

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

На правах рукопису

Заруцька Олена Павлівна

УДК 336.78

Управління ціновою рівновагою
банківського процентного продукту

Спеціальність 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг та кредит

Дисертація
на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
кандидат економічних наук,
доцент В.В. Коваленко

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Принципи рівноважного управління процентним продуктом	9
1.1. Особливості банківського процентного продукту	9
1.2. Принцип рівноваги в системі цінового управління	19
1.3. Головні чинники рівноважного управління	37
РОЗДІЛ 2. Методологічні основи формування банківського процентного продукту	54
2.1. Особливості структурного розподілу банківських ресурсів	54
2.2. Чистий процентний спред як чинник цінового управління	73
2.3. Цінове управління за методом процедурної функції рівноваги	85
РОЗДІЛ 3. Методичні підходи до рівноважного цінового управління	105
3.1. Вплив фінансової стійкості на цінову рівновагу банківського процентного продукту	105
3.2. Формування базових елементів моделі цінової рівноваги	120
3.3. Визначення області припустимих варіантів розподілу	133
3.4. Рівноважний розподіл ціни активів і зобов'язань	144
ВИСНОВКИ	158
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	161
ДОДАТКИ	174

519

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Однією з головних функцій банківської системи є раціональний розподіл грошових ресурсів шляхом акумулювання тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання і населення та кредитування реальної економіки. В сучасних умовах банківські послуги, пов'язані з залученням та розміщенням ресурсів, набувають специфічних ознак, які роблять їх помітними, особливо привабливими на ринку, а традиційна сфера банківських послуг розширюється і системно оформлюється до орієнтованих на споживач банківських продуктів.

Ознакою сучасного вітчизняного ринку є недостатня пропозиція ресурсів боку небанківського сектору, висока вартість залучених коштів, яка впливає на рівень ставки за кредитами при обмеженій кредитоспроможності економічних суб'єктів. При цьому динаміка процентних ставок залучених і розміщених коштів тісно пов'язана з тенденцією облікової ставки Національного банку України, співвідношення обсягів та процентних ставок значно відрізняється від класичних форм рівноваги.

У діючих ринкових умовах важливою проблемою фінансового менеджменту є системний підхід до встановлення ціни на банківські продукти, яка пов'язує планові обсяги окремих операцій, що входять до складу процентного продукту, з припустимим абсолютним рівнем ставок та відносним значенням чистого процентного спреда та маржі. Рівноважна процентна політика при управлінні процентним продуктом поєднує ставки залучених і розміщених коштів із стратегічними задачами розвитку банківських установ. Формування концептуальних засад управління фінансовою діяльністю банків на сучасному етапі залишається актуальною науковою та практичною проблемою.

Практична важливість ефективної процентної політики визначається її провідною функцією, оскільки процентні доходи та витрати складають основну частку в структурі банківського прибутку як вітчизняних, так і зарубіжних банків.

Необхідно підкреслити, що рівноважна процентна політика банків виступає важелем монетарного регулювання економіки держави. Так, серед основних засад грошово-кредитної політики держави на 2003 рік визначена необхідність вжиття заходів щодо приведення у відповідність депозитних та кредитних ставок у банківській системі, впровадження активних та пасивних операцій Національного банку України для підтримки ліквідності банківської системи на рівні, який давав би змогу ефективно залучати кредитні ресурси та розміщувати їх в реальний сектор економіки.

Проблема цінового управління залученими та розміщеними банківськими ресурсами є предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів: Дж.Сінкі, П.Роуза, Б.Едвардса, К.Редхерда, Е.Хелферта, Л.Г. Батракової, О.В.Васюренко, В.В.Вітлінського, Л.М.Кіндрацької, В.В.Кисельова, В.В.Коваленко, О.І.Лаврушина, Ю.С.Масленчикова, В.І.Міщенко, С.В.Науменкової, Т.В. Нікітіної, Г.С. Панової, Л.О.Примостки, К.Раєвського, І.В.Сало, Е.А. Уткіна, Є.Б. Ширінської та інших.

Вивчення проблеми управління сучасним банківським процентним продуктом дозволило зробити висновки про необхідність системного підходу до визначення місця банківського продукту в структурі економіки банку, визначення складових елементів банківського продукту як параметрів відповідної рівноважної моделі цінового управління, що спрямована на збільшення прибутковості та підтримку фінансової стійкості банку з урахуванням особливостей сучасного ринку. Все вищевикладене й обумовило вибір теми, мети, об'єкта та послідовність наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження були використані при виконанні науково-дослідної теми "Сучасні технології

фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є обґрунтування та розробка теоретичних і методологічних підходів до підвищення рівня чисто процентного доходу банківської установи при одночасній підтримці її фінансової стійкості на базі дослідження головних чинників, що впливають на банківський процентний продукт.

Відповідно до поставленої мети визначено наступні задачі дослідження:

- визначити сутність та обґрунтувати економічний зміст поняття управління ціновою рівновагою банківського процентного продукту;
- обґрунтувати методологічні підходи до управління ціновою рівновагою використанням фінансових інструментів контролю показників ризику структури балансу, зв'язку між ставками залучених та розміщених ресурсів;
- провести комплексний аналіз умов формування та розміщення ресурсної бази банківської системи України на прикладі Дніпропетровської області; дослідити вплив макроекономічних чинників на подальший розвиток ресурсного ринку банківської системи;
- провести сегментацію ресурсної бази банківської системи для встановлення структурних елементів цінового управління;
- дослідити залежність динаміки обсягів операцій від рівня процентних ставок та термінів використання ресурсів;
- розробити механізм управління ціновою рівновагою балансу банківської установи з урахуванням сучасних підходів до менеджменту;
- дослідити показники та параметри управління фінансовою стійкістю банківської установи та визначити особливості кожної її складової на підставі моделі взаємозв'язку прибутковості, ліквідності, платоспроможності та процентних ризиків.

Об'єктом дослідження є процес управління активами і пасивами банківської установи з метою реалізації банківського процентного продукту.

Предметом дослідження є організація процесу рівноважного цінового управління банківським процентним продуктом.

Методи дослідження. При виконанні дослідження залежно від конкретних цілей і завдань використано методи економічного аналізу та вивчення економічних процесів: нормативно-розрахунковий, балансовий, групування, вертикальний та горизонтальний аналіз балансу, а також методи економічного математичного моделювання, математичної статистики і теорії імовірностей, лінійної оптимізації та параметричного аналізу, інші економічні методи. Дослідження умов формування та розміщення ресурсної бази банківських установ проведено на основі використання порівняльного, нормативно-розрахункового та балансового методу. Аналіз впливу макроекономічних чинників на розвиток ресурсного ринку банківської системи проведено з використанням методу групувань та балансового методу. Розробку механізму управління ціновим рівновагою банківського процентного продукту проведено на основі економічного математичного моделювання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- поглиблено економічну суть і зміст категорії цінової рівноваги банківського процентного продукту на підставі взаємозв'язку ставок залучених та розміщених ресурсів;
- суттєво уточнено механізм цінового управління активами і пасивами банківської установи за рахунок системної регламентації ризиків при максимізації прибутку та забезпеченні контролю конкурентного рівня процентних ставок;
- запропоновано модель рівноважного управління структурою балансу для розробки концепції цінової політики банку, що поєднує методи, орієнтовані на внутрішні можливості банківських установ із маркетинговими методами ціноутворення;
- обґрунтовано методичний підхід до аналізу структури ринкових операцій, розрахунку чистої процентної маржі та спреду на базі агрегованих показників середніх процентних ставок, що враховують терміни проведення операцій;

- набули подальшого розвитку система фінансових показників та схема аналізу, які враховують особливості співвідношення обсягів та термінів банківських активів і пасивів з метою рівноважного управління банківським процентним продуктом;
- розроблено механізм щодо цінового управління системою строкових груп процентних активів і зобов'язань, який враховує специфіку сучасного ресурсного ринку;
- вперше запропоновано модель “процедурної функції рівноваги” як інтегрованого показника взаємозв'язку між ставками залучених та розміщених ресурсів банківської установи, що визначає схему цінового рівноважного управління.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається обґрунтованими рекомендаціями та пропозиціями щодо вдосконалення існуючих методів та запровадження нових підходів підвищення ефективності управління банківським процентним продуктом в сучасних умовах.

На основі комплексного аналізу сучасного вітчизняного ринку банківських процентних операцій визначено тенденції розвитку та розроблено шляхи підвищення ефективності роботи банківської системи, досліджено взаємозв'язок між термінами, процентними ставками та обсягами операцій, запропоновано методи підтримки конкурентного рівня процентних ставок банківського продукту.

Розроблено конкретні пропозиції щодо організації управління системою процентних ставок та структурою банківських активів і пасивів, які дозволяють удосконалити підходи, принципи і методи здійснення операцій. Обґрунтована дисертаційній роботі система фінансових показників та схема аналізу, які враховують сучасну економічну ситуацію можуть бути використані для прийняття фінансових рішень щодо цінового управління в банківській установі.

Окремі положення та рекомендації щодо структуризації балансу, аналізу прибутку, визначення шляхів збільшення чистого процентного доходу, маржі спреду та побудови моделі розподілу ресурсів впроваджено в роботу АБ

Дніпропетровської філії АКБ "Форум" та Дніпропетровського регіонального управління філії АКБ "Надра", а також використано під час розробки пропозицій при підготовці інструктивних матеріалів і положень Національного банку України.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, які виносяться на захист, одержані дисертантом особисто і знайшли відображення в опублікованих працях. У роботі "Деякі тенденції ціноутворення банківського процентного продукту" особисто автором досліджено структуру банківського процентного продукту, головні чинники та наслідки зменшення чистої процентної маржі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження доповідалися та одержали позитивну оцінку на наступних конференціях, семінарах: П'ята науково-практична конференція "Фінанси України" (м. Дніпропетровськ, 2001); Друга всеукраїнська науково-практична конференція "Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону" (м. Дніпропетровськ, 2001); Третя всеукраїнська науково-практична конференція "Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону" (м. Дніпропетровськ, 2002); науково-практична конференція "Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні" (м. Суми, 2003); семінари Банківського союзу Дніпропетровської області (м. Дніпропетровськ, 2003).

Наукові публікації. Результати дослідження опубліковані у 11 наукових працях загальним обсягом 3,52 д.а., з яких 5 надруковано у фахових виданнях, тому числі особисто автору належить 1,41 д.а.

Структура і зміст дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації - 180 сторінок, у т.ч. на 60 сторінках розміщені 20 таблиць, 2 ілюстрації, 5 додатків та список використаних джерел із 168 найменувань.

РОЗДІЛ 1

Принципи рівноважного управління процентним продуктом

1.1. Особливості банківського процентного продукту

Сфера послуг, що надають вітчизняні банківські установи своїм клієнтам визначається законодавчо окресленим переліком суто банківських і загальних фінансових операцій. Згідно із Законом України “Про банки і банківську діяльність” [44], банк має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклад грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення їх від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття й ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Відповідно до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” [46], банки здійснюють також операції з валютними цінностями, емісію власних цінних паперів, організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів, операції на ринку цінних паперів, включаючи андеррайтинг, надання гарантій і поручительств від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі, придбання права вимоги на виконання у грошовій формі зобов'язань за поставлені товари чи надані послуги (факторинг), лізинг, послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів, випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів, випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з ними, надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій, інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб, перевезення валютних цінностей та інкасацію готівкових коштів, операції за дорученням клієнтів або від свого імені з інструментами грошового ринку та інструментами, що базуються на

обмінних курсах та відсотках, довірче управління коштами та цінними паперами та депозитарну діяльність.

На наш погляд, перелічені групи операцій доцільно поєднати у три основні групи залежно від методів управління та ціноутворення.

Перші - процентні банківські операції, які пов'язані із наданням послуг щодо залучення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб та надання їм у тимчасове користування з оплатою, пропорційною до терміну розміщення. При цьому, ціна відповідних банківських послуг визначається процентними ставками залучених ресурсів та розміщених активів. Активні процентні операції можуть мати форму кредитів, врахування цінних паперів, дебіторської заборгованості та інших активів, які, як правило, пов'язані із кредитним ризиком. Головною властивістю, що відзначає процентну природу цих операцій є пропорційність між терміном користування ресурсами і платою за користування. Навіть тоді, коли оплата ресурсів не виражається у звичайній процентній ставці, а має форму дисконту чи комісійних платежів, для процентних операцій зберігається спільний принцип прямого впливу їх строку на ціну.

Таке принципове положення виражає сутність діяльності банку, фінансового агента із залучення та розміщення тимчасово вільних коштів суб'єктів економіки. Дійсно, відхиляючись від принципу пропорційності між строком та ціною при здійсненні будь-яких процентних операцій, банк стикається із необхідністю змінювати або компенсувати оплату іншої сторони ланцюжка „залучені – розміщені” ресурси, що суперечить умовам ринку кредитних ресурсів. Тобто, процентні операції виступають деякою замкненою системою банківських операцій, що збалансовані з точки зору відповідності між обсягами активів та пасивів у структурі балансу, а також, що дуже важливо, підлягають рівноважному управлінню з позицій об'єктивно діючих ринкових ставок. Саме ці ринкові умови, незалежно від видів процентних операцій, визначають головну компоненту ціни у формі проценту чи іншій формі.

Другий вид банківських операцій пов'язаний із наданням послуг безготівкового перерахування коштів, операції з готівкою або інші операції, п

обслуговують розрахунки та, як правило, забезпечують банку отримання комісійного доходу. Ціна таких комісійних послуг має принципово іншу природу і пов'язана із трудовитратами персоналу. Сучасні банки надають широкий спектр послуг щодо управління фінансами своїх клієнтів, розвиваючи власні комісійні доходи. Слід відзначити, що корпоративні клієнти, як правило, отримують в банках пакети фінансових послуг, що поєднують процентні і комісійні операції. Своєю чергою банки, оцінюючи зиск від співпраці із відповідними клієнтами, мають враховувати це у своїй процентній політиці. Таким чином, якщо вважати процентні банківські операції замкненою системою, слід підкреслити значний вплив зовнішніх чинників на процентну політику. Встановлюючи систему процентних ставок щодо залучення та розміщення ресурсів і обмежуючи можливі їх відхилення, банківська установа забезпечує власну фінансову стійкість і внаслідок цього пристосовується до ринкових умов, враховуючи вимоги клієнтури.

Третя група банківських операцій пов'язана з торговим доходом в результаті купівлі та продажу фінансових інструментів за рахунок банку наперед визначеною метою продажу. У зв'язку із недостатністю компонентів розвитку вітчизняного фінансового ринку, відповідні банківські операції знаходяться на стадії розвитку, коли ефективність їх впровадження ще не стала систематичною.

Продемонструємо співвідношення визначених груп операцій на прикладі фінансових результатів – питомої ваги відповідних доходів та витрат в структурі банківського прибутку. За результатами 1999 - 2002 років процентні доходи банківської системи України коливалися на рівні 62-67% від загальних доходів, а процентні витрати, відповідно, 37-44% загальних витрат. [114, с. 2-7].

Структура доходів та витрат банківських установ Дніпропетровської області є аналогічною і наведена у табл.1.1. Процентні банківські операції виступають головним джерелом доходів та складають майже половину банківських витрат, що підтверджує їх провідну роль та необхідність вдосконалення управління.

Слід звернути увагу, що чистий процентний дохід, як результат процентних операцій банків регіону залишається майже незмінним в умовах поступово

зростання масштабів банківських операцій та загальної валюти балансу, свідчить про скорочення ефективності процентних операцій, як це демонструє останній показник таблиці. В сучасних ринкових умовах для банків необхідні виважені методи управління процентними операціями, які здатні компенсувати поступове скорочення чистої процентної маржі та спреду, що диктуються умовами ринку кредитних ресурсів.

Таблиця

**Структура доходів та витрат банківських установ
Дніпропетровської області.**

№	Показники	1999 рік		2000 рік		2001 рік		2002 рік	
		млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%
1	Доходи, у т.ч.	1043		1061		1167		1276	
2	<i>Процентні</i>	698	67%	714	67%	781	67%	751	
3	Комісійні	159	15%	191	18%	230	20%	283	
4	Торговельні	74	7%	91	9%	81	7%	171	
5	Інші доходи	112	11%	65	6%	75	6%	71	
6	Витрати, у т.ч.	975		1033		1109		1084	
7	<i>Процентні</i>	454	47%	404	39%	516	46%	439	
8	Комісійні	38	4%	28	3%	29	3%	34	
9	Інші витрати	483	49%	601	58%	564	51%	611	
10	Прибуток	68		28		58		192	
11	<i>Чистий процентний дохід ЧПД=(гр.2-гр.7)</i>	244		310		265		312	
12	<i>Відношення ЧПД до загальних активів</i>	6,5%		5,6%		3,7%		3,4%	

Проблема цінового управління залученими та розміщеними ресурсами є предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів: Дж.С. [147], П.Роуза [136], Б.Едвардса [138], К.Редхерда [139], Л.Г. Батракової [12], Лаврушина [10,36], Т.В.Нікітіної [104], Л.О.Примостки [124-126], О.В.Васюрє

[19], В.І.Міщенко [98], В.В.Вітлінського [20-21], Л.М.Кіндрацької [67-68], С.В.Науменкової [102-103], І.В.Сало [142-143], К.Раєвського [130], Е.А. Уткіна [152] та інших.

Специфікою сучасного управління банківськими операціями є зростаюча конкуренція, що викликає потребу у врахуванні особливостей попиту конкретних споживачів, вивченні та прогнозуванні ринкових умов, тобто у маркетинговому підході до управління. Суттєвими ознаками використання маркетингу в банківському управлінні виступає: по-перше - орієнтація на потреби клієнтів, а також маркетингова філософія; по-друге - використання відповідних ринкових інструментів, так званий маркетинг-мікс, а також по-третє - цільова координація всіх видів діяльності у сфері збуту [152, с.34-68].

Маркетингове управління охоплює пошук наявних або потенційних ринків послуг, відбір найбільш ефективної форми пропозиції цих послуг із врахування потреб клієнтів у відповідних сферах діяльності, встановлення короткострокових та довгострокових цілей для розвитку окремих видів послуг, відбір такої форми пропозиції цих послуг, щоб пригорнути увагу клієнтів, постійний контроль банку за якісним і кількісним виконанням послуг і, в результаті, збільшення прибутку від реалізації прийнятих програм.

Метою маркетингового управління є перетворення ринків збуту банківських послуг на ринки покупців, тобто споживачів банківського продукту, а специфіка банківського маркетингу визначається особливостями банківського продукту. У російській та українській економічній літературі, як і на практиці, термін “банківський продукт” почав використовуватися разом із переходом до ринкової економіки. В країнах Заходу прийнято говорити про “продукцію банку” – сукупність послуг або операцій, що здійснюються банком, а також захоп підприємницьку активність банку, спрямовану на поліпшення умов бізнесу.

Відповідно до цього російськими авторами запропоновано наступне визначення: “Банківський продукт (послуга) – це різноманітна діяльність на фінансовому ринку, грошові операції, які здійснюють комерційні банки за визначеною платою за дорученням та в інтересах клієнтів, а також діяльність щодо

поліпшення та збільшення ефективності банківського підприємництва” [152, с. 35-36]. У свою чергу, банківську послугу визначають як одну або декілька операції банку, які задовольняють визначені потреби клієнтів [10, с.421].

Тобто поняття банківського продукту та банківської послуги настільки тісно пов'язані між собою, що часто в економічній літературі заміщують одне одного [9, с.12-50], [152, с.35-36], [104, с.6]. Суттєвим у запропонованому визначенні банківського продукту є, на наш погляд, поєднання двох сторін банківської діяльності: зовнішньої, орієнтованої на ринок та внутрішньої, яка забезпечує ефективну організацію банківського підприємництва. При цьому продукт виступає деякою замкненою системою банківських послуг, спрямованою на задоволення визначеного попиту споживача. Тобто, поняття банківського продукту є етапом узагальнення, що вміщує більш широкий зміст, ніж традиційне поняття банківської послуги або операції, оскільки спрямовується до конкретної мети, визначеної засобами банківського маркетингу.

Систематизований підхід до побудови моделі фундаментальних понять банківського продукту, послуги та операції представлений в роботі Ю.С.Масленчикова [92],[93], де запропоновані наступні визначення, які розкривають сутність банківської діяльності у тій її частині, що спрямована на обслуговування клієнтів:

Банківський продукт – це конкретний спосіб, завдяки якому банк надає готовий чи іншу послугу клієнту, тобто впорядкований, внутрішньо узгоджений і, як правило, документально оформлений комплекс пов'язаних організаційних, техніко-технологічних, інформаційних, фінансових, юридичних та інших процедур, який складає цілісний регламент взаємодії співробітників банку (конкретних підрозділів) із клієнтом, що обслуговується, єдиною і завершеною технологією обслуговування клієнта.

З позицій інформаційних технологій банківський продукт є результатом процесу переробки вхідної інформації за допомогою конкретних банківських технологій у відповідний набір документів, що забезпечує узгодження інтересів

банку та клієнту при укладенні між ними угод і реалізації відповідного комплексу банківських послуг.

Розвиваючи фундаментальне поняття банківського продукту, слід враховувати, по-перше, його економічну характеристику - цільове призначення, зміст та роль, яку він відіграє в економіці банку. З іншого боку, це поняття включає безпосередній порядок організації і представлення та ефективної реалізації конкретних програм, а саме - ціну, строки, правила документообігу, порядок обліку тощо. Крім того, до банківського продукту належать набір відповідних документів, що супроводжують його реалізацію - договори, бланки та інша документація [93, с.38-39].

Таким чином, представлене поняття банківського продукту обіймає сутність і форму деякої частки банківського бізнес-процесу із системних позицій, що спираються на внутрішньобанківську організацію цього процесу та зовнішнє вираження і представлення для клієнта.

У той же час, за визначенням авторів даного підходу, банківська операція - це практичні дії співробітників банку (точніше кажучи, упорядкована, внутрішня узгоджена сукупність дій) у процесі обслуговування клієнта, тобто надання йому конкретної послуги. Інакше кажучи, банківська операція є формою втілення дійсності банківського продукту. Якщо сам банківський продукт виступає деяким потенціалом, визначеною технологією та вмінням її реалізації з боку співробітників банку, то операція є здійсненою реалізацією даної технології в практичній діяльності.

І, нарешті, банківська послуга - це результат банківської операції, її наслідки та позитивний ефект, що втілюється у більш або менш повному задоволенні заявленої клієнтом потреби щодо обслуговування з боку банку [93, с.25-46].

Запропонована Ю.С.Масленчиковим модель фундаментальних понять банківського продукту, операції та послуги розглядає її як послідовні етапи бізнес-процесу, що починаються від розробки, технічного, технологічного, організаційного, інформаційного, фінансового, юридичного

оформлення банківського продукту, реалізуються у вигляді конкретних банківських операцій та отримують кінцевий вигляд у формі банківської послуги.

На наш погляд, визначений підхід не суперечить запропонованому ви трактуванню банківського продукту як системи банківських послуг, оскільки обох випадках банківський продукт формує відповідні послуги, надаючи необхідної конкретики і пристосовуючи до ринкових потреб. Поняття банківського продукту як способу надання банківської послуги надає першому досить широке визначення, оскільки саме на стадії формування можуть бути визначені особливості реалізації відповідних операцій і їх наслідки у вигляді відповідних послуг. Тобто таке поняття продукту є узагальненою формою представлення понять банківських операцій та послуг.

Таким чином, приходимо до висновку, що саме банківський продукт виступає базовим об'єктом управління. Із визначенні його складових частин розпочинається методологічний підхід до аналізу та управління.

Слід враховувати, що сучасні банківські продукти здатні обіймати декілька сфер банківського бізнесу, тобто складати систему пов'язаних банківських операцій і, як наслідок, забезпечувати надання комплексу банківських послуг. Прикладом цього може бути технологія впровадження платіжних карток, які виступають засобом розрахунків, заощаджень і при цьому одночасно можуть виконувати кредитні функції. Іншим прикладом є кредитування суб'єктів господарської діяльності у формі овердрафту, яке бурхливо розвивається останні роки на Україні. На відміну від класичних кредитних проектів, які передбачають техніко-економічне обґрунтування та відповідний контроль цільовим використанням коштів, а також розрахунок термінів кредитування згідно з розробленою програмою, кредити у формі овердрафту потребують від банку лише розрахунку обсягів середньомісячних надходжень коштів на поточні рахунки клієнта. Такі кредити розглядаються як дозвіл клієнту мати дебетовий залишок на поточному рахунку. І хоча вони пов'язані із кредитними ризиками формою розміщення банківських активів, облік таких кредитів здійснюється не спеціальних позикових, а на звичайних поточних рахунках клієнтів. Тобто

даному виді послуг поєднуються розрахункові і кредитні банківські операції. Широкий спектр варіантів поєднання операцій з цінними паперами, кредитних розрахункових банківських операцій має місце при врахуванні векселів терміну їх оплати, заміні кредитних зобов'язань вексельними, доміццями векселів тощо.

Таким чином, визначення продукту як системи послуг можна розглядати доповнення до поняття продукту як способу надання послуг, що концентрується на його внутрішній структурі. Пристосовуючи банківський продукт до потреб споживача, формуючи вимоги до його параметрів, банк повинен одночасно аналізувати економічну ефективність відповідних операцій, узгоджувати їх загальними умовами бізнесу, стратегічними цілями розвитку, підтримуючи внутрішньобанківську рівновагу окремих банківських продуктів. У понятті банківського продукту знаходиться вирішення суперечності між цільовими установками маркетингового та фінансового управління, потребами ринку та внутрішніми завданнями, які за власною природою мають суперечливий характер, обіймаючи цілі підвищення прибутку, підтримки ліквідності, запобігання ризикам банківської діяльності.

У сукупності різноманітних банківських продуктів необхідно відокремити процентні продукти, які так чи інакше пов'язані із операціями залучення та розміщення ресурсів та відповідними послугами акумулювання банківських тимчасово вільних коштів та наданням їх у користування суб'єктам фінансового ринку. Оскільки поряд із процентними операціями до складу таких банківських продуктів можуть входити інші операції, то і ціноутворення їх визначається процентними складовими, так і чинником комісійних та інших доходів та витрат.

Як уже зазначалося раніше, процентні операції банку за своєю природою органічно пов'язують дві сторони: залучення і розміщення, так би мовити, відображають залучені зобов'язання у розміщені активи і навпаки. Тобто, операції складають внутрішньо збалансовану замкнену систему банківських операцій, що мають бути узгоджені з точки зору відповідності між обсягами активів і пасивів у структурі балансу, термінів використання залучених

розміщених коштів, а також, системи об'єктивно діючих ринкових ставок. Відхиляючись від рівноважного управління активами і пасивами, банк наражається на ризик втрати ліквідності, порушуючи принцип рівноважного цінового управління, він стикається із процентним ризиком та можливою втратою прибутку.

Таким чином, поряд із цільовим підпорядкуванням банківських процентних операцій вимогам розвитку банківського продукту, необхідно розглядати систематизацію його складових елементів у структурі обмежень банківського балансу. Для процентного банківського продукту це передбачає по-перше аналіз та встановлення конкурентних ринкових ставок для окремих операцій, а по-друге – ефективний розподіл ресурсів у межах самого банку, контроль за ключовими показниками процентної маржі, спреду, чистої процентної позиції для збільшення банківського прибутку та підтримки загальної фінансової стабільності банківської установи.

Визначена суперечність між обмеженнями ринку і метою власної фінансової стійкості банківської установи знаходить подальший розвиток у багатоплановості та суперечності окремих цільових установок банку. У сучасній банківській справі розглядається багатокритеріальна проблема розподілу ресурсів та визначення цін, які не тільки забезпечують достатню прибутковість, але і підтримують фінансову стабільність банку, його поступовий розвиток у напрямку стратегічних цілей. Формування концептуальних засад управління фінансовою діяльністю кредитних установ на сучасному етапі розвитку банківської системи України також залишається актуальною науковою та практичною проблемою.

У міжнародній практиці найефективнішим підходом до управління банківськими фінансами визнана скоординована процентна політика, завдяки якій банк може вижити у конкурентному середовищі. За думкою Джозефа Сінкі "значні коливання ставок процентів на протязі минулої чверті століття зробили управління гепом критичною часткою банківського управління фінансами в цілому. У той же час складно створити інтегровану теорію банківської фірми, яка

одночасно охоплювала управління ліквідністю, вибір портфелю активів, політику ціноутворення та фізичний процес виробництва” [147, с.46, с.101].

Підводячи підсумки аналізу поняття банківського процентного продукту слід підкреслити, що визначаючи його як систему банківських послуг, пов’язаних із залученням або розміщенням тимчасово вільних ресурсів, або спосіб надання цих послуг, ми зосереджуємося на його комплексній природі, яка поєднує мету пристосування до вимог споживачів із підтримкою внутрішньобанківських цільових установок підвищення прибутковості та підтримки фінансової стійкості банку. Саме банківський продукт, як оформлений комплекс пов’язаних організаційних, техніко-технологічних, інформаційних, фінансових, юридичних та інших процедур, виступає базовим об’єктом управління, що переслідує вищевказану систему цільових установок.

Оскільки обов’язковою складовою банківського процентного продукту є операції залучення або розміщення ресурсів (які визначено нами як процентні операції банку), процес ціноутворення цих операцій повинен спиратися на механізм рівноважного управління, яке забезпечує відповідність обсягів і термінів активів і зобов’язань та задовольняє ринковим вимогам до системи процентних ставок.

1.2. Принцип рівноваги в системі цінового управління

Основними інструментами реалізації ринкової стратегії банку щодо розвитку і впровадження процентного банківського продукту є товарна політика, цінова політика, збутова та комунікаційна політика.

Товарна політика, або планування суто банківського продукту полягає у визначенні асортименту послуг та їх обсягів. При цьому слід відокремлювати базовий та поточний асортимент. Якщо для базового асортименту рішення щодо його структури і параметрів, властивостей спеціалізації або диверсифікації приймається вже на етапі створення, то поточний асортимент повинен швидко реагувати на попит, тобто відповідати вимогам асортиментної гнучкості.

Серед особливостей асортиментної політики банків в умовах перехідної економіки відзначаються наступні:

- скорочення витрат завдяки переходу від індивідуалізованих послуг до стандартних,
- політика непрямого асортименту, коли запропоновану послугу надає не сам банк, а частково чи повністю, інший фінансовий інститут (консорціумне кредитування, лізинг, страхування),
- “пакетування” послуг, тобто поєднання кількох інструментів управління фінансовими активами клієнтів,
- “перехресна продаж” банківського продукту, що має за мету перетворити випадкового клієнта у постійного.

Збутова політика банку спрямована на просування банківського продукту до споживача у просторовому та часовому аспекті з використанням власних та інших каналів збуту, у тому числі завдяки автоматизації банківської справи. Важливим елементом сучасного маркетингу є комунікаційна політика, або система засобів взаємодії банку із потенційними споживачами, яка спрямована на рекламу банківських послуг. У тому числі, слід згадати про поширені теорії управління поведінкою покупця: теорію подолання можливих дисонансів від послуг, теорію навчання банківській лояльності, теорію мотивів для використання банківських послуг, теорію групових авторитетів, ризикову теорію тощо.

Цінова політика банку займається визначенням та пристосуванням до ринкових умов системи процентних ставок, тарифів, комісійних та інших складових ціни банківського продукту. Політика визначення цін на банківські продукти потребує системного аналізу фінансових можливостей та цільових установок банку. Сучасна банківська цінова політика складається із встановлення загального рівня цін на окремі банківські продукти, обмеження діапазону їх можливого коливання, визначення головних чинників ціноутворення для оперативного реагування на зміну умов ринку.

У своєму загальному визначенні цінова політика передбачає розробку та вибір загального напрямку в ціноутворенні, підходів до визначення ціни з метою

отримання найбільшого прибутку з урахуванням попиту на товари, його властивостей і напрямку зміни ціни залежно від дії різних чинників [84, с.42].

При цьому системою, що підлягає банківському ціновому управлінню або його об'єктом виступають банківські продукти. Суб'єктами цінового управління є вище керівництво, апарат управління, персонал банку, який шляхом реалізації цінової політики досягає визначеної її мети, що підпорядкована стратегічним задачам розвитку банку.

Серед базових принципів ціноутворення, що мають місце для будь-якого підприємства в умовах конкурентного ринку необхідно відзначити наступні:

- забезпечення відповідності напрямків і змісту цінової політики напрямкам змісту економічної політики банку загалом;
- відповідність цінової політики кон'юктурі ринку, своєчасна реакція на його зміни та пошук відповідного сегменту;
- узгодженість між ціновою політикою, товарною політикою, збутовою політикою тощо;
- гнучкість політики ціноутворення, підвищення стимулюючої ролі ціни в ринкових умовах;
- розробка цінової політики залежно від новизни та якісних характеристик банківського продукту;
- урахування різних чинників, передусім, зовнішніх, що не залежать від банку і впливають на його цінову політику, визначення цих чинників і прогноз їх зміни в майбутньому.

На наш погляд, цінова політика є провідною ланкою управління процентним продуктом, оскільки саме на проблемі ціноутворення замикаються обмеження внутрішніх можливостей банку та зовнішніх ринкових потреб. Дійсно при освоєнні ринку банк може встановлювати ціни на деякі послуги нижчі від собівартості, але тільки при умові контролю над загальним беззбитковим результатом діяльності.

Слід звернути увагу, що внутрішні властивості фінансового стану банку визначають його обмеження щодо процентної маржі та спреду, формують

маркетинговий потенціал, розвитку якого сприяють методи просування банківського продукту до споживача. Для управління процентним банківським продуктом необхідне визначення критеріїв його оптимізації, вивчення взаємозв'язку системи показників фінансового стану банку, розробка стратегії, що забезпечує рівновагу між прибутковістю, ліквідністю, фінансовою стійкістю та банківськими ризиками.

Аналіз існуючих методів ціноутворення банківського процентного продукту може бути представлений у наступній класифікації:

- ◆ за методом середніх витрат плюс прибуток,
- ◆ на базі аналізу беззбитковості та забезпечення цільового прибутку,
- ◆ на основі відчутної цінності продукту,
- ◆ змінне ціноутворення,
- ◆ ціноутворення проникнення на ринок,
- ◆ на базі взаємовідносин із клієнтурою,
- ◆ виходячи з рівня поточних ринкових ставок.

Відповідно до першого методу, ціна банківського продукту встановлюється залежно від витрат на його виробництво та реалізацію без урахування попиту на цей продукт, чутливості клієнтів до рівня цін та конкурентних умов ринку. Незважаючи на недоліки "витратного" визначення цін, перший метод залишається досить поширеним через простоту й точність.

Другий метод потребує від аналітиків банку прогнозу ринкових умов та місця банку в його структурі, бажаного рівня доходності.

Метод ціноутворення на основі відчутної цінності продукту орієнтований на попит, оцінку якості, корисності, значення продукту з позицій клієнта, що потребує попереднього детального аналізу ринку.

Метод змінного ціноутворення застосовується, коли банк зацікавлений у підвищених цінах за рахунок якості послуг та розвинутої клієнтської бази. У той же час ціни проникнення на ринок менші за ринкові, коли відповідні витрати банку скорочуються завдяки досконалому освоєнню банківських продуктів.

Методи ціноутворення, що орієнтовані на взаємовідносини з клієнтами, передбачають політику сприяння залученню найбільш доходної клієнтурі, надання додаткових необхідних послуг, можливого відхилення від загальних цін, умовою зростання сумарного прибутку за сукупними операціями клієнтів.

Альтернативною до вказаної цінової стратегії є поширена серед малих банків політика "слідування за лідером". Метод, заснований на використанні поточного ринкового рівня ставок, найпростіший і найризикованіший, оскільки відсутність обґрунтованої цінової бази може призвести до не прогнозованих проблем, а стратегія "лідеру" - до несподіваних зворотів.

На наш погляд, вказані методи можна згрупувати залежно від принципу бази розрахунку на внутрішньобанківські та ринкові. До першої групи належать методи, що базуються на можливостях та цільових параметрах банку. Вони спираються на визначений рівень процентного прибутку, маржі, спреду та інші показники фінансової стійкості. Друга група методів об'єднує маркетингові методи пристосування до ринкових умов, які передбачають відхилення від оптимальних параметрів балансу заради контролю над певними ринковими сегментами.

Практика цінового управління поєднує вказані методи ціноутворення, оскільки ігнорування будь-якого аспекту порушує рівновагу управління активами і пасивами балансу на ринковому просторі діяльності банку.

Якість управління ціною банківського продукту є важливим елементом стабільності фінансового ринку країни, а система банківських процентних ставок виступає важелем монетарного регулювання економіки держави. Так, серед основних засад грошово-кредитної політики держави на 2003 рік визначено необхідність вжиття заходів щодо приведення у відповідність депозитних та кредитних ставок у банківській системі, впровадження активних та пасивних операцій Національного банку України для підтримки ліквідності банківської системи на рівні, який давав би змогу ефективно залучати кредитні ресурси та розміщувати їх в реальний сектор економіки.

Узагальненим і дуже важливим орієнтиром ринкових ставок вітчизняних банків виступає облікова ставка Національного банку України. Як відомо, процентна ставка за банківськими кредитами об'єктивно обумовлена макроекономічними процесами, фазами ділового циклу, очікуваним та фактичним рівнем інфляції. Динаміка процентних ставок вітчизняної банківської системи регулюється монетарною політикою Національного банку України, як кредитної останньої інстанції [45, ст.25,27]. Впроваджений з кінця 2000 року механізм рефінансування банків України націлений на стабілізацію та підтримку ліквідності банківської системи на єдиних умовах через проведення прогнозованих, прозорих операцій НБУ на міжбанківському ринку [115]. Для регулювання грошово-кредитного ринку та підтримки ліквідності системи Національний банк застосовує операції на відкритому ринку у вигляді кредитів на умовах "овернайт", короткострокового та середньострокового рефінансування надання стабілізаційних кредитів, операції купівлі і продажу державних цінних паперів на відкритому ринку. Для посилення дієвості механізму рефінансування необхідно розширення кола його учасників.

В системі ставок за операціями Національного банку України використовуються облікова ставка, ставка рефінансування під час проведення тендерів, ломбардна ставка "овернайт", ставка за розміщеними депозитними сертифікатами НБУ. При цьому облікова ставка є найнижчою серед процентних ставок Національного банку і виступає одним із монетарних інструментів, допомогою якого установлюється орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів для суб'єктів грошово-кредитного ринку.

Рівень облікової ставки залежить від загального економічного стану держави, стану грошово-кредитного ринку і, одночасно, зорієнтований на зміни тенденцій макроекономічних та монетарних параметрів, серед яких: потреба в грошових ресурсах відповідно до фази ділового циклу в економіці держави; ринкова та міграція капіталу; прогнозний і фактичний рівень інфляції; середній рівень інфляції за попередній рік; середня облікова ставка за попередній рік; обсяг грошової маси в обігу; структура прогнозних і фактично випущених в обіг банкнот.

грошових засобів НБУ; процентні ставки за кредитами і депозитами банків; процентні ставки на міжбанківському ринку кредитних ресурсів.

При визначенні облікової ставки Національним банком України враховується також соціально-економічна та суспільно-політична ситуація в державі, інфляційні та девальваційні очікування тощо. Базовою ставкою для розрахунку є середня процентна ставка, що використовується центральними банками країн Європи під час здійснення рефінансування своїх комерційних банків. При встановленні облікової ставки Національного банку України забезпечується позитивний реальний її рівень щодо рівня інфляції, враховується залежність вартості грошей від рівня споживчих цін і рівня реального валового внутрішнього продукту. Одному проценту зростання інфляції може відповідати 1-1,5% зростання облікової ставки, а одному проценту зниження темпів реального валового внутрішнього продукту – зниження облікової ставки на 0,5%.

Таким чином, розрахунок облікової ставки здійснюється на основі формули

$$S = BS + k * \Delta I - 0.5 * \Delta VVP \quad (1)$$

де S – облікова ставка,

BS – базова ставка,

k – коефіцієнт планового приросту ставки, $1 \leq k \leq 1,5$,

ΔI – прогнозна чи фактична інфляція,

ΔVVP – зниження темпів реального валового продукту.

Формула (1.1) розвиває рівняння Фішера, що пов'язує номінальну реальну процентну ставку з рівнем інфляції [147, с.252-271] і має вигляд:

$$S = R + \Delta IP + R * \Delta IP \quad (1)$$

де S – номінальна ставка, захищена від інфляції,

R – реальна комерційна ставка проценту,

ΔIP – прогноз інфляції.

Згідно із класичною постановкою, ринкова ставка процента в загальному вигляді складається із:

- ◆ винагороди за відмову від споживання;
- ◆ премії щодо очікуваної інфляції;
- ◆ премії щодо ризику непогашення;
- ◆ премії щодо процентного ризику.

Таким чином, параметри зовнішнього фінансового середовища, яке виступає джерелом банківських ресурсів та споживачем банківських позик, регулюється об'єктивними ринковими закономірностями і визначає відповідні умови попиту і пропозиції кредитних ресурсів, до яких має бути пристосований банківський процентний продукт.

Принцип цінової рівноваги банківського процентного продукту встановлює зв'язок між процентними ставками залучення і розміщення ресурсів, тобто розглядає узгоджену систему процентних ставок всіх банківських активів і зобов'язань, яка підпорядковується внутрішнім можливостям банку і зовнішнім вимогам з боку клієнтів.

На етапі залучення ресурсів їх вартість залежить від умов ринкового конкурентного середовища. Управління банківськими пасивами та визначення процентних ставок залучення ресурсів полягає у контролі над джерелами коштів для мінімізації витрат, оптимізації структури зобов'язань, для забезпечення стабільності ресурсної бази, контрольованого рівня ризиків, забезпечення виконання пріоритетних програм. [136, с.371-388; 147, с.470-550].

Головним важелем управління є встановлення процентної ставки, яка визначає обсяги можливих залучень коштів та одночасне врахування операційних витрат і запланованого прибутку банку. При цьому використовується як система середньозваженої вартості обслуговування ресурсів, так і показники "граничні витрати", пов'язані із залученням нових коштів. Граничні витрати характеризують можливе розширення ресурсів при конкретному зростанні процентних ставок і встановлюються на базі спостережень за умовами ринку. На їх основі розраховуються та використовуються вказані вище методи встановлення

особливих процентів для проникнення на ринок, методи, орієнтовані на клієнта залежності від конкретних умов та інші. Таким чином, вартість процентів за послуги залучення ресурсів в основному залежить від обраної маркетингової стратегії банку та співвідношення різних груп зобов'язань у структурі балансу.

Залучені кошти комерційного банку складаються з окремих строкових груп, ставки яких залежать від джерел одержання, виду валю, терміну використання ресурсів. Задача управління пасивами полягає у формуванні достатньої бази ресурсів, врівноваженні обсягів попиту банку та пропозиції їх на ринку. Класичною рівновага обсягів попиту та пропозиції ресурсів ускладнюється неформалізованою функцією попиту на кожен групу ресурсів, що залежить від взаємодії цих груп та параметрів ринку при розміщенні коштів. Ринок формують своєрідні "ножиці ставок", обмежуючи одночасно як умови пропозицій ресурсів, так і попиту на них у формі банківських позик. Необхідно враховувати, що значна частина клієнтів банку не лише отримує позику або розміщує депозит, а й одержує та сплачує цілий пакет фінансових послуг, ціна яких визначається методом комплексного аналізу операцій клієнтів. Тому прогноз розвитку ціноутворення таких операцій потребує попереднього специфічного прорахування вартості і наступного узагальненого розрахунку середніх ставок банку, зведення параметрів ресурсної бази.

Розглядаючи пропозицію залучення "дорогих" ресурсів, вартість яких перевищує середній банківський рівень, фахівець банку повинен мати чітко визначений допустимий рівень ставки для певних умов діючої структури активів та пасивів. Така верхня межа є об'єктивним рівнем беззбиткової процентної вартості зобов'язань банку.

Аналогічна ситуація виникає при наданні позик або в інших активних програмах з низьким рівнем ставок. Можливість зменшення доходності активів об'єктивно обмежена рівнем беззбиткової ставки для відповідних умов діяльності банку. Розрахунок та використання обмежень процентних ставок розширює можливості управління, дозволяє поєднувати мету забезпечення прибутковості

фінансової стійкості банку із стратегією ринкової адаптації, залучення перспективної клієнтури.

Як об'єкт управління, активи банку дещо менше обмежені зовнішніми конкурентними умовами. Хоча загальний рівень процентних ставок кредитів складається на ринку, проте комерційний банк має можливість впроваджувати власну процентну політику шляхом їх підвищення, зважаючи на кредитні ризики, або зменшення ставок для залучення клієнтури. Моделі ціноутворення позик залежать від стратегічних установок - "цінове лідерство", стратегія надбавок за ризик відносно базової ставки "прайм-рейт", плаваючий курс, погоджена верхня межа "кеп", тощо. [136,с.229-238; 147,с.561-733]. Свобода вибору процентів залежить від групи активів. Наприклад, можливості управління ціною продажу міжбанківських коротких надлишків коштів на коррахунку значно менші, ніж при кредитуванні прямого позичальника.

Для кожної групи активів може бути визначений інтервал допустимих процентних ставок та можливих обсягів розміщень (ліміти окремих операцій), які банк встановлює самостійно, але обов'язково в межах системи економічних нормативів. Формування портфелю розміщених коштів із різних термінових груп переслідує мету прибутковості та достатньої ліквідності, мобільності активів. При цьому банк підтримує необхідну рівновагу між довгостроковими та короткостроковими активами. Методи визначення інвестиційного об'єму при плануванні активів в класифікації П.Роуза мають вигляд наступних стратегій: [136,с.281-321]

- рівномірний розподіл довгострокових та короткострокових ресурсів;
- короткостроковий акцент для підтримки ліквідності, що найбільш привабливий у період зростання ставок;
- довгостроковий акцент максимізації доходу, що найвигідніший при падінні ставок;
- стратегія штанги із мінімумом середньострокових кредитів та поточним управлінням доходності і ліквідності через коротко і довгострокові інвестиції;

- процедура поновлюваного спектру відповідно до поточних прогнозів ринку розвивається і пристосовується до умов конкретного комерційного банку.

Головною умовою рівноважного цінового управління є поєднання методів, що визначають внутрішні можливості банку із ринковими обмеженнями. Через таке поєднання знаходить вирішення об'єктивна суперечність мети ціноутворення, спрямованої на збільшення прибутку та мети розширення операцій за рахунок скорочення процентної маржі. Таким чином, рівноважний або інтегрований підхід до управління ціною вимагає побудови імітаційної моделі, що поєднує базові групи строкових активів і зобов'язань, які входять до складу процентного продукту. На структурі моделі можливе вивчення змін діючої системи процентних ставок і моделювання впливу цих змін на показники фінансового стану банку.

Слід зазначити, що управління активами і пасивами балансу органічно поєднує мету прибутковості з необхідністю підтримки рівноваги, синхронізації термінів груп активів та пасивів. Якщо розвиток більш довгострокових та доходних активів випереджає ресурсну базу і потребує постійного підкріплення короткими залученими коштами, зростає ризик ліквідності комерційного банку. І навпаки, при недостатності доходних активів, зростають непродуктивні надлишки (резерви) коштів, що негативно позначається на прибутковості.

Ретроспективно прийнято розглядати три підходи до управління ресурсами комерційних банків в умовах ринкової економіки: через активи, через пасиви та через управління активами та пасивами. [147, с.392-423], [126, с.39-43].

До 1960-х років керівництво кредитними установами в умовах ринкової економіки здійснювалося переважно шляхом управління активними операціями, а джерела формування ресурсів сприймалися, як параметри, що не залежать від діяльності банку, а визначаються можливостями та потребами клієнтів та акціонерів. Подібний підхід не міг забезпечити максимального прибутку, оскільки, з одного боку, банк не управляв вартістю залучених коштів, а з іншого – завищував залишки високоліквідних коштів у резервах, досягаючи надлишкової ліквідності. Між тим, підхід до управління ресурсами через активи досі

залишається самим простим, зрозумілим і звичайним. Наприклад, для розгалуженої мережі філій великих банків сфера прийняття управлінських рішень пов'язується переважно з ефективністю проведення активних операцій.

Слід звернути увагу на неможливість узгодженого цінового управління при застосуванні методики відокремленого управління активами, коли ціна залучених коштів виступає екзогенним параметром і не дозволяє здійснювати ефективний пошук рівноважного розподілу ресурсів.

Новий етап пошуку ресурсних джерел, аналізу структури і собівартості зобов'язань, мінімізації процентних витрат розпочався у 1960-70-х роках при поступовому зростанні відсоткових ставок на міжнародних ринках та інтенсивній конкуренції у сфері залучення коштів. Для розвитку операцій на ресурсному ринку банки почали застосовувати як цінові, так і нецінові методи управління залученими коштами.

Управління кредитними ресурсами банку через пасиви не виключає паралельного управління активами. Недоліки полягають у їх розмежуванні та автономному застосуванні. Головною проблемою даного підходу є те, що кошти залучаються без урахування ефективності різних напрямів розміщення. У період економічного піднесення та зростання попиту на кредитні ресурси такий підхід може бути виправданим і корисним. Але під час зниження активності, коли попит на кредити зменшується, цей підхід призводить, як правило, до скорочення прибутків і навіть до збитків. Практика роботи деяких українських банків яскраво відображала недоліки автономного підходу до управління активами та пасивами.

Управління банками через пасиви у міжнародній банківській практиці переважало недовго, проте стимулювало розвиток технологій і методів управління залученими коштами, і, зрештою, було перехідним етапом застосуванні ефективніших прийомів управління. З початку 80-х років стрімке зростання відсоткових ставок на міжнародних ринках примусило банкірів шукати нові підходи до управління фінансовими потоками. Зміст нового підходу полягає у розумінні того, що і доходи, і витрати відносяться до обох сторін банківського балансу. Зниження витрат допомагає досягти цільового рівня прибутковості тієї

ж мірою, що й зріст надходжень від активних операцій. Перевагою інтегрованого підходу є максимізація прибутку з урахуванням прийнятого рівня ризику, а також можливість більш зваженого підходу до проблем управління ліквідністю завдяки точнішому визначенню потреби у ліквідних коштах. Усі методи автономного управління банківськими портфелями поєднуються в один скоординований процес.

Кожен наступний підхід до управління банківськими фінансами є логічним продовженням попереднього і містить увесь арсенал уже відомих прийомів. У вітчизняній практиці паралельно застосовуються усі три підходи. Лише у незначної кількості банків управління здійснюється все ще через активи. У більшості банківських установ переважають автономні методи управління, тобто через пасиви. Між тим, є банки, де використовуються сучасні прогресивні методи управління.

Саме інтегрований підхід до управління активами і пасивами забезпечує можливість рівноважного цінового управління, ефективного розподілу ресурсів та системи процентних ставок, що забезпечують збільшення прибутку в умовах підтримки фінансової стійкості банку.

В економічній літературі нерідко зустрічається спрощене тлумачення "управління активами та пасивами". Вживаючи дане словосполучення, автори мають на увазі автономні методи управління. Системний аналіз проблеми надається в роботах Л.О.Примостки, де управління трактується як інтегрований та скоординований підхід, що не обмежується певними методами та прийомами, а розглядається як загальна методологічна концепція, згідно з якою формується філософія управління сучасним банком. Сутність концепції полягає в скоординованому управлінні фінансовими потоками банку. При цьому, шляхом узгодження управлінських рішень та забезпечення певних пропорцій між активними та пасивними операціями досягається кілька цілей – таких, як підвищення прибутку, зниження ризиків, аналіз і контроль ліквідності, управління спредом, тощо. [126, С.39-42]. Тобто йдеться про внутрішню єдність всіх аспектів

фінансової діяльності банку, коли жодна фінансова операція не може реалізуватися ізольовано, оскільки є елементом інтегрованої системи управління.

Інтегрований підхід стосується практично всіх сфер фінансового управління банком: стратегічного і середньострокового планування, оперативного управління, у тому числі аналізу та контролю, управління прибутком і ризиками, формування фінансового інструментарію. Концепція охоплює систему категорій, аналітичні показники та інструменти, техніку та методичку аналізу, стратегію і тактику управління, що ґрунтуються на фундаментальній ідеї спільного регулювання грошових потоків і об'єднує управління банківськими активами і пасивами в один узгоджений процес.

Рівень розриву між обсягами строкових груп активів та пасивів визначає також проблему процентних ризиків, які пов'язані з можливою зміною ціни довгострокових ресурсів порівняно до короткострокових. Найбільш популярні стратегії запобігання процентним ризикам полягають в управлінні гепом та порівнянні середньозважених термінів погашення ресурсів (дюрація активів).

Механізм розрахунку середньозваженого терміну погашення або модель імунізації балансу (Portfolio immunization) вивчає період, необхідний для повернення інвестованих коштів з урахуванням процентних платежів. При однакових середніх термінах надходження та виплат коштів процентний ризик мінімальний. Метод передбачає підбір таких фінансових інструментів, що мінімізують чутливість різниці між вартістю активів та зобов'язань банку до змін процентної ставки.

Стратегія управління дисбалансом або гепом (gap – розрив) вивчає кошти, чутливі до змін ринкових процентних ставок і виходить із положення, що негативний вплив змін ставок є мінімальним, коли вартість активів, чутливих до змін, співпадає з вартістю аналогічних чутливих пасивів. Аналіз чутливих активів та пасивів дозволяє згрупувати на поточну дату всі ресурси банку за майбутніми термінами погашення та вивчати динаміку дисбалансів на протязі визначених етапів. При цьому накопичений дисбаланс відображає різницю обсягів чутливих

активів та пасивів на протязі певного періоду і характеризує баланс між критерієм прибутковості та ліквідності [126, с.39-43].

На практиці повний збіг обсягів аналогічних строків активів та пасивів неможливий, оскільки в структурі балансу кожного комерційного банку наявні як додаткові резерви процентного прибутку у вигляді довгострокових дешевих власних коштів, так і непрацюючі статті активів – залишки на коррахунках та в касі, прострочені кредити, кошти в матеріальних цінностях, обов'язкові резерви. Співвідношення активів та пасивів балансу визначає можливість розвитку прибуткових операцій комерційного банку і формує обмеження процентної маржі. У разі накопичення проблемних активів процентні витрати банку зростають і збільшуються вимоги до необхідного процентного доходу для підтримки беззбиткової діяльності. На стратегію цінового управління впливає також ставка діючих активів та зобов'язань.

У світовій практиці реалізація стратегії управління процентними ризиками та структурою активів і пасивів використовує методи, пов'язані з проведенням позабалансових фінансових операцій (страхування, хеджування, спекулятивні операції з фінансовими деривативами, арбітраж із контрольованим ризиком, тощо). На відміну від методів управління структурою балансу, позабалансові операції більш зручні, гнучкі й мобільні. Вони дають змогу швидко і раціонально реструктурувати баланс відповідно до кон'юнктури ринку. В умовах розвинутого фінансового ринку інструментарій управління активами та пасивами динамічно вдосконалюється, а нові методики та фінансові конструкції часто поєднують балансові та позабалансові операції. У вітчизняних банків вибір цих методів управління досить обмежений, оскільки слабкий розвиток окремих сегментів внутрішнього фінансового ринку, зокрема ринку фінансових деривативів, виключає застосування досконалих методик. Таким чином, методи управління структурою балансу для українських банківських установ залишаються найдоступнішими, а пов'язані з ними теоретичні та практичні проблеми – найактуальнішими [126, с.39-43].

Важливим інструментом управління активами і пасивами сучасного банку є організація внутрішнього господарчого розрахунку шляхом трансфертного ціноутворення, яке визначає ефективність діяльності окремих підрозділів банку і виступає стимулом мотивації робітників та розвитку банку. Організаційною структурою, що здійснює функції управління ресурсами сучасних великих банків є департамент з управління активами і пасивами або банківське казначейство. Розподіл обов'язків казначейства сприяє реалізації системного підходу до управління у вигляді контролю за широким спектром різноманітних критеріїв розвитку. А саме, служби, що контролюють показники фінансової стійкості (бек-офіс та мідл-офіс) відокремлені від підрозділів, спрямованих на прибуткове використання ринкових умов (фронт-офіс), одним із провідних підрозділів якого є відділ управління активами і пасивами. Функціональний аспект зв'язку банківських служб доповнює організаційну ієрархію та підпорядкованість і може бути представленим у вигляді трьох рівнів управління, що відповідають трьом головним етапам рівноважного ціноутворення, пов'язаних з формулюванням стратегічних цілей, розподілом активів і пасивів, впровадженням технологій при наданні банківського процентного продукту.

Відповідно до класичної постановки проблеми, поширеної у країнах ринкової економіки, трансфертна ціна при залученні ресурсів дорівнює вартості альтернативного заміщення цих ресурсів на відкритому міжбанківському ринку, трансферна ціна при розміщенні дорівнює сумі трансфертної ціни залучення та розрахованого казначейством банку процентного спреду [147, с.392-425]. У показнику необхідного спреду враховуються всі компоненти витрат та ризиків банківських операцій. Таким чином, трансфертна ціна виступає внутрішнім регулятором, що стимулює інтереси кожного банківського підрозділу, пов'язаного із наданням процентного продукту і одночасно переслідує мету узгодженого рішення загальних проблем розвитку, що поставлені перед банком. При цьому підрозділ казначейства управляє банківськими ризиками, балансує активи і пасиви за термінами та процентними ставками і спирається на розвинену систему розрахунку ціни банківського продукту.

Одним із суттєвих недоліків класичного підходу є використання вартості міжбанківських кредитів як базової ціни для розрахунку, особливо для умов перехідної економіки, коли міжбанківський ринок демонструє значну мінливість ставок і залежність від різноманітних екзогенних чинників. Слід зазначити, що поруч із даним класичним варіантом управління цінами та процентними ризиками, сучасними банками використовується також дещо спрощені методи, які передбачають попередній розподіл та автономне управління банківськими підрозділами та відповідними операціями. Наприклад, метод єдиних трансфертних цін для ресурсних та активних підрозділів підпорядковується принципу загального фонду коштів банку. При цьому оцінка ефективності діяльності окремих служб забезпечується за рахунок різних коефіцієнтів преміювання, оцінки ефективності та ризиків і стимулювання діяльності. Управління ризиками розглядається не через систему збалансованих активів та пасивів, а за специфічних умов, що визначені для кожного окремого підрозділу банку. Такий метод є більш простим, але не забезпечує оптимального управління та адекватної оцінки діяльності всіх підрозділів. Роль казначейства в умовах даної моделі є мінімальною і складається у забезпеченні підрозділів необхідними ресурсами.

Варіант трансфертного ціноутворення за рахунок строкової відповідності активів і зобов'язань передбачає встановлення окремих трансфертних цін для різних термінових груп активів і пасивів. Цей метод потребує меншої аналітичної роботи, ніж класичний системний розподіл ресурсів, оскільки передбачає попереднє визначення відповідності пов'язаних груп активів і зобов'язань. Але слід зауважити, що відповідна модель є більш гнучкою, ніж та, що базується на загальному фонді коштів. Для груп ресурсів із визначеними термінами розраховується адекватна вартість, яка у свою чергу, впливає на стимулювання праці відповідних банківських підрозділів. Казначейство при цьому виконує функцію посередника в управлінні активами і пасивами, разом із аналітичним підрозділом та службами управління активами і пасивами. Відзначаючи переваги даного методу, слід звернути увагу, що на практиці не існує абсолютної

строкової відповідності груп активів і пасивів, а загальна структура банківського балансу вносить корективи щодо розподілу коштів, що визначають процентний продукт. Як правило, короткострокові зобов'язання використовуються у більш довгострокових активних програмах, що дещо обмежує використання методу ціноутворення за строковою ознакою.

Для цінового управління банківськими активами і пасивами використовуються різноманітні імітаційні моделі, які створюються самими банками чи спеціалізованими фірмами-консультантами. Поєднання переваг різних підходів створює базу для інтегрованої стратегії управління активами і пасивами банку на основі відповідної організаційної структури та моделі зв'язу економічних показників, що підлягають контролю та управлінню. Основною перевагою будь-якої моделі є можливість здійснювати імітаційний аналіз і відслідковувати економічні показники, фокусуючи увагу щодо найкращих та найбільш вірогідних та найгірших ситуацій.

При побудові таких моделей, на наш погляд, важливо врахувати означений вище принцип сегментації ринку кредитних ресурсів. При цьому окремі строкові групи активів і зобов'язань, що входять до складу відповідних банківських продуктів, повинні бути систематизовані у єдиній задачі розподілу банківських ресурсів із врахуванням необхідних цільових установок та існуючих балансових обмежень.

Таким чином, провідною характеристикою принципу рівноваги в системі цінового управління є поєднання внутрішніх цільових установок банку зовнішніми ринковими умовами для досягнення найбільш ефективного розподілу кредитних ресурсів. Базовими елементами управління ціною рівноваги банківського процентного продукту є окремі строкові групи робочих активів і платних зобов'язань із визначеним для них рівнем процентних ставок. Строкові групи робочих активів та залучених ресурсів виступають елементами імітаційних моделей цінової рівноваги. Вони класифікуються залежно від характеру банківських операцій, сегменту ринку, виду валюти тощо. Задача рівноважного розподілу активів та пасивів полягає у системному формуванні портфелю акти-

та зобов'язань на базі цих строкових груп залучених і розміщених ресурсів, оскільки зміна будь-яких діючих ставок викликає необхідність перерахунку розподілу ресурсів та можливих відповідних змін інших ставок. При цьому одночасно переслідується мета ринкової адаптації банківських продуктів та вирішення стратегічних задач розвитку: критерій прибутковості поєднується з метою запобігання ризикам, підтримки ліквідності, фінансової стійкості та виконання інших банківських установок. Інтегрований аналіз термінів активів і пасивів балансу здійснюється за допомогою розрахунку розривів термінів для різних строкових груп кредитних ресурсів. Рівноважна цінова політика поєднує аналіз внутрішнього потенціалу та маркетингового планування у моделі збалансованого рівня ставок активів і пасивів, визначення головних чинників ціноутворення для оперативного реагування на зміну умов ринку.

1.3. Головні чинники рівноважного управління

Розглядаючи ціноутворення банківського процентного продукту як систему пов'язаних і взаємодіючих процентних ставок за всіма робочими активами та платними зобов'язаннями банку, ми дійшли до висновку, що внутрішній баланс цієї системи підтримується методами інтегрованого управління активами і пасивами. У той же час на формування рівня цін значно впливають ринкові чинники, тобто діючий рівень процентних ставок за аналогічними банківськими продуктами. Слід знову підкреслити, що основою такої ціни є процентна ставка, що фіксує пропорційність між терміном використання ресурсів і його ціною. Навіть тоді, коли оплата процентного банківського продукту проводиться у формі комісійної винагороди або дисконту, в основі її лежить розрахунок процентної ставки, узгоджений із умовами ринку і власною ціновою політикою банку.

Узагальнена схема ціни за активними банківськими операціями має всі класичні ознаки ціноутворення і визначається співвідношенням (1.3).

$$PK = PL + PN + M , \quad (1.3)$$

де PK - ціна кредиту,

PL - процентні витрати

PN - непроцентні витрати (адміністративно - господарські заробітна плата персоналу та інші)

M- рівень бажаної маржі із врахуванням плати за ризик.

Процентні ставки залучених і розміщених ресурсів банку тісно пов'язані між собою і на практиці демонструють значний кореляційний зв'язок, оскільки провідною компонентою у структурі позичкових цін є вартість залучених ресурсів. При цьому процентні витрати при залученні ресурсів, необхідних для кредитування, класифікуються як прямі витрати, а непроцентні, пов'язані з організацією процесу надання кредиту – як непрямі.

Звідси визначаються головні чинники ціноутворення для конкретних умов діяльності банку, а саме: структура балансу, структура прибутку та параметри ринку.

Загальна структура банківського прибутку опосередковано впливає на ціноутворення кредитів, підвищуючи вимоги до маржі у разі значних загальних банківських та інших непрямих витрат, які необхідно "обробляти" за допомогою робочих статей розміщених коштів. Вплив структури балансу на цінову політику виражається в обмеженні рівня ставок за кредитами залежно від складу робочих активів та зобов'язань, співвідношення власних та залучених коштів тощо. У тому числі, банківські активи, що не приносять доходу, опосередковано збільшують вартість ресурсів. Одна з форм врахування цих активів у процентних витратах може бути представлена рівнянням (1.4).

$$PL' = 100 * PL / (100 - A2) \quad (1.4)$$

де PL – фактичні процентні витрати,

A2 – неробочі банківські активи

На рис.1.1 визначено базові обмеження моделі та відповідні напрями аналізу цінового управління з урахуванням співвідношень (1.3) та (1.4).

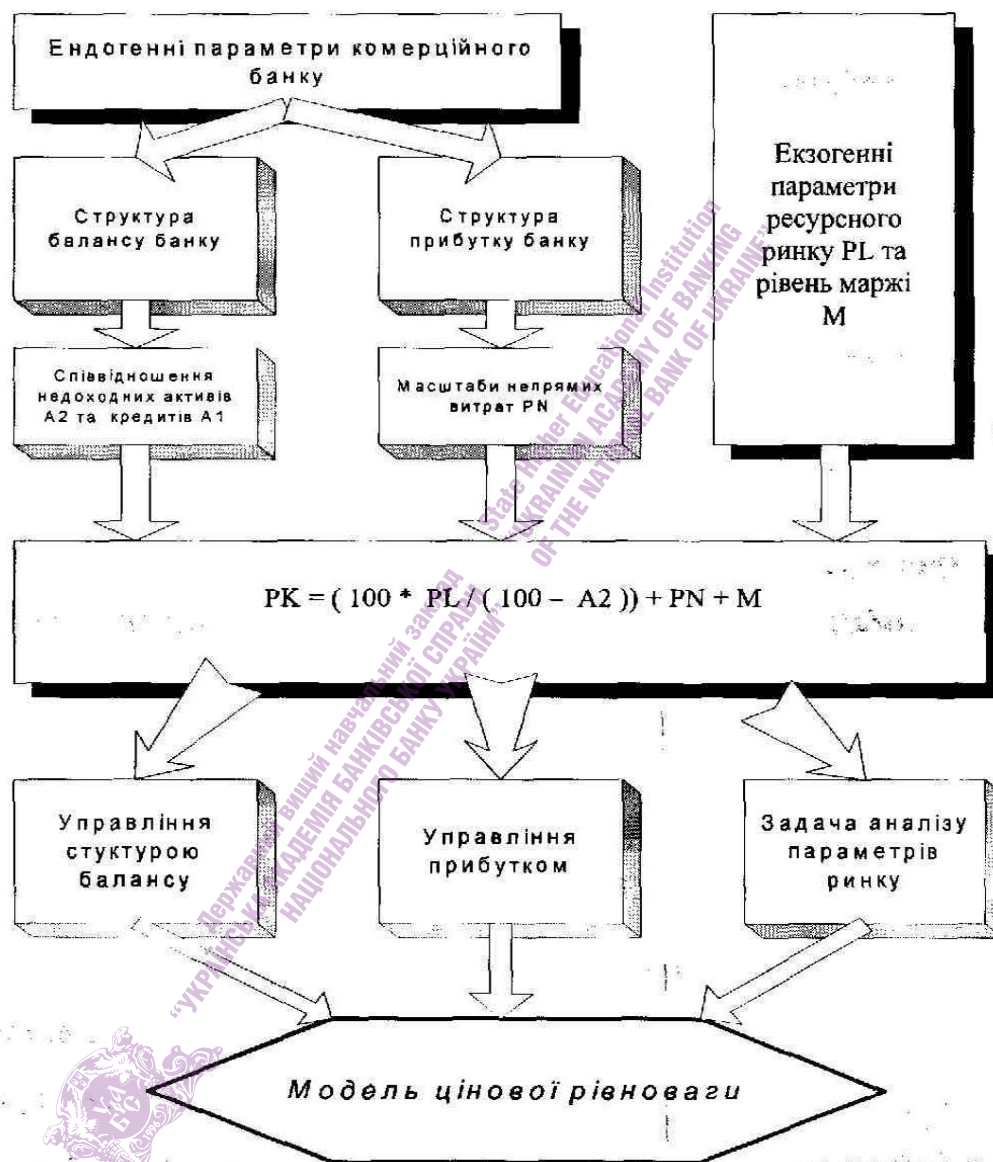

Рис.1.1. Модель цінової рівноваги.

Аналіз структури балансу є центральною проблемою наступного дослідження, оскільки саме тут визначаються ресурсні співвідношення, рівновага коштів та участь всіх підрозділів банку у формуванні процентного банківського продукту. Під структурою балансу в контексті рівноважного цінового управління розуміємо співвідношення залишків коштів за активами і пасивами, які відображають сукупність операцій із розміщення та залучення ресурсів, що, у свою чергу, входять до складу відповідних процентних продуктів, а також інші

активи і пасиви, які знаходяться за межами задачі розподілу ресурсів. Тобто зовнішнє вираження груп рахунків банківського балансу є формою, а структура операцій, що складає банківський продукт – її внутрішнім змістом.

Із структури загальних активів банку необхідно вилучити групи рахунків, які не пов'язані з процентними операціями – високоліквідні кошти на кореспондентських рахунках і в касі, іммобілізацію активів, що вкладені у майно, інвестиції, торговельні операції, дебіторську заборгованість, прострочені та сумнівні позики тощо. Рахунки, які пов'язані з процентним продуктом, можуть бути згруповані за наступними ознаками: суб'єктами розміщення, видами операцій, видом валюти, термінами розміщення.

Із загального обсягу кредитного портфелю банку необхідно вилучити такі, що викликають проблеми щодо сплати процентів і не можуть враховуватися у розподілі ресурсів. Різницю між технічними затримками в отриманні процентних доходів і сумнівним характером нарахованих несплачених процентів можуть визначити фахівці, які супроводжують кредитні проекти, аналізують фінансовий стан позичальників, реалізацію проектів, стан забезпечення тощо.

Розподіл банківських зобов'язань ґрунтується на відокремленні строкових ресурсів та коштів до запитання із врахуванням вартості цих ресурсів. Загальні залишки ресурсів до запитання складаються з деякого незнижуваного мінімуму "сплячих" ресурсів, які можна розглядати як стабільні кошти для подальшого розподілу та мінливих залишків, що не можуть бути спрямовані в активні програми. Контроль за використанням поточних ресурсів в активних програмах банку, або так званою, відкритою позицією ліквідності забезпечується економічними нормативами Національного банку України та аналогічними структурними обмеженнями балансу.

Третьою компонентою банківського балансу є капітал, який не пов'язаний із процентними витратами і тому знаходиться за межами задачі розподілу банківських ресурсів.

Структура банківського балансу визначає його потенціал щодо процентного прибутку. Ринковий рівень цін формує умови реалізації цього потенціалу.

Структура прибутку визначає результат – співвідношення процентних доходів та витрат. При цьому непроцентна частка прибутку обмежує цінову стратегію і викликає необхідність коригування структури активів та пасивів. Таким чином, система “баланс” та “прибуток”, що пов'язані через ринковий рівень процентних ставок, розвиваються синхронно, кожна у своїй площині, із постійним взаємним впливом та необхідним відповідним коригуванням.

У той же час, розвиток структури активів і пасивів підпорядкований необхідним обмеженням фінансової стабільності, у тому числі, обов'язковим економічним нормативам, які визначають своєрідні резерви у розподілі ресурсів для підтримки ліквідності та запобігання різноманітним ризикам діяльності. Крім того, структурні обмеження балансу визначаються обов'язковим резервуванням коштів на кореспондентському рахунку у Національному банку України. Відповідно до вимог Національного банку України, банки також формують резерви під кредитні ризики та можливі втрати від інших активних операцій, що впливає на нетто-структуру балансу, тобто розподіл активів і пасивів із врахуванням резервів. Додатково до цього банки самостійно встановлюють контрольні показники та ліміти, обмежуючи ризики окремих операцій. Взаємодію задач цінового управління відображає рис.1.2.

На практиці планування структури активів і пасивів часто реалізується у вигляді ітераційного процесу зближення обмежень планових доходів та витрат із прогнозом активів і пасивів. Відповідні табличні форми зв'язані між собою ринковими показниками доходності робочих активів і вартості залучених ресурсів. Коригування прогнозних структур завершується при досягненні бажаного рівня прибутку і структури балансу, що забезпечує виконання економічних нормативів та встановлених показників ризиків та оптимізацію стратегічних критеріїв банку.

Розглядаючи проблеми контролю за фінансовою стійкістю банків, слід підкреслити значну роботу Національного банку України щодо систематизації банківських ризиків, що дозволяє уніфікувати нагляд за банками на основі ризиків. Так, листом Національного банку України від 28.03.2003 №43-311/1681

запропоновано проект положення щодо систематизації ризиків, розроблений на виконання другої Базельської угоди про капітал.

Рис. 1.2. Врахування обмежень балансу та прибутку в ціновому управлінні

Згідно із запропонованим положенням, філософія нагляду Національного банку України фокусується на ризику, оскільки основою банківської діяльності є прийняття ризиків з метою одержання прибутків. Проектом передбачена класифікація десяти категорій банківського ризику:

- кредитний - наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу через неспроможність сторони, яка взяла на себе зобов'язання, виконати їх,
- ризик ліквідності - наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу через неспроможність банку виконати свої зобов'язання у належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат,
- ризик зміни процентної ставки - наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу внаслідок несприятливих змін процентних ставок,
- ринковий ризик - наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і

курси іноземних валют за тими інструментами, які знаходяться в торгівельному портфелі,

- валютний ризик - наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали,
- операційний ризик – це потенційний ризик для довгострокового існування банківської установи через недоліки корпоративного управління або системи внутрішнього контролю,
- ризик репутації - наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу через несприятливе сприйняття іміджу фінансової установи клієнтами, контрагентами, акціонерами або органами нагляду,
- юридичний ризик - наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через порушення або недотримання банком вимог законів, підзаконних нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, а також через можливість двозначного тлумачення встановлених законів або правил,
- стратегічний ризик - наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу через неправильні управлінські рішення, неналежну реалізацію рішень і неадекватне реагування на зміни у бізнес-середовищі,
- ризик інформаційних технологій - наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу через неадекватність інформаційних технологій і процесів обробки інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервної роботи.

При цьому визначено систему оцінки кожної основної категорії ризику, за допомогою якої забезпечуються комплексні засоби вимірювання ризику і визначення наглядових процедур. Параметри оцінки ризиків мають чотири компоненти:

- кількість ризику – рівень або обсяг ризику, на який наражається банк,
- якість управління ризиком, тобто система його визначення, вимірювання, контролю та моніторингу,

- сукупний ризик або узагальнюючий висновок щодо рівня занепокоєння нагляду зважаючи як на кількість ризику, так і на якість управління ним,
- напрямок ризику, що є вірогідною зміною рівня ризику протягом року.

Дане положення Національного банку України є важливим і своєчасним кроком до систематизації функцій нагляду і комплексному підходу до стратегічних та операційних ризиків банківського управління.

Вважаємо, що робота у напрямку формалізації оцінки ризиків, якості управління ними, можливих наслідків з позицій загальної надійності банку, дозволить чітко виражати стан ризиків, наближаючись до узагальненої числової характеристики, подібно до числового вираження прибутку. Тоді повсякденна альтернатива зменшення ризику проти зростання прибутку, яка супроводжує більшість управлінських рішень у банківській сфері отримає необхідне формальне визначення.

Стосовно проблеми рівноважного цінового управління, визначені Національним банком України категорії ризиків розподіляються наступним чином. Однією з найважливіших проблем управління є запобігання ризику зміни процентної ставки, який за своїм економічним змістом є продовженням ринкового ризику. Загальна якість управління, яка включає і цінове управління банківським продуктом, відокремлена у проблематиці запобігання стратегічному ризику. Крім того, оскільки основою управління є розподіл активів і пасивів балансу, провідною проблемами є також запобігання ризику ліквідності, кредитному, валютному, ринковому та іншим ризикам, що визначають структурні обмеження балансу. Так, наприклад, резерви, що формуються банками під кредитні та інші ризикові операції, змінюють структуру нетто-балансу і впливають на розподіл банківських ресурсів. Крім того, підвищені кредитні ризики впливають на ціну позики, збільшуючи премію за ризик та, одночасно, підвищуючи банківські витрати, пов'язані із формуванням даних резервів.

Важливим нормативним документом для реалізації рівноважного управління активами та пасивами банків та обмеження ризиків діяльності за допомогою обов'язкових економічних нормативів є "Інструкція про порядок

регулювання діяльності банків в Україні”[61], яка націлена на забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасне виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання нераціональному розподілу ресурсів і втраченого капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності.

Інструкція визначає регулятивний капітал банку та економічні нормативи капіталу, миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності, кредитного ризику, у тому числі із врахуванням інсайдерів, нормативи інвестування та відкритих валютної позиції, що є обов'язковими до виконання банками.

Система економічних нормативів розраховується на базі балансових рахунків комерційних банків. Метод нормативних коефіцієнтів формалізує та спрощує аналіз, дозволяє визначити першочергові проблеми, аналізувати та регулювати розвиток банківської системи як на рівні Національного банку України, так і в межах окремих банків та їх підрозділів.

Базою для розрахунку більшості економічних нормативів є регулятивний капітал банку. Він виступає одним із найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які виникають в процесі діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності. З метою визначення реального розміру регулятивного капіталу банки повинні, з урахуванням ризиків у своїй діяльності, постійно оцінювати якість своїх активів і позабалансових зобов'язань (здійснювати їх класифікацію, визначати сумнівні та безнадійні щодо погашення); провадити відповідні коригування їх вартості шляхом формування резервів для покриття очікуваних (можливих) збитків за зобов'язаннями контрагентів.

Проблема капіталізації банку є базовою стратегічною задачею, яка визначає загальний його розвиток. Масштаби діяльності банку, обсяги його балансу визначають місце на ринку кредитних ресурсів, можливості розвитку банківських технологій. Для українських банків проблема капіталізації надзвичайно загострена і пов'язана із перспективами загального розвитку банківської системи, оскільки темпи росту капіталу значно відстають в

зростання активів. Прикладом цього є динаміка сукупних обсягів активів, зобов'язань і капіталу банківських установ Дніпропетровської області, яка наведена на рис.1.3. Якщо на початку 1999 року мультиплікатор капіталу дорівнював 7,6, то на 1 січня 2003 року він зріс до 11,3.

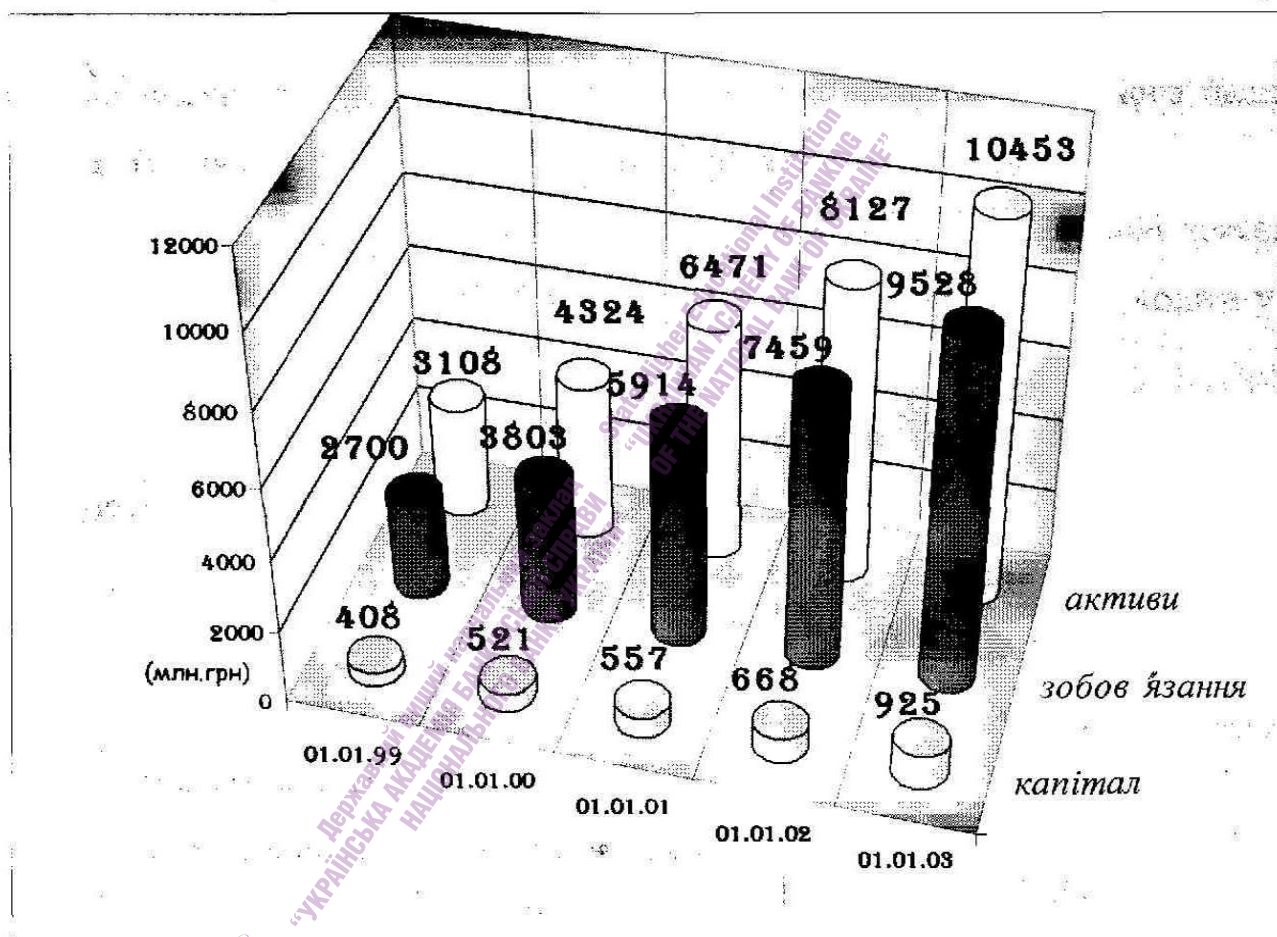

Рис. 1.3. Динаміка показників зведеного балансу банківських установ Дніпропетровської області

Серед різноманітних цілей управління банківськими активами і пасивами одним із найважливіших показників, що забезпечує фінансову стійкість банку тісно пов'язаний з іншими цільовими установками, є ліквідність його балансу.

За визначенням Національного банку України, ліквідність банку - здатність забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками

сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати). Подібне формулювання відповідає теорії строковості активів та пасивів - одному з альтернативних підходів до пояснення сутності ліквідності, поширених у світовій банківській практиці [147, с.458-453], [111, с.31-34]. Згідно з цією теорією, терміни активних статей банку мають відповідати характеру його пасивних статей. Засновниками теорії були економісти англійської банківської школи, які висунули припущення, що актив банку визначається його пасивом. Отже, на їх думку, банкам, які займаються депозитними операціями, слід надавати лише короткострокові позики, враховувати короткострокові векселі та використовувати інші подібні інструменти, щоб легко мобілізувати кошти у разі необхідності на вимоги клієнтів.

На відміну від такої позиції, прибічники теорії переміщення активів стверджують, що проблема полягає не в спроможності виконання банками зобов'язань, а в переміщенні активних статей, передачі цих статей іншим банкам. Вчені американської школи вважають, що в період стабільності проблемою ліквідності є не так проблемою строкових позик, як проблемою передачі активних статей іншим банкам в обмін на готівку, тобто проблемою якості цих активів. З їх визначенням, ліквідність рівноцінна переміщенню. Центр тяжіння проблеми при цьому переноситься зі спроможності погашення позик боржниками банку на можливість переобліку, отримання кредиту в інших банках. Відповідно до двох концепцій, існує дві форми практичного управління ліквідністю, що доповнюють одна другу - через нагромадження ліквідних коштів або придбання їх на ринку. Сумісне використання цих методів забезпечує підтримку ліквідності. Накопичені резерви створюють базову ступінь захисту спроможності банку виконувати зобов'язання, а динамічна адаптація забезпечує додаткову підтримку ліквідності зменшуючи непрацюючі резерви [166, с.33-37].

Активні і пасивні операції комерційних банків за допомогою нормативних обмежень узгоджуються за строками з одночасним урахуванням ризиків активів та пасивів. Слід зазначити, що в сучасних умовах слабого вітчизняного фінансового ринку і недостатньої надійності будь-яких банківських активів

переоблік банківських активів обмежений. Аналіз їх якості при управлінні ліквідністю характеризує можливість своєчасного виконання зобов'язань позичальника щодо повернення основної суми боргу з процентами.

За визначенням Національного банку, ризик ліквідності – це ризик недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх відпливу внаслідок неможливості банку розрахуватися в строк за власними зобов'язаннями у зв'язку неможливістю за певних умов швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат.

Додаткове обмеження для розвитку активних операцій, яке впливає на ціну робочих активів, визначає норматив обов'язкових резервів на кореспондентських рахунках комерційних банків в НБУ – норматив, встановлений Національним банком як інструмент грошово-кредитної політики, що обмежує дію кредитного мультиплікатора банківської системи.

Між обмеженням обов'язкових резервів та нормативними вимогами ліквідності є важлива принципова різниця. Хоча норматив миттєвої ліквідності, як співвідношення суми коштів на коррахунках та в касі до поточних рахунків, є близький до обов'язкових резервів – відношення залишків коррахунку до залучених коштів, але за економічною сутністю він відіграє іншу роль. Якщо норматив ліквідності – це постійне обмеження, що прийнято банківською системою як обов'язковий рівень страхування ризиків порушення поточних платежів, то вимоги резервування виступають інструментом державного управління масштабами кредитування банківської системи.

Процент резервування коштів на коррахунку регламентується "Положенням про порядок обов'язкових резервів для банків України" [116]. З початку 2000 року почалося поступове зниження нормативу, що реалізує грошово-кредитну політику по підвищенню кредитної активності банківської системи та спрямуванню коштів для кредитування потреб реальної економіки. З 2001 року встановлено диференційовану норму резервування, залежно від природи залучення – коштів юридичних чи фізичних осіб, групи валюти, терміну договорів, стимулююч

залучення вкладів фізичних осіб, в першу чергу, довгострокових коштів національній валюті.

Для дієвості монетарного управління грошовою масою необхідно, щоб обмеження нормативів ліквідності не було більш жорстким, ніж обов'язок резерви, не стримувало розміщення коштів при можливому зменшенні проценту резервування. Між тим, на практиці трапляються випадки, коли банки, виконують вимоги НБУ щодо обов'язкового резервування, стикаються проблемою нестачі абсолютно ліквідних коштів. Це зумовлено тим, що норматив резервування не враховує особливості структури депозитної бази, відпливу коштів з окремих поточних рахунків. Тому реальні вимоги щодо резервування можуть бути вищими, ніж вимоги Національного банку, а процес управління резервуванням повинен бути більш гнучкішим.

Практика свідчить, що система накопичення резервів для підтримки ліквідності захищає безперебійну діяльність у нормальних, не кризових умовах. При значних же змінах ринку або внутрішніх порушеннях рівноваги показники комерційний банк відчуває додаткову потребу у ліквідних коштах. Банки повинні постійно управляти ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні для своєчасного виконання всіх прийнятих на себе зобов'язань перед вкладниками, кредиторами та іншими клієнтами з урахуванням обсягів, строковості й валюти платежів. Критерій ліквідності підтримує необхідний рівень співвідношення між власними та залученими коштами, формує оптимальну структуру активів збільшення частки високоякісних активів з прийнятним рівнем кредитного ризику.

Хоча головними чинниками рівноважного управління ресурсами та обмеження ліквідності, на вибір стратегії впливають, також, інші критерії фінансової стійкості.

Нормативи кредитних ризиків та прямих інвестицій визначають обмеження розвитку активних операцій через систему відповідних обмежень. Вплив на структуру балансу визначається після принципово прийнятого рішення щодо вибору відповідних програм, тобто на базі попереднього розподілу ресурсів.

Вказані нормативи обмежують масштаби окремих банківських послуг, визнані найефективнішими за результатами пошуку цінової рівноваги.

З метою зменшення валютного ризику в діяльності банків Національний банк встановлює норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку. В умовах коливання курсу валютна структура суттєво впливає на цінову політику, а валютні ризики визначають самостійну проблему в управлінні активами та пасивами. Навіть при незмінних обсягах коштів, їх еквівалент в гривні рухається за курсом, порушуючи рівновагу у разі відкритої валютної позиції.

Останні роки відзначені відносно стабільним курсом, як результат спрямованої монетарної політики підтримки національної валюти. Тому проблематика валютних ризиків як самостійна задача незначно впливає на постановку задачі цінового управління, а ринки ресурсів в іноземній валюті можливо розглядати аналогічно до гривневих ресурсів. Між тим, внутрішнє нестабільне середовище не дозволяє гарантувати захист від ситуацій, коли валютний ризик стає найбільш важливим чинником управління активами та пасивами.

Обмеження структури балансу за допомогою економічних нормативів та показників забезпечує страхування ризиків, але не є досить гнучким інструментом захисту фінансової стабільності, оскільки рівновага цілей та достатність резервів – специфічний для кожного комерційного банку стан співвідношення показників. У наступних розділах даної роботи наведено приклад теоретико - імовірнісної моделі нормативу миттєвої ліквідності, який демонструє надлишок обмежень для стабільно працюючих фінансово-стійких банків, тоді як в умовах значних коливань поточних коштів, характерних для деяких малих за масштабами банків виконання цього нормативу не завжди забезпечує виконання поточних платежів. Узагальнену систему економічних нормативів можна вважати необхідною, але завжди достатньою умовою підтримки ліквідності.

Важливим елементом управління є аналіз відносних показників, що мають вигляд обов'язкових нормативів та додаткових контрольних показників і мет

аналізу грошового потоку. Аналіз грошового потоку зосереджується на вимірюванні активів, придатних для швидкого конвертування в "живі" гроші, виявлення пасивів, які можна втратити у нормальних умовах, несприятливих та загрозованих ситуаціях. Для менеджменту важливо дещо випереджати появу небажаних змін. У зв'язку з цим важливо попередньо аналізувати структуру зобов'язань і дотримання вимог та термінів проведення відрахувань коштів. [16 с.33-37].

Згідно з чинними правилами міжнародної системи бухгалтерського обліку терміни настання моменту погашення можуть бути виражені:

- ◆ періодом, який залишився до дати погашення за поточним прогнозом;
- ◆ початковим періодом до дати погашення;
- ◆ періодом, який залишився до наступної дати, протягом якого можуть змінитися процентні ставки.

Аналіз активів і зобов'язань за періодами, які залишилися до дати погашення дає найкращу основу для оцінки ліквідності банку. Терміни погашення можуть бути виражені у вигляді періоду, що залишився до дати погашення за умовами договору або до фактичної дати терміну погашення. Як правило, фактична дата погашення настає після дати, обумовленої в договорі. Проте договірні дати повинні бути проаналізовані, навіть якщо договірний період погашення збігається з фактичним, оскільки дати, зазначені в договорі, визначають ризик ліквідності щодо активів та зобов'язань банку. Деякі активи не мають договірної дати терміну погашення. Період, протягом якого передбачається погашення цих активів, як правило, приймається за строк, упродовж якого активи можуть бути реалізовані.

Аналітичне вивчення активів і зобов'язань банку шляхом групування їх за термінами погашення, проводиться з метою віддзеркалення ймовірного ризику, пов'язаного зі зміною процентних ставок. Для аналізу визначається період, який залишився до наступної дати або впродовж якого можуть змінитися процентні ставки. Запровадження в українських банках системи аналітичного обліку

звітності дає змогу оцінити ліквідність банку за строками погашення активів і зобов'язань у названих вище напрямках.

Для визначення рівноважної стратегії потрібна комбінація методів і нормативних коефіцієнтів та грошових потоків з урахуванням можливості порушення умов рівноваги. Впродовж аналізу відокремлюються сегменти ринку ресурсів – міжбанківські кредити та депозити, операції з фізичними та юридичними особами та, у разі необхідності, здійснюється подальше поглиблене класифікації сегментів ринку. Кожен сегмент має власні особливості та динаміку розвитку.

Таким чином, управління ціновою рівновагою процентного продукту можна розглядати як елемент інтегрованого управління активами і пасивами, підпорядкований центральній проблемі оптимізації співвідношення між рентабельністю та ризиком. Запропонована нами модель розподілу ресурсів банку враховує досягнення методів, що перелічені вище і передбачає системний підхід до ціноутворення. Базовими елементами такої системи виступають окремі строкові групи робочих активів і платних зобов'язань, які є складовими окремими банківських операцій, що формують процентний продукт. Тоді система інших банківських активів і пасивів залишається за межами задачі розподілу ресурсів. Об'єднання базових строкових груп у економічних нормативах та інших показниках ризиків дозволяє контролювати фінансову стійкість банку. Групування їх за строковою ознакою забезпечує геп-менеджмент, а визначення адекватного рівня цін та обмеження їх можливого коливання дозволяють пристосовуватися до ринкових умов з метою максимізації банківського прибутку.

Висновки до розділу 1

Сучасний банківський процентний продукт виступає замкненою системою банківських послуг, спрямованою на задоволення попиту споживача. При цьому він відіграє роль найважливішого інструменту прибутковості банківської системи.

і має складну фінансову основу, оскільки пов'язаний з процентними і непроцентними доходами і витратами. Рівноважне цінове управління поєднує використання внутрішнього потенціалу та досягнення бажаного місця на ринку процентних операцій, встановлення загального рівня ставок активів і пасивів, обмеження їх діапазону, визначення головних чинників ціноутворення для оперативного реагування на зміну умов діяльності.

Базовим елементом рівноважного цінового управління виступають окремі строкові групи процентних активів та зобов'язань в структурі банківського балансу. Рівновага між ризиком ліквідності, процентним ризиком та максимізацією процентного прибутку за групами ресурсів визначається у рівномірному „навантаженні” ризиків кожної групи з точки зору цільових установок банку, оскільки системний ризик відповідає найслабшому елементу системи.

В умовах динамічного ринку рівноважна цінова стратегія потребує аналізу стабільності та контролю за можливими змінами параметрів. Процентні ставки залучених ресурсів регулюють можливі обсяги їх розширення, одночасно збільшуючи вимоги до процентних доходів від розміщення цих ресурсів. В результаті зменшуються можливості прибуткового розміщення через ринкові „ножиці ставок”. До того ж, оскільки прогноз і формування цін відбувається в умовах невизначеності та протидії конкурентного середовища, то вимогами оптимальної стратегії є вибір найкращих параметрів при можливих найгірших зовнішніх обставинах – рівновага з точки зору невизначеності.

Для вирішення вказаних питань необхідний системний підхід до цінового управління з використанням методів економіко-математичного моделювання рівноважної стратегії, що забезпечують досягнення цільових установок розвитку з одночасним контролем ризиків банківської діяльності.

РОЗДІЛ 2

Методологічні основи формування банківського процентного продукту

2.1. Особливості структурного розподілу банківських ресурсів

Розглянемо базові параметри управління банківським процентним продуктом, а саме: співвідношення банківських активів і пасивів, доходів і витрат, структуру та динаміку процентних ставок банківської системи на приклад Дніпропетровської області. Даний регіон характеризується розгалуженою системою банківських установ, кількість яких на протязі періоду спостереження перевищувала 120. Серед них 11 самостійних банків, що належать до різних масштабних класів – від малих до найбільших за класифікацією Національного банку України. За більшістю масштабних показників банківська система області займає друге місце в Україні, тобто може виступати моделлю системи вітчизняних банків.

Схема дослідження розпочинається з аналізу зведеного балансу банківських установ регіону, систематизації процентних активів і зобов'язань. Залежно від складу ресурсної бази банківського балансу здійснюється аналіз структури процентних доходів і витрат, визначення ефективності операцій та рівня маржі. Аналіз завершується розглядом ринкових ставок, пов'язаних із вказаними операціями.

Зупинимось коротко на визначенні хронологічних етапів розвитку вітчизняної банківської системи та обґрунтуванні вибору періоду спостереження для побудови моделі.

Однією з найважливіших особливостей сучасної фінансової сфери України є проблема високого рівня витрат у структурі прибутку банківських установ. За даними Світового банку у 1998-1999 роках операційні витрати семи найбільших українських банків коливалися від 8% до 37% доходних активів, що значно

перевищує міжнародні стандарти, верхній рівень яких обмежений 2-3% [168, с.5-15]. Порівняння показників країн пострадянського союзу та інших держав з перехідною економікою свідчить про наявність чіткої тенденції: чим вищі витрати у банківській системі, тим менша частка банківських ресурсів у валовому внутрішньому продукті. Слабка та неефективна банківська система не спроможна задовольняти потреби розвитку економіки будь-якої країни.

Недостатня ефективність банків є наслідком накопичення проблем тривалої економічної кризи, відсутності політичної стабільності, слабких економічних, правових основ формування фінансового ринку. За оцінками фахівців, частка кредитування економіки банківським сектором у 2001 році складала 6%, тоді як накопичена заборгованість за платежами суб'єктів підприємницької діяльності перевищувала 120% від валового внутрішнього продукту [168, с. 5-20]. Тобто реальне кредитування економіки здійснювалося поза банківською сферою у формі комерційних кредитів. У той же час розмір залучених банками депозитів на душу населення України, в перерахуванні на долари США, становив 250 дол. проти 2250 дол. в Естонії, 1300 дол. у Латвії, 1075 дол. у Литві. У порівнянні до умов 1989 року, коли депозити в Україні досягали 2114 дол. на душу населення, в наш час має місце значне відставання масштабів розвитку банківського сектора.

Періодом найбільшого спаду фінансової системи та економіки взагалі на Україні вважається 1996 рік, коли річне падіння валового внутрішнього продукту на душу населення досягло 36%, а скорочення банківських депозитів - 94%. Наступні роки характеризуються поступовим зростанням банківських операцій та зміцненням системи. Виключенням став 1998 рік, коли знецінення облігацій внутрішньої державної позики та падіння курсу національної валюти призвело до кризи ліквідності багатьох банків. Подальші чотири роки розвитку банківської системи України відзначилися відносно сприятливими економічними умовами та позитивною динамікою. Саме на аналізі даного періоду побудовано дослідження структури ринку кредитних ресурсів.

Слід звернути увагу, що позитивні тенденції останніх років можуть бути розвинені лише на фундаменті стабільної економіки. Тобто, для остаточного

прогресу необхідне послідовне втілення системи заходів у політичній, економічній, правовій, банківських сферах.

Характеристику темпів зростання масштабів діяльності на протязі 1999-2002 років демонструє динаміка валюти зведеного балансу банківських установ Дніпропетровської області, що відображена на рис. 1.3. Аналіз структури, динаміки і тенденцій показників ресурсного ринку та зведеного балансу регіону на протязі 2003 року підтверджує отримані результати. Щорічний приріст сукупних банківських активів складає в середньому 1,9 млрд.грн.

Позитивна динаміка показників діяльності років, що відібрані для аналізу, визначається двома головними чинниками: власним розвитком банківського сектора, розширенням обсягів та якості послуг і одночасним зростанням масштабних показників, пов'язаних зі зміною макроекономічних коефіцієнтів: індексу інфляції, курсу національної валюти у відношенні до іноземних валют, облікової ставки Національного банку України, проценту обов'язкових резервів залишків коштів на коррахунках комерційних банків.

Для характеристики розвитку системи важливо розділити зовнішні та внутрішні джерела зростання масштабів діяльності. Для оцінки впливу екзогенних чинників макропоказників на обсяги банківських операцій розраховані коефіцієнти кореляції між поквартальними даними приросту обсягів балансу та змінами відповідних індексів загальноєкономічних умов.

Аналіз показав, що коефіцієнт кореляції між обсягами активів або зобов'язань та індексами інфляції від'ємний і дорівнює -28% . Для більшості основних структурних показників балансу коефіцієнт кореляції порівняно до темпів інфляції знаходиться в інтервалі $[-50\%, 0]$. Це свідчить про відсутність інфляційного чинника на даному етапі спостережень.

У той же час зростання валюти балансу тісно пов'язано з чинником курсових змін, оскільки залишки коштів в іноземній валюті на рахунках банків відображаються в гривневому еквіваленті і, навіть при постійних обсягах ресурсів, зміна курсу автоматично формує нові масштабні показники. На відміну від інфляційного чинника, зміни курсу долару США принципово впливають на

динаміку валюти балансу: кореляція між ним та обсягами активів дорівнює 91%, а у порівнянні до зобов'язань 90%. Тісний зв'язок показників є слідством значної частки операцій в іноземній валюті в структурі балансу і підтверджує важливість курсового чинника розвитку та курсової стабільності національної валюти в останні роки.

Важливим чинником регулювання кредитних можливостей банківської системи є показник кредитного мультиплікатора, що дорівнює відношенню грошової маси до грошової бази. Для оцінки цього показника часто використовується коефіцієнт експансії депозитних вкладів, який розраховується за формулою (2.1) і показує максимальну кількість нових кредитних (банківських) грошей, яку може утворити кожна одиниця наднормативних резервів при даній нормі обов'язкового резервування коштів на коррахунках банків.

$$K_m = 1 / R \quad (2.1)$$

де K_m – коефіцієнт експансії депозитів, R – норматив обов'язкових резервів на коррахунках.

Коефіцієнт кореляції між активами зведеного балансу та кредитним мультиплікатором дорівнює 65% і свідчить про позитивний вплив показника. Кореляція між зобов'язаннями балансу і коефіцієнтом експансії депозитів також досягає 66%. Тісний зв'язок між динамікою обсягів зведеного балансу та кредитним мультиплікатором є слідством високої питомої ваги кредитних операцій та коштів у розрахунках між банківськими установами в структурі активів та зобов'язань.

Однією з важливих особливостей банківської системи є висока частка коштів у розрахунках між банками та окремими установами (філіями банків). Визначені кошти суттєво збільшують балансові показники. За допомогою цих розрахунків чисті активи балансу збільшені у 1,78 разів, зобов'язання – у 2,25 рази. Тобто, у структурі зведеного балансу регіону приблизно половина залишків коштів на рахунках належить до активів та зобов'язань в межах банківської

системи. Невідповідність між активними і пасивними залишками є наслідком особливостей регіонального балансу, який охоплює лише частину банківських установ, що мають філії або головні банки за межами області. Частка міжбанківських розрахунків у загальній валюті балансу визначає мультиплікативний ефект банківської діяльності.

Кореляція між активними залишками розрахунків між філіями та коефіцієнтом експансії депозитів дорівнює 69%, для пасивів вона досягає 71%. Пояснення високого рівня зв'язку показників визначається кредитною природою розрахунків та механізмами накопичення резервів у філіях комерційних банків.

Важливий результат отримано при порівнянні коефіцієнта експансії депозитів та обсягів коштів у міжбанківських розрахунках. Так, коефіцієнт кореляції між активними залишками міжбанківських депозитів і кредитів та коефіцієнтом експансії депозитів від'ємний -25% і свідчить про відсутність взаємозв'язку. Для обсягів залучених коштів за міжбанківськими операціями коефіцієнт кореляції також від'ємний, але досягає рівня -79%, що визначає зворотній зв'язок показників. Тобто, при зменшенні проценту обов'язкових резервів та зростанні мультиплікатора, обсяги залучених ресурсів в системі міжбанківських рахунків скорочуються, потреба в цих ресурсах зменшується. Активні залишки у міжбанківських розрахунках при цьому не реагують на зміну умов резервування, що, у першу чергу, пов'язано з високою часткою міжбанківських депозитів, які виконують різноманітні розрахункові, гарантійні функції і не залежать від нормативів резервування.

Необхідно зауважити, що масштаби міжбанківських розрахунків не можуть бути інтерпретовані як фіктивні або надлишкові кошти, оскільки вони відтворюють реальні кредитні відносини банків в умовах сучасного фінансового ринку. Між тим, збільшення кола взаємних банківських розрахунків веде до зростання кредитних ризиків. Достатньо одному з позичальників не виконати зобов'язання, як механізм повернення боргів порушується. Ефект кредитного мультиплікатора, що є слідством розвинутої фінансово-кредитної системи

обумовлює підвищену чутливість її до надходження та відтоку ресурсів системи.

З позицій загальносистемної ефективності функціонування банківського сектора, поява додаткових установ банків у ланцюжку переміщення ресурсів призводить до багатократного зростання банківської маржі та "поглинання" ресурсів при формуванні відповідних обов'язкових резервів на кожному з етапів. Тобто, взагалі кажучи, перебіг коштів між банками на шляху від вкладника до позичальника погіршує ефективність процентного продукту.

Зважаючи на значні обсяги коштів в операціях між філіями, слід підкреслити актуальність уніфікації складання консолідованої звітності, що визначена "Інструкцією про консолідацію фінансової звітності банків України" [62]. Інструкція передбачає використання у звітності не абсолютних залишків, внутрішньо групового сальдо дебіторської заборгованості та зобов'язань між материнським банком та дочірньою установою або між дочірніми установами однієї групи. Для виключення подвійного врахування активів та зобов'язань активів материнського банку виключається балансова вартість фінансових інвестицій в кожную дочірню установу. З капіталу кожної дочірньої установи виключається відповідна частка материнського банку. З усіх показників розрахункових операцій материнського банку та дочірньої установи виключаються суми внутрішніх операцій та нереалізованих прибутків і збитків від внутрішньо групових операцій. Консолідована звітність характеризує фінансовий стан, результатів діяльності та руху грошових коштів банку юридичної особи та його дочірніх установ як єдиної економічної одиниці.

Для подальшого розгляду методів управління активами і пасивами скористуємося принципом сальдування розрахунків між філіями для зведеного балансу Дніпропетровської області – переходом до так званих чистих активів та зобов'язань. Оскільки для зведеного балансу регіону пасивні залишки розрахунках між філіями стабільно перевищують активні, в структурі зведеного балансу зобов'язань визначається пасивне сальдо відповідних розрахунків.

Структуру чистих активів балансу відображає внутрішнє коло діаграми на рис.2.1, а відомості про обсяги активних рахунків системи на протязі 1999-2000 років надані у Додатку А. За три роки сукупні активи зведеного балансу зросли 2,6 рази, а чисті активи - у 2,1 рази.

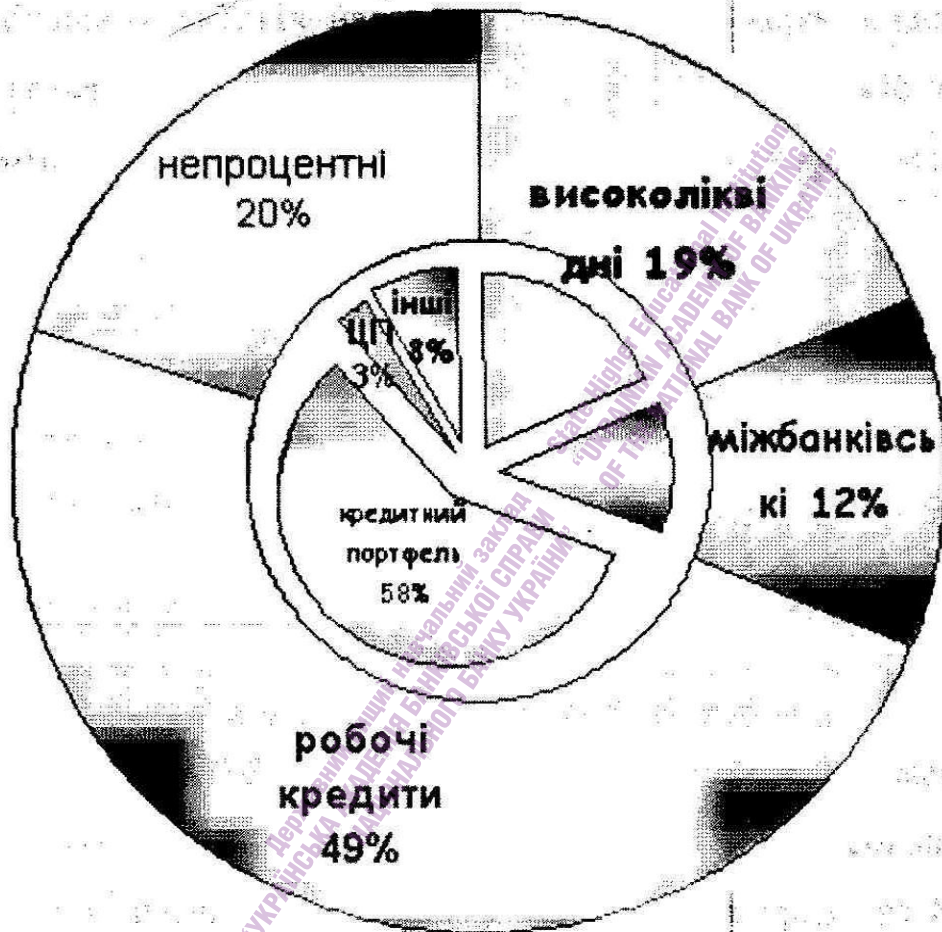

Рис.2.1. Структура активів зведеного балансу

Частка високоліквідних активів становить 19% при нормативному рівні 15%. До складу високоліквідних активів входять абсолютно ліквідні кошти в вигляді відносно стабільних за обсягами залишків готівкових коштів, що фактично не перевищують 3% активів, а також коштів на кореспондентських рахунках у Національному банку України на рівні 4-9%. При цьому нормативні обов'язкових резервів залучених коштів на коррахунках постійно знижується, а

абсолютні залишки коштів не зменшуються у зв'язку із зростанням загальної валюти балансу.

Крім того, до високоліквідних активів належать залишки за рахунками казначейських та інших цінних паперів, які рефінансуються Національним банком України і фактично не перевищують 1% активів. Крім означених коштів, до високоліквідних активів належать залишки на кореспондентських рахунках в інших комерційних банках, які характеризуються найбільшою динамікою і коливаються в межах 3-12% активів. Мінливість залишків пов'язана з розрахунковою функцією коштів і виражається в стохастичному характері показника. На протязі майже всього періоду дослідження структури зведеного балансу активні залишки коррахунків перевищували пасивні. Виключенням є лише співвідношення залишків станом на 1 січня 2002 року, коли обсяги зобов'язань значно зросли. Відповідні отримані процентні доходи за коштами на коррахунках дорівнюють 1,5% процентних активів та перевищують витрати, які становлять лише 0,7% процентних витрат.

Високоліквідні активи не належать до системи ресурсів, що визначають банківський процентний продукт. Розвиток відповідних операцій спрямований до надання розрахункових послуг та набуття високоліквідних ринкових інструментів, якими повинні стати цінні папери уряду та Національного банку України.

Частка робочих активів зведеного балансу досягає 73% і має тенденцію до поступового зростання. До складу цієї головної ланки банківських активів належать кредити прямому позичальнику, міжбанківські депозити й кредити та цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції.

Кредитні операції складають найбільшу частину робочих активів і досягають 58% від загальних банківських активів. Зауважимо, що по аналогії до українських банків, кредитні портфелі банків США також досягають 50-65% активів [147, с.39]. Доходи за кредитами утворюють головну статтю банківських доходів і досягають в середньому 70% їх обсягів.

Ефективність кредитного портфелю залежить від багатьох чинників, головними з яких є якість кредитів та структура операцій в розрізі термінів і видів валют. В середньому за визначений період питома вага гривневих залишків кредитів досягла 52%.

Для подальшого аналізу необхідно розподілити кредитний портфель на дві базові групи: підпроцентні робочі кредити та проблемні, за якими не сплачуються проценти. На рівні окремих комерційних банків такий розподіл залежить від прогнозу погашення процентів і не викликає проблем. Відповідно до міжнародної системи бухгалтерського обліку, у разі прострочення погашення нарахованих процентів на термін понад 90 днів, облік цих процентів переходить до позабалансових рахунків і відповідні доходи вважаються сумнівними.

Для зведеного балансу регіону доцільно скористатися наступним розподілом коштів: до підпроцентних кредитів належать строкові та пролонговані позички, до проблемних – прострочені і сумнівні.

Питома вага проблемних кредитів зведеного балансу має тенденцію до скорочення з 15,2 до 12,5%. Динаміку якості кредитного портфелю відображає рис.2.2.

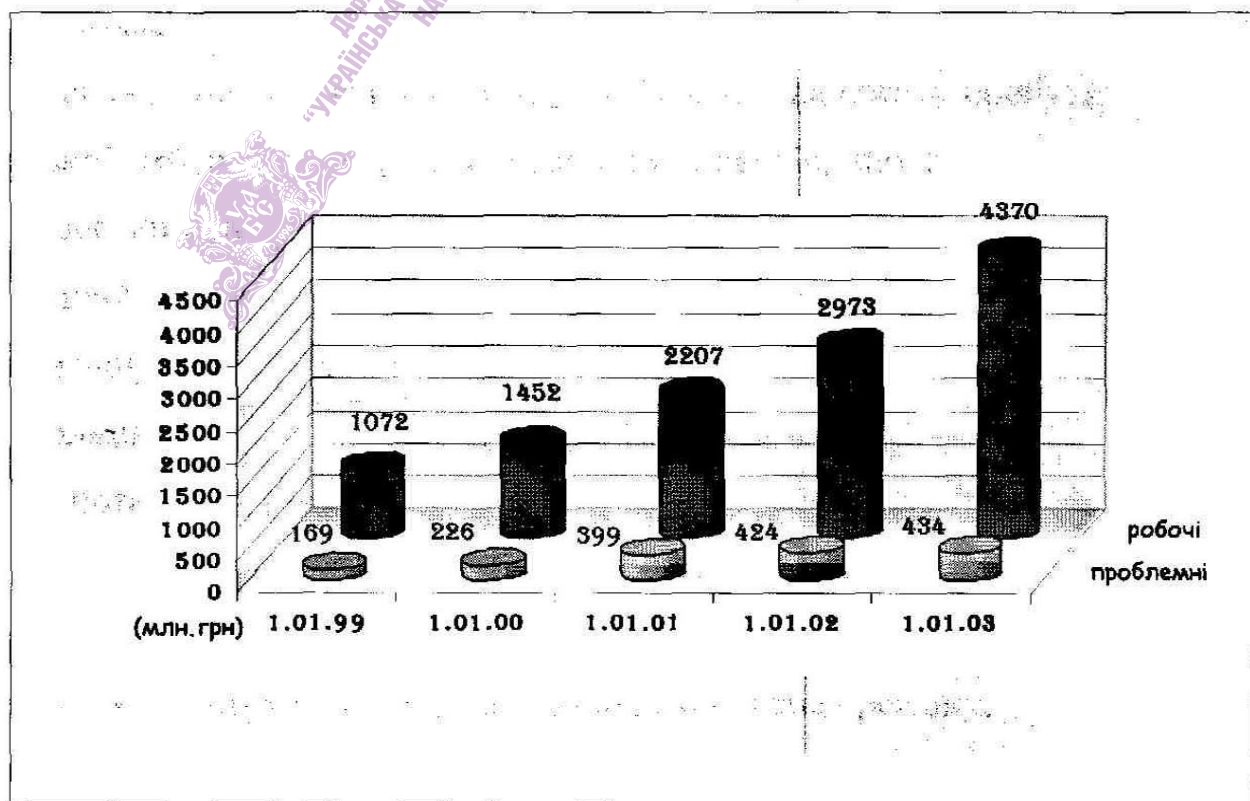

Рис.2.2. Динаміка якості кредитного портфелю

Кошти в міжбанківських кредитах та депозитах дорівнюють 12% активів. Незважаючи на значні обороти на ринку міжбанківських кредитів і депозитів, їх короткі терміни обумовлюють невеликі обсяги балансових залишків і фінансових результатів операцій. У структурі зведеного балансу активні міжбанківські операції постійно перевищують пасивні. При цьому міжбанківські депозити розміщуються переважно у вільно конвертованій валюті, а їх обсяги перевищують інші сегменти міжбанківського ринку. Взагалі міжбанківські строкові операції забезпечують отримання лише 6% процентних доходів.

Портфель цінних паперів банків не перевищує 5% активів. Процентні доходи за операціями дорівнюють 3,7% від сукупних процентних доходів балансу. Управління портфелем цінних паперів пов'язане з роботою на фінансовому ринку з використанням поточних спекулятивних умов і застосуванням особливого інструментарію оптимізації прибутку.

Головним джерелом процентних банківських доходів виступають кредити прямому позичальнику, операції із врахованими цінними паперами та міжбанківські кредити і депозити. Питома вага цих активів досягає 61% чистих активів. Структуру активів в розрізі задач цінової рівноваги відображає зовнішнє коло на діаграмі, що наведена на рис. 2.1.

До складу інших активів зведеного балансу належать прибуткові залишки дебіторської заборгованості за операціями клієнтів, що приносять комісійний доход, інвестиції та вкладення в матеріальні цінності тощо. Крім того, в обсягах активів приймають участь контрактивні залишки сформованих резервів, що значно зменшують інші активи.

Отримана структура середніх залишків коштів у процентних активах визначає потенціал банку для розвитку процентного продукту. Для реалізації цього потенціалу та отримання реального доходу потрібен аналіз особливостей ринкового формування процентних ставок.

Розглянемо структуру пасивів зведеного балансу регіону. Сукупний капітал банківських установ Дніпропетровської області коливається в межах 8-13% валюти балансу. Його частка в банківських пасивах має тенденцію до

поступового зменшення. Капітал зведеного балансу включає статутні фонди лише банків-юридичних осіб області, тому рівень його дещо занижений у порівнянні з балансами самостійних банків.

Рівень капіталізації українських банків приблизно дорівнює аналогічному показнику американських банків, у структурі балансів яких капітал становить 9% [147, с.39]. Між тим, проблема нарощування власного капіталу є одним з найважливіших сучасних чинників надійності банків. Зростання обсягів власних коштів дозволить скоротити маржу процентних операцій, сприятиме розвитку потенціалу кредитування і залучення коштів. Політика поступового нормативного підвищення вимог до банківського капіталу є одним із пріоритетних напрямків діяльності Національного банку України.

Між тим, в різних країнах проблема капіталізації банків залежить від специфіки економічних умов та пріоритетів розвитку сектору і вирішується неоднозначно. Наприклад, сучасні капіталізаційні вимоги до банків Канади поступово зменшуються з 10 до 5 млн. дол. В США майже 125 років плідно співпрацює близько 8 тисяч великих і малих банківських установ, що розподіляють ринок послуг, входять до відповідних банківських асоціацій, сприяють розвитку банківських продуктів, орієнтованих на різних споживачів [23, с.19-21]. Потреба в невеликих банках, які добре володіють специфікою регіональних економічних та фінансових умов, у значній мірі характерна для України. Остаточний прогрес можливий лише у поєднанні різноманітних методів підвищення ефективності банківської діяльності. Подальша капіталізація сприятиме надійності та фінансовій стійкості системи, відновленню довіри населення до банківських послуг, але розвиток банківських технологій обслуговування не може обмежуватися схемами великих банків, оскільки у малих банках можлива поява нових, особливих програм, що орієнтовані на задоволення різнопланового попиту клієнтів з урахуванням маркетингового аналізу ринку.

На наш погляд, важливою умовою вирішення проблеми ефективної розподілу ринку та запобігання ризикам платоспроможності і втрати капіталу створення банківських об'єднань, передбачене Законом України "Про банки

банківську діяльність” [44, с.3-5]. До числа таких об’єднань належать банківські корпорації, банківські холдінгові групи, фінансові холдінгові групи. Крім того, з метою розвитку міжрегіональних і міжнародних зв’язків, забезпечення наукового та інформаційного обміну, розробки рекомендацій стосовно банківської діяльності, створюються також неприбуткові банківські спілки чи асоціації.

Концентрація банківських капіталів є важливою передумовою запобігання ризикам, але не може розглядатися як механічний чинник фінансової стабільності. Прикладом тому є банкрутство великих банків. Для забезпечення надійності банку принципове значення має структура балансу, що характеризує якість активів і пасивів.

На відміну від незначних і майже незмінних обсягів капіталу, зобов’язання зведеного балансу банківських установ регіону мають зростаючу динаміку. За три роки показник загальних зобов’язань збільшився у 2,8 рази, а чистих зобов’язань – у 2,3 рази.

Структура чистих зобов’язань відображена на внутрішньому колі діаграми на рис. 2.3, а динаміка залишків коштів на рахунках наведена у Додатку Б.

Головна класифікація банківських зобов’язань пов’язана з розподілом коштів на строкові і поточні ресурси. Для більшості залучених коштів термін використання може бути визначений на етапі балансового обліку. До поточних ресурсів належать залишки коррахунків, рахунки до запитання юридичних та фізичних осіб, що обліковуються у другому розділі балансу. На визначений строк залучаються депозити юридичних та фізичних осіб, цінні папери власного боргу, що емітуються банками, кошти субординованого боргу, міжбанківські кредити і депозити, у тому числі кредити, що отримані від Національного банку України. Крім перелічених видів зобов’язань існують інші пасиви з необумовленим порядком та терміном погашення, для класифікації яких потрібна відповідна додаткова інформація.

Між тим, межа між строковими і поточними зобов’язаннями не може вважатися абсолютною, оскільки, з одного боку, деяка частка поточних коштів постійно підтримується на рівні не зменшуваних залишків, які можуть

використовуватися як стабільні ресурси, а з іншого боку, в умовах зростання ризику репутації або інших ризиків банківської діяльності, строкові зобов'язання можуть вилучатися незалежно від термінів договорів.

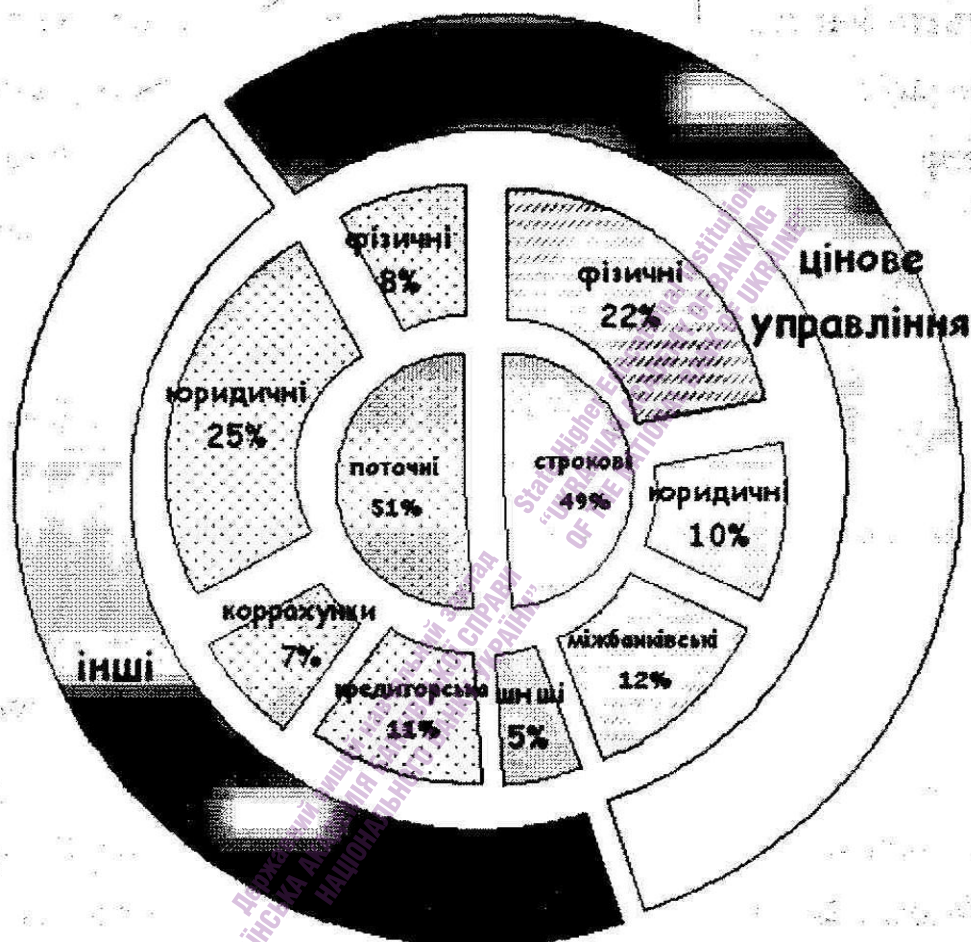

Рис. 2.3. Структура зобов'язань зведеного балансу регіону

Співвідношення поточних та строкових ресурсів зведеного балансу регіону характеризуються значною часткою рахунків до запитання, які в середньому досягають 40% банківських зобов'язань, строкові рахунки дорівнюють 49%, а інша кредиторська заборгованість - 11%.

Проблематика використання мінливих за обсягами поточних зобов'язань полягає у визначенні їх стабільної компоненти, що не зменшується на протязі тривалого часу. Обсяги цієї постійної частки поточних ресурсів розглядаються як екзогенний показник, що є здобутком певного банку на ринку кредитних ресурсів.

Якщо суми окремих рахунків до запитання незначні, а кількість їх велика, то ресурси мають консервативний характер, ймовірність різких змін низька. На базі статистичного огляду минулих періодів можливо побудувати три головні тренди: найбільш ймовірних значень, песимістичних прогнозів та оптимістичних траєкторій. Відповідно до закону великих чисел математичної статистики, чим більша кількість рахунків окремих клієнтів та менші суми залишків на їх рахунках, тим стабільніші середні значення показників і точніше прогноз на базі траєкторій тренду.

Нормативні обмеження щодо використання стабільної частини поточних ресурсів встановлюються Національним банком України. Їх рівень узагальнений по банківській системі і не завжди відтворює специфіку умов діяльності, що потребує використання спеціальних розрахунків допустимого рівня відкритої позиції ліквідності на базі апарату математичної статистики.

На рівні банківських установ прогноз залишків поточних коштів передбачає два головних методи: перший враховує середні залишки "сплячих ресурсів", що сформовані з невеликих за обсягами вкладів, які належать до роздрібного (retail) банку. Другий метод аналізує масив великих поточних рахунків, тобто, як правило, пов'язаний з гуртовим (wholesale) банком. Рівень "великого" поточного рахунку встановлюється емпірично, наприклад, за аналогією до "великих" кредитів, як 10% капіталу. Прогноз значення таких залишків на рівні комерційного банку потребує індивідуального аналізу та можливого обговорення термінів з клієнтами-власниками коштів. Траєкторія прогнозу обсягів ресурсів складається з двох компонентів – усередненої кривої значень сплячих ресурсів та уособленого графіку змін великих рахунків. Трендові прогнози розгортаються на інтервалі часу і похибка їх зростає залежно від тривалості прогнозного періоду. На базі таких прогнозів визначається частка поточних коштів, що може використовуватися для активних строкових програм.

Поточні вклади виконують трансакційну функцію, пов'язану з розрахунковими операціями та частково задовольняють спекулятивний попит, тобто забезпечують отримання процентних доходів. Рівень процентних ставок є

лише одним з умов обслуговування рахунків, тому процентні витрати комерційних банків необхідно розглядати у зв'язку з відповідними комісійними доходами. У порівнянні зі строковими ресурсами, процентне управління коштами до запитання незначне.

Рівноважне цінове управління зобов'язаннями підпорядковує, у першу чергу, строкові депозити, а також вклади фізичних осіб до запитання, що мають вищі процентні ставки, ніж інші поточні ресурси. Крім того, до головних інструментів залучення ресурсів належать міжбанківські депозити і кредити. Відомості щодо вартості цих ресурсів, а також про доходність основних активів щоденно узагальнюються у статистичній звітності Національного банку України і можуть використовуватися для аналізу структури і динаміки процентної маржі.

Питома вага визначених зобов'язань перед клієнтами міжбанківського та небанківського ринку досягає 52% загальних чистих зобов'язань, а частка в процентних витратах 39%. У той же час, майже 36% загальних процентних витрат припадає на кошти в розрахунках між філіями, які, за попереднім обґрунтуванням, не враховуються до моделі розподілу ресурсів. Нагадаємо, що розрахунки між філіями різноманітні за економічною природою і не завжди вирішують проблеми прибутковості або ліквідності.

Особливу групу процентних пасивів складають операції з цінними паперами власного боргу та кошти субординованого боргу, що дорівнюють 5% чистих зобов'язань та забезпечують 12% витрат. Ці операції тісно пов'язані з комісійними та іншими доходами банків і потребують специфічного управління та окремого групування в моделі цінової рівноваги. Співвідношення строкових поточних зобов'язань у моделі розподілу ресурсів відображено на зовнішньому колі діаграми на рис.2.3.

Вартість залучених ресурсів залежить від їх структури в розрізі термінів та виду валют. Аналіз структури строкових зобов'язань свідчить про зростання частки коштів в національній валюті за три роки з 48 до 58%. Указана динаміка позитивно характеризує розвиток фінансового ринку і відповідає структурі банківських кредитів із зростаючою питомою вагою гривневих операцій. В

середньому за визначений період строкові кошти в національній валюті досягли 51%.

Кошти до запитання характеризуються ще більшою часткою залишків національній валюті. На протязі трьох років вона зростала від 61 до 73%. Зв'язку із значними обсягами поточних ресурсів, їх валютна структура розглядається як база для кредитування і відповідає головним тенденціям перевалювання національної валюти.

Строкові депозити юридичних та фізичних осіб, що складають 32% банківських зобов'язань, досягають у валюті зведеного балансу 22%. Разом залученими коштами за цінними паперами власного боргу, емітованими банками та субординованим боргом, строкові ресурси дорівнюють 26% валюти балансу. У порівнянні до обсягів кредитного портфеля, робоча частина якого складає 49% активів, залучені строкові ресурси небанківського ринку мають менші обсяги. Розрив між строковими залученими і розміщеними ресурсами перекривається власними коштами банку та поточними зобов'язаннями. У порівнянні до обсягів високоліквідних активів, що не перевищують 19%, має місце використання поточних ресурсів у строкових програмах – відкрита позиція поточної ліквідності.

На рис.2.4 відображена схема зв'язку між залученими та розміщеними ресурсами, упорядкованими за строковими ознаками за даними зведеного балансу регіону з урахуванням оборотів між філіями. Оскільки визначена відповідність між враховує швидкості обігу коштів і їх структури в розрізі термінів та видів валюти, тому вона виступає базовою схемою для подальшого розрахунку розподілу ресурсів.

Схема визначає узагальнені співвідношення та рівноваги строкових поточних та інших ресурсів. У відповідному аспекті 74% обсягів залучених і розміщених коштів збалансовані між собою. У тому числі 35% валюти зведеного балансу становлять строкові зобов'язання та врівноважені з ними строкові процентні активи. Група власних коштів, що складаються з капіталу та пасивного сальдо розрахунків між філіями, врівноважена зв'язаними та іншими непроцентними активами. Питома вага цієї групи дорівнює 20% валюти балансу.

Високоліквідні активи банку, які врівноважені поточними ресурсами, досягають 19% сукупної ресурсної бази.

Рис. 2.4. Схема рівноважного розподілу ресурсів

Для балансування залучених та розміщених ресурсів відбувається часткове заміщення пасивів коштами сусідніх груп. У тому числі, поточні кошти в обсязі 16% від загальної валюти балансу направляються до процентних активів програм. Аналогічно власні кошти, що дорівнюють 10% сукупних ресурсів, використовуються в розміщенні строкових ресурсів.

До власних коштів в структурі пасивів зведеного балансу віднесено сальдо розрахунків між філіями, яке збільшує питому вагу цих найбільш стабільних дешевих ресурсів у порівнянні до структури окремих банків.

Оскільки пасивне сальдо у розрахунках між філіями в структурі балансу пов'язано із відповідними процентними витратами, виникає необхідність уточненому розподілі ресурсів за рахунок зменшення власних коштів

пропорційного перерозподілу залишків між поточними та строковими зобов'язаннями. Розподіл коштів з урахуванням сальдо розрахунків між філіями представлений на рис. 2.5.

Кредитні операції досягають половини чистих активів. Разом міжбанківськими депозитами та кредитами, ці активи утворюють головне джерело процентних доходів банку. Ресурсною базою для них виступають повному обсязі строкові депозити, і, частково, власні кошти та залучені поточні ресурси. Частину вільних власних коштів, як надлишок над зв'язаними неробочими банківськими активами, визначає задача управління постійними параметрами цінової рівноваги. На схемі вона позначена як область за межами розподілу. У той же час, аналіз використання коштів до запитання до розміщення у високоліквідних активах дозволяє визначити надлишок поточних ресурсів для використання їх при формуванні процентного продукту. Фактично лише 44,2% поточних зобов'язань використовуються у високоліквідних активах, головна частка спрямовується до строкових програм.

Рис.2.5. Схеми розподілу ресурсів без операцій між філіями

Аналіз динаміки та структури зведеного балансу банківських установ Дніпропетровської області свідчить про значну частку коштів у розрахунках між філіями, що потребує окремої їх класифікації в управлінні активами і пасивами на рівні самостійних банків. У той же час, частка коштів у міжбанківських кредитах і депозитах не перевищує 10% валюти зведеного балансу, хоча питома вага оборотів на міжбанківському ринку дуже значна: за даними статистичної звітності банків про операції з кредитами і депозитами, обсяги операцій міжбанківського сектору перевищують 70% від загального обороту коштів. Міжбанківські операції з купівлі та продажу ресурсів є найбільш інтенсивними, але короткостроковими ринковими інструментами. Вони, як правило, виконують допоміжні функції підтримки ліквідності в управлінні активами і пасивами обслуговування розрахунків клієнтів.

Головним джерелом процентних доходів банків виступають кредитні операції, а ключовою проблемою їх розвитку є недостатня база строкових ресурсів. Лінійна апроксимація динаміки обсягів операцій свідчить, що розмір щоквартального надання кредитів складають 640 млн.грн. проти 23 млн.грн. щоквартального залучення депозитів. Аналогічним є співвідношення залишків середніх обсягів коштів на рахунках даних операцій. Необхідно зауважити, що динаміка процентної ставки небанківського ринку має тенденцію до скорочення, при цьому ставка за кредитами скорочується швидшими темпами.

Запропонована модель формалізації балансових статей, групування активів і пасивів, залежно від участі в процентних банківських операціях, дозволить визначати головні відповідності залучених і розміщених ресурсів на рівні окремих банків. На базі визначення робочих статей та процентних зобов'язань формуються параметри оптимізаційної моделі для пошуку рівноважного розподілу ресурсів.

Розглядаючи структуру зведеного регіонального балансу, слід мати на увазі, що структурна специфіка балансу будь-якої банківської установи визначає маркетинговий потенціал, можливості управління чистою процентною маржею і середом. Наприклад, значні обсяги власних коштів виступають позитивним

чинником розвитку банківського процентного продукту, на відміну від довгострокових та недоходних активів. Кожному банку притаманне специфічне співвідношення строкових і поточних зобов'язань, високоліквідних і робочих активів, відповідність термінів різних строкових груп активів і пасивів.

2.2. Чистий процентний спред як чинник цінового управління

Аналіз сучасного ресурсного ринку свідчить про поступове скорочення чистого процентного спреду і, як негативний наслідок цього, зменшення процентної маржі. Показник чистого спреду розраховується як різниця між середньозваженою доходністю процентних активів і вартістю процентних зобов'язань. Чиста процентна маржа виступає інтегрованим показником прибутковості і визначається як відношення чистого процентного доходу банку до середніх активів. Показник характеризує прибутковість банківських операцій у порівнянні із сукупним обсягом власних та залучених ресурсів, що забезпечують отримання прибутку.

На протязі трьохрічного інтервалу спостережень зменшення доходності активів випереджає скорочення вартості залучених коштів. При поступовому скороченні процентного спреду чистий процентний дохід банківської системи Дніпропетровської області залишається стабільним на рівні 250-300 млн. грн. Причиною стабільності чистих процентних доходів є розширення бази процентних операцій - так званої чистої процентної позиції банків. Останній показник є різницею між процентними активами і зобов'язаннями, віднесений до активів. Він характеризує екстенсивну сторону процентного банківського продукту - масштаби банківської діяльності, пов'язаної з наданням процентного

продукту. Динаміка середніх залишків балансових рахунків наведена у додатку А та Б.

Порівняння темпів зростання операцій різних банків свідчить, що найбільші темпи зростання чистої процентної позиції за останній період відповідають великим банкам, у той час, коли для малих банків має місце скорочення показника чистої процентної позиції. Мова йде про деякий перерозподіл ринку, погіршення умов для малих банків, що працюють на межі нормативів капіталізації.

Необхідно підкреслити, що стабільність обсягів чистих процентних доходів банківської системи області не може вважатися позитивним показником їх розвитку. Для оцінки ефективності процентних операцій необхідно співвіднести отриманий результат до ресурсних джерел – обсягів відповідних операцій. Показником ефективності діяльності банківської системи на ресурсному ринку може бути процентна маржа, розрахована для зведеного балансу. З результатами діяльності банківської системи області у 1999 році процентна маржа досягала 8,6%. У 2000 році показник скоротився до 7,9%, а вже у 2001 році – до 5,5%, у 2002 – до 4,1%. Таким чином, на протязі останніх років спостерігається тенденція до погіршення показників ефективності банківського процентного продукту в умовах зростання загальних масштабів операцій, що потребує виваженої цінової політики.

Рівноважна ціна банківських послуг розвиненої світової економіки визначається співвідношенням попиту та пропозиції кредитних ресурсів. В Україні має місце відносне „підвищення” кривої пропозиції або середньої вартості кредитів внаслідок високих банківських витрат. Надто висока пропозиція сполучається зі знизеним попитом на банківські послуги, який задовольняється проведенням великої частки розрахунків через комерційні кредити позичальників банківською системою. Тобто, встановлені банківською системою процентні ставки за кредитами є надто високими для позичальників.

Недостатність обсягів кредитів та високий рівень процентів з позиції потреб реальної економіки, характеризує слабку роль банківського сектора

кредитно-фінансовій системі. Між тим, для самих банків найважливішим джерелом доходів виступають кредити прямому позичальнику, частка якого досягає 70%. Загальні співвідношення між процентними доходами і витратами наведені у Додатку В.

Друге місце серед процентних доходів займають проценти за розміщенням коштів в розрахунках між філіями, що пов'язано із значними обсягами коштів в розрахунках. Процентні доходи за цінними паперами досягають 4% процентних доходів і проценти, отримані банками за коштами на коррахунках - 1,5%. Міжбанківські кредити і депозити в середньому за три роки забезпечили отримання 2,7 та 3,3% процентних доходів. Розрахунок середніх ставок залучення і розміщених ресурсів наведений у табл. 2.1.

Процентні витрати за строковими депозитами фізичних осіб досягають чверті загальних процентних витрат, що відповідає значному обсягу залучення коштів даного сегмента ресурсного ринку. Витрати на утримання депозитів юридичних осіб складають 7% процентних витрат, поточних рахунків юридичних осіб - 4%, поточних рахунків фізичних осіб - 2%, залучених міжбанківських кредитів - 4%, депозитів - 1%.

У порівнянні загальних обсягів активів і пасивів інтегрований показник чистої процентної маржі дорівнює відношенню чистого процентного доходу до загальних активів. Для зведеного балансу банківських установ регіону чистий процентний спред дорівнює $13,2 - 8,3 = 4,9\%$.

Аналіз ефективності процентних операцій потребує розрахунку маржі спреду для окремих груп активів і пасивів. Наступний етап передбачає вилучення із складу активів абсолютно ліквідних коштів, неробочих та зв'язаних активів, які не забезпечують отримання доходів.

Зростання питомої ваги проблемної частки неробочих активів обмежується вимогами економічних нормативів Національного банку України. У тому числі показник адекватності регулятивного капіталу обмежує проблемні активи розміром власних коштів.

Розрахунок чистого процентного спреду зведеного балансу

Показники	Середні залишки (млн.грн.)	Доходи та витрати (млн.грн)	Розрахункова ставка
АКТИВИ:	5514	731	13,2%
1.Робочі активи:	4941	731	14,8%
1.1. В межах задачі розподілу	2365	557	23,6%
Міжбанківські депозити	326	20	6,1%
Міжбанківські кредити	136	24	17,6%
Кредити (підпроцентні)	1903	509	26,7%
1.2 Інші робочі активи	917	174	19%
1.3 Розрахунки між філіями	1659	139	8,4%
2.Інші активи	573	0	0
РЕСУРСИ:	5514	458	8,3%
1. Залучені	4982	458	9,2%
1.1 Строкові	1307	231	17,7%
Строкові депозити юр.осіб	271	31	11,4%
Строкові депозити фіз.осіб	582	114	19,6%
Міжбанківські депозити	90	6	6,7%
Міжбанківські кредити	179	21	11,7%
ЦП власного боргу	144	55	38,2%
Кошти субодинованого боргу	41	4	9,8%
1.2 Поточні	1003	28	2,8%
Коррахунки	180	3	1,7%
Поточні рахунки юр.осіб	603	17	2,8%
Поточні рахунки фіз.осіб	220	8	3,6%
1.3 Інші ресурси	380	33	8,7%
1.4 Розрахунки між філіями	2292	166	7,2%
2. Власні кошти	532	0	0

Для зведеного балансу області питома вага власних коштів складає 9,6% від валюти балансу.

Процентний спред за робочими групами ресурсів, розраховується як різниця між доходністю робочих активів та вартістю зобов'язань і дорівнює $14,8 - 9,2 = 5,6\%$.

На наступному етапі аналізу зведеного балансу вилучаються абсолютні залишки коштів у розрахунках між філіями з переходом до пасивного сальдо

розрахунків. Звернемо увагу, що порівняльний аналіз ставок за операціями між філіями свідчить про їх прибутковий результат (показник процентного спреду для зведеного балансу регіону становить $8,4 - 7,2 = 1,2\%$).

Перехід до чистих активів і зобов'язань супроводжується зростанням процентного спреду до $18 - 10,9 = 7,1\%$.

Далі перейдемо до аналізу співвідношення процентних ставок окремо за міжбанківськими та небанківськими операціями.

Міжбанківські депозити, характеризуються від'ємним спредом на рівні $-0,6\%$. Неприбуткові умови операцій пояснюються високою питомою вагою коштів в іноземній валюті серед розміщених міжбанківських депозитів. Короткостроковий характер міжбанківських кредитів та депозитів обмежує їх функції як інструментів отримання процентного прибутку.

Для міжбанківських кредитів спред в середньому дорівнює $5,9\%$, хоча мінлива процентна ставка свідчить про непостійність позитивного результату. Міжбанківські операції не можна розглядати як прибутковий інструмент ресурсного ринку. Вони мають короткостроковий характер і, як правило, виконують функції управління ліквідністю. У таблиці Д2 додатку Д представлено розрахунок середніх термінів міжбанківських кредитів і депозитів на базі даних статистичної звітності банків регіону. Всі операції, за винятком залучених міжбанківських депозитів, мають середній термін до 4 днів.

Головним джерелом процентного доходу виступає небанківський ринок. Різниця між середньозваженими процентними ставками за кредитами та строковими депозитами становить $8,9\%$. Даний показник майже вдвічі перевищує загальне значення чистої процентної маржі, але, одночасно, не досягає розрахункового спреду для робочих активів, оскільки депозитні кошти виступають одним з найдорожчих ресурсів.

Співвідношення середніх показників процентної маржі та спреду демонструють вплив структури банківського балансу на ринковий потенціал банку. Так, висока частка неробочих активів значно скорочує прибутковість. У той же час, наявність власних коштів позитивно впливає на показники процентної

маржі та спреду. Аналогічним позитивним чинником прибутку є використання поточних ресурсів при умові контролю за відкритою позицією ліквідності.

Приведені розрахункові процентні ставки отримані прямим співвідношенням між даними зведеного балансу та прибутку банківських установ. Крім того, система статистичної звітності Національного банку України забезпечує аналіз аналогічної інформації щодо обсягів та процентних ставок за наданими кредитами і залученими депозитами. Порівняння результатів розрахунків визначає дуже важливу проблему методики розрахунку середніх ставок.

Необхідно відзначити, що метод розрахунку середньозважених процентних ставок статистичної звітності відрізняється від так званих “фактичних” ставок, які представлені у табл. 2.1. У даному випадку вивчається оборот за операціями і процентні платежі співвідносяться із обсягами операцій, а не середніми залишками коштів на відповідних рахунках. Формальний запис розрахунку фактичних ставок має вигляд виразу (2.2), а середніх ставок за обсягами операцій за статистичною звітністю (2.3).

$$ФС = \frac{\sum P_i * T_i * C_i}{Z * n}, \quad (2.2)$$

де ФС – показник фактичної процентної ставки,

P_i – фактичні процентні ставки і операції,

T_i – фактичний термін і операції,

C_i – фактичні обсяги і операції,

Z – середній залишок коштів на балансових рахунках,

n – кількість років спостережень.

Середньозважена ставка за статистичною звітністю не враховує термінів проведення операцій. Крім того, її показники характеризують договірні умови на початку проведення операцій і не відображають наступних змін та додаткових угод.

$$ЗС = \frac{\sum p_i * c_i}{\sum c_i}, \quad (2.3)$$

де ЗС – показник середньої процентної ставки,

p_i – договірні процентні ставки і операції,

c_i – договірні обсяги і операції.

Розрахунок середньозваженої ставки за кредитами і депозитами, який застосовано у статистичній звітності Національного банку України, виконується на базі середніх ставок для строкових груп операцій. Питома вага кожної групи визначається обсягами проведених операцій без урахування їх тривалості.

На наш погляд, більш коректним є розрахунок середньозважених ставок з допомогою інтегрованого масштабного коефіцієнта – добутку обсягів та середнього терміну операцій кожної строкової групи. Дійсно, операція, що триває, наприклад, протягом року, впливає на середню ринкову ставку як чотири кварталні операції або дванадцять місячних із еквівалентними обсягами.

Для розрахунку агрегованого показника процентних ставок строкових обмеження кожної групи стягуються до середини і визначають показник терміну операцій. Тоді агрегована процентна ставка розраховується за формулою (2.4)

$$АС = \frac{\sum p_i * t_i * c_i}{\sum t_i * c_i}, \quad (2.4)$$

де АС – показник агрегованої процентної ставки,

p_i – договірні процентні ставки і операції,

t_i – середній термін і операції,

c_i – договірні обсяги і операції.

Для оцінки розриву між фактичними, середньозваженими та агрегованими за термінами ставками скористаємося даними, що наведені у табл. 2.2. Крім середньозважених ставок на базі даних статистичної звітності розраховані середньоарифметичні за період ставки для кожної строкової групи

Середньоарифметичні ставки доповнюють середньозважені і дозволяють зробити додаткову оцінку різниці ставок між окремими групами. Для середньозважених ставок, що розраховуються за тривалий період, впливовим чинником є структурні зміни ринку, поступове скорочення загального рівня процентних ставок при зростанні обсягів операцій, тому середньозважені ставки, як правило, менші від середніх.

Таблиця 2.2

Відповідність ставок за різними методами розрахунку

Показники	Фактична ставка	Середня ставка	Середньозважена ставка	Агрегована ставка
<i>Активні операції</i>				
Міжбанківські депозити	6,1	6	5,9	6,2
Міжбанківські кредити	17,6	14,5	13,1	14,9
Кредити	26,7	35,8	32,5	30,5
<i>Пасивні операції</i>				
Міжбанківські депозити	6,7	9,8	10,4	8,6
Міжбанківські кредити	11,7	20	17,8	14,9
Депозити юрид.осіб	11,4	17,9	15,2	15,3
Депозити фізичн.осіб	19,6	18,5	14,9	15,8

Зважені за термінами ставки активних міжбанківських операцій перевищують середні і середньозважені ставки, тоді як пасиви мають зворотне співвідношення. Таким чином, реальний процентний спред міжбанківського ринку за агрегованими ставками перевищує показник, що розрахований без строкового чинника. За даними статистичної звітності чистий процентний спред міжбанківських кредитів нульовий, а депозитів негативний на рівні 2,4%, що підтверджує загальне неприбуткове призначення міжбанківського ринку.

Для кредитів прямого позичальника врахування термінів операцій скорочує показник процентних ставок порівняно з середніми та середньозваженими, що пов'язано із відносно високими ставками короткострокових кредитів у порівнянні із довгостроковими. Для депозитів небанківського ринку агрегована ставка

знаходиться між рівнем середніх та середньозважених ставок. Слід звернути увагу, що депозити фізичних осіб мають чітко визначену динаміку зростання обсягів при скороченні ставок, що призводить до значного розбігу між рівнем середньої та середньозваженої ставки.

Рівень процентного спреду для кредитно-депозитних операцій небанківського ринку за даними статистичної звітності складає 14,7%, що на 5,8% перевищує спред при розрахунку фактичних ставок. Відхилення між цими показниками є наслідком багатьох чинників. По-перше, статистична звітність визначає лише поточні умови ринку, тоді як фактичні ставки враховують всі ресурси, що залучені і розміщені у попередній період. Крім того, має місце відхилення між прогнозними і фактичними параметрами цих операцій в умовах нестабільного фінансового ринку, тоді як статистична звітність характеризує лише умови на початку кожної операції.

Введемо показник відношення фактичної процентної ставки до агрегованої ставки за статистичною звітністю - коефіцієнт відповідності ставок (2.5).

$$k = \frac{\text{ФС}}{\text{АС}} = \frac{\sum T_i * C_i}{Z * n}, \quad (2.5)$$

де k – коефіцієнт відповідності процентних ставок,

T_i – термін і операції,

C_i – обсяги і операції,

Z – середні залишки балансових рахунків,

n – кількість років спостережень.

Фактичне значення коефіцієнта відповідності для різних операцій приведено у табл. 2.3. Даний коефіцієнт визначає співвідношення між річними оборотами коштів у кредитних та депозитних операціях та середніми залишками відповідних балансових рахунків.

Фактичне значення коефіцієнта відповідності, як правило, менше від одиниці, тобто фактичні ставки менші показників статистичної звітності. Так

відповідність може бути наслідком дострокового закінчення угод або змін її умов коригуючих проводок, виправлення яких не відображається у статистичній звітності тощо. В умовах поступового скорочення ставок таке відхилення є логічно виправданим. Винятком є розміщені міжбанківські кредити внаслідок їх короткостроковості та залучені депозити фізичних осіб, коефіцієнти відповідності яких більші за одиницю.

Таблиця 2.3

Порівняння ставок за кредитами і депозитами

Показники	Коефіцієнт відповідності ставок	Тривалість операцій за статзвітністю	Оборотність операцій	Розширений коефіцієнт відповідн. ставок
<i>Активні операції</i>				
Міжбанківські депозити	0,98	2,5	107,8	0,74
Міжбанківські кредити	1,18	4	119,7	1,31
Кредити	0,87	247	8,9	6,04
<i>Пасивні операції</i>				
Міжбанківські депозити	0,78	17,1	16,3	0,76
Міжбанківські кредити	0,79	3,7	91,9	0,93
Депозити юрид.осіб	0,75	185	5	2,53
Депозити фізичн.осіб	1,24	243	2,7	1,78

Між тим, похибка розрахунків незначна і відхилення від одиничного рівня не перевищує 16% і в середньому складає 8%, тоді як середньозважені ставки статистичної звітності, що не враховують термінів, значно більше відхиляються від фактичних.

Фактична середня тривалість операцій знаходиться між двома оціночними показниками, розрахованими за різними методами. При цьому за даними звіту про структуру активів і пасивів комерційних банків найбільшу питому вагу кредитного портфеля та залучених депозитів складають строкові групи від 92 до 365 днів.

Поряд із коригуванням середніх ставок у розрахунках інтегрованих показників діяльності, строкова структура також впливає на загальну оцінку портфеля банківських активів і пасивів. Для зведеного балансу регіону ефект

врахування структури у розрізі термінів використання ресурсів може бути такою продемонстровано на наступному прикладі. У таблиці 2.4 надається порівняння зведеної структури ресурсного ринку регіону і агрегована оцінка ринку з урахуванням термінів операцій. Використання зважених термінів ресурсів значно змінює їх співвідношення і визначає відповідну структуру ринку.

Таблиця 2.4

Середньозважена за строками структура операцій ринку регіону

	Середньомісячні обсяги операцій (млн.грн)	Питома вага	Середня ставка	Агрегований показник обсягів (млн.грн *сутки)	Питома вага	Агрегована ставка
Залучені	19548	100	11,9	720274	100	15,3
МБК	15170	77,6	17,8	60680	8,4	14,9
МБД	1463	7,5	10,4	24871	3,5	8,6
Депозити юр.осіб	1356	6,9	15,2	290184	40,3	15,3
Депозити фіз.осіб	1559	8,0	14,5	344539	47,8	15,8
Розміщені	70602	100	14,4	4814016	100	29,8
МБК	16278	23,1	13,1	65112	1,4	14,9
МБД	35136	49,8	5,9	105408	2,2	6,2
Кредити	19188	27,2	32,7	4643496	96,4	30,5

Без врахування термінів, міжбанківський ринок становить 85,1% загальнообсягу операцій із залучення ресурсів та 72,9% від активних операцій з кредитами і депозитами. У той же час, агрегований показник залучених ресурсів на 88,1% складається із операцій небанківського ринку. Серед операцій розміщення ресурсів небанківський ринок фактично займає 96,4%, хоча без врахування термінів, обсяги розміщених кредитів складають лише 27,2%. Вказана структура операцій відповідає співвідношенню активів і пасивів зведеного балансу банківських установ регіону, яке представлено на рис.2.7.

У табл. 2.5 надано узагальнений розподіл термінів основних операцій відповідно до схеми на рис.2.7 та зведеним даним щодо термінової структури активів і пасивів статистичної звітності Національного банку України.

Необхідно відзначити, що при переході до агрегованого показника процентних ставок, що враховує термін використання ресурсів, загальний спрощений кредитно-депозитних операцій значно збільшився і становив 14,5%. Це пов'язано

із зростанням питомої ваги кредитних операцій - головного джерела процентних доходів. Кредитні операції значно перевищують обсяги залучених ресурсів, що потребує використання власних коштів і поточних ресурсів в управлінні активами і пасивами. Важливою особливістю структури операцій є відносно тривалий середній термін надання кредитів – 247 днів, що відповідає середньому терміну залучення депозитів фізичних осіб і перевищує термін депозитів юридичних осіб в 1,3 рази. Розбіжність обсягів та термінів операцій потребує контролю відкритої позиції ліквідності при використанні поточних ресурсів для кредитування.

Таблиця 2.5

Розрахунок гену за схемою розподілу активів і пасивів зведеного балансу

Групи балансових рахунків	Термінові групи ресурсів				Усього
	До 31 дня	31-91	92-365	Понад 365	
Активи	1239	433	1254	929	3855
<i>Високоліквідні</i>	736				736
<i>Робочі, у т.ч.:</i>	463	423	1204	725	2815
Міжбанківські	231	80	80	71	462
Кредитний портфель	222	333	1109	554	2218
Цінні папери	10	10	15	100	135
<i>Інші</i>	40	10	50	204	304
Пасиви	2231	186	672	766	3855
<i>Поточні та інші</i>	1361				1361
<i>Строкові, у т.ч.:</i>	400	156	572	201	1329
Міжбанківські	220	32	40	40	332
Строкові юридичн. осіб	52	52	130	37	271
Строкові фізичн. Осіб	116	60	348	58	582
ЦП емітовані банком	12	12	54	25	103
Субординований борг				41	41
<i>Сальдо між філіями</i>	470	30	100	33	633
<i>Власні кошти</i>				532	532
Розрив між групами	-992	247	582	163	
Кумулятивний ГЕП	-992	-745	-163	0	

Основними інструментами контролю є розрахунок генів – розривів між строковими групами ресурсів та дюрація активів – порівняння середньозваженого терміну розміщення та залучення ресурсів.

Наведений розрахунок свідчить про деякий дисбаланс термінів залучених і розміщених ресурсів, а саме: короткострокові пасиви перевищують відповідні активи, а довгострокові активи, навпаки, перевищують зобов'язання.

Розрахунок дюрації активів поведено за спрощеною схемою без врахування процентних платежів. При цьому середньозважений термін погашення активів за наданою схемою дорівнює 218 днів і перевищує середньозважений термін пасивів, який складає 160 днів.

Хоча загальний стан виконання системи економічних нормативів банківськими установами області свідчить про надлишкову ліквідність та наявність резервів для кредитування, між тим, для окремих банківських установ зростання значення гепу виступає важливим індикатором необхідних структурних перетворень і підтримки ліквідності.

Таким чином, порівняння системи процентних ставок за кредитами і депозитами, що розраховані за фактичними результатами діяльності із показниками ставок за статистичною звітністю, свідчать про необхідність врахування строкового чинника. Термін операцій є порвідним показником при аналізі їх структури та фінансових результатів. При цьому залучені і розміщені ресурси банку складають єдину систему, яка характеризується поступовим скороченням чистого процентного спреда та маржі на протязі останніх років. Проблема скорочення розриву між доходністю процентних активів і вартістю процентних зобов'язань посилює потребу у ефективному управлінні ресурсами.

2.3. Цінове управління за методом процедурної функції рівноваги

Динамічний характер процентних ставок визначає умови, які необхідно розглядати із системних позицій впливу на цінове управління. З одного боку, ставки є результатом процентної політики банківської системи та Національного банку України, що узгоджуються на ринку і відтворюють взаємовідносини з приводу купівлі та продажу ресурсів. З іншого боку, кожен окремих банк можна розглядати як самостійно адаптовану систему, що поміщена у відповідну ринкову

середу. Взагалі кажучи, для окремого банку система ринкових ставок сприймається як екзогенний, зовнішній показник, що формує шляхи розвитку процентного продукту.

Відносно аспекту ринкової адаптації, усі банки можна розділити на дві класи. До першого класу належать найбільші банки, які формують ринкову політику свого регіону, встановлюють загальні процентні умови, виходячи з власних особливостей діяльності у конкретний період. У регіонах, розташований лише один найбільший банк за класифікацією Національного банку України, його процентне лідерство має найбільш відчутливе вираження. Для таких незалежних банків ринок виступає об'єктом управління поряд із власним балансом, прибутком тощо.

У той же час, переважна більшість банків залежить від ринкових умов, знаходячись у середі наявних процентних ставок та доступних ресурсів, повинні пристосовуватися до ринку. Цінова політика таких невеликих банків практично змінює ринкових умов і лише за результатами діяльності всієї системи визначається ефект конкурентного середовища. Моделювання оптимального розподілу ресурсів та цінового управління кожного з банків даної групи можна розглядати як своєрідний механізм, що перетворює ринкові ставки залучених розміщених ресурсів на систему цін процентних продуктів та допустимої вартості ресурсів, відповідно до вибраної процентної політики.

За результатами розробки окремих оптимальних банківських стратегій складається загальна ринкова структура операцій залучення і розміщення ресурсів та відповідний рівень "вхідних" і "вихідних" ставок. Тобто має місце механізм зворотного зв'язку – екзогенні ринкові параметри, що адаптуються ціновою політикою банків, формують ринкові умови.

Внутрішню відповідність, або рівновагу структури залучених коштів активних операцій на рівні окремих банків підтримує деяка технологія або модель найефективнішого розподілу банківських активів і пасивів. Якщо формально представити цю модель як оптимізацію прибутку, то параметричний аналіз можливих змін ставок може бути формалізованим за допомогою теорії двоїстості.

коли початкове відхилення процентних ставок коштів визначає критичні значення відповідних обмежень моделі і викликає необхідність їх коригування можливого переходу до нового оптимуму. Перехід до наступного рішення визначається зміною обсягів та ставок відповідних строкових груп активів і пасивів. Таким чином, модель рівноваги структури банківських ресурсів встановлює залежність між припустимими ринковими ставками для використання банками і може бути відображена у вигляді прямого (2.6) або зворотного функціонального співвідношення (2.7). Для визначення цієї залежності введемо термін "процедурної функції рівноваги".

$$\Delta D = f(\Delta E) \quad (2.6)$$

де ΔE – вхідні ставки залучених ресурсів,

ΔD – вихідні ставки розміщених активів.

$$\Delta E = g(\Delta D) \quad (2.7)$$

де ΔD – вхідні ставки розміщених активів,

ΔE – вихідні ставки залучених ресурсів.

Функція $f : \Delta D = f(\Delta E)$ – це пряма процедурна функція рівноваги, яка характеризує вплив, що здійснює зміна вхідних ставок залучених банком ресурсів на ціни банківських продуктів відповідно до параметричного аналізу моделі розподілу ресурсів.

Функція $g : \Delta E = g(\Delta D)$ – це зворотна процедурна функція рівноваги, яка характеризує перетворення в системі вартості залучених ресурсів комерційного банку, що викликані змінами умов розміщення його активів.

Областю визначення параметричної функції рівноваги є припустиме відхилення вартості залучених ресурсів або доходності розміщених активів на базі поточного оптимального їх розподілу для даної банківської установи. Процедурна функція рівноваги є функцією часу, що змінюється разом з переходом до нової оптимальної структури балансу і прибутку. Динамічний

процес адаптації до змін області допустимих значень та області рішень забезпечує рівновагу розподілу банківських ресурсів.

Визначення процедурної функції рівноваги дозволяє використати поточний розподіл банківських ресурсів, як імітаційну модель, що корисна для аналізу постійних ринкових умовах, наприклад для стратегії розширення ринку. Підвищення вхідних цін призводить до зростання обсягів операцій, збільшення бази процентного прибутку, що компенсує скорочення маржі. Модель рівноваги визначає позитивний чи негативний вплив вибраної стратегії на прибуток.

Система вхідних та вихідних ставок, що визначають модель розподілу ресурсів поєднує всю систему банківських активів та пасивів, що входять до схеми на рис.2.7, але для оцінки зв'язку окремих близьких її сегментів можливі розгляд пов'язаних груп строкових активів і пасивів. Наприклад, міжбанківськими кредитами у національній валюті ставки залучення і розміщення практично збігаються, тому у динаміці трьохрічних спостережень траєкторії цих ставок дуже близькі. Для міжбанківських депозитів характерний більший розрив між вхідними і вихідними ставками. У той же час операції у вільно конвертованій валюті характеризуються майже повною відсутністю зв'язку між ставками залучених та розміщених ресурсів.

Для аналізу зв'язку між процентами в активних і пасивних операціях банку регіону розраховані коефіцієнти кореляції між середніми показниками ставок. Дані розрахунку наведені у табл. 2.6.

Привертає увагу високий зв'язок за операціями у національній валюті при практично повній його відсутності для операцій у вільно конвертованій валюті. Процентні ставки за останніми операціями не мають визначених тенденцій і слабов'язані із процентною політикою Національного банку України.

Об'єктивний ринковий характер зв'язку між вхідними та вихідними ставками визначає можливості банківського цінового управління процентним продуктом, можливе реагування на зміну одного з параметрів завдяки пов'язаності системі цінового рівноважного управління. Тоді кожний ціновий параметр процедурної функції рівноваги одночасно виступає чинником чисто

процентного доходу і підтримує цінову рівновагу загальної системи процентних ставок банку.

Таблиця 2.6

Взаємозв'язок ставок залучених та розміщених коштів

Сегменти ринку	Кореляція між ставками	
	НВ	ВКВ
Міжбанківські кредити	88,2%	16,4%
Міжбанківські депозити	75,6%	-5,8%
Кредити-депозити юридичних осіб	80,5%	3,2%
Кредити-депозити фізичних осіб	87,3%	31,6%

Розглянемо головні властивості процентних ставок за кредитними депозитними операціями. Однією з найважливіших є характеристика мінливості ставок, яка задається у вигляді показників процентного ризику. Ринковий ризик впливає з потенційних змін позицій гравців на ринку, до яких призводять зміни ринкових цін. Чим частіше змінюються ціни на ринку, тим більш ризикованим є цей ринок, це визначає поведінку гравців – вищий ризик викликає більш спекулятивну поведінку, активнішу реалізацію короткострокових стратегій і відносно обмежує довгострокове фінансування. Вищий рівень стабільності є дуже важливим чинником для розвитку фінансового сектора, що трансформовує банківські операції в розширення інвестиційної діяльності. Показник мінливості кожного із сегментів ринку може бути показником відхилення від стабільного надходження процентних доходів, що розраховується за формулою (2.8):

$$k = \sigma / p \quad (2.8)$$

де k – показник мінливості ставок за період,
 σ – середнє квадратичне відхилення ставок,
 p – середній рівень процентів.

Середнє квадратичне відхилення характеризує розкид значень показника процентних ставок. Відношення показника до середнього значення ставок визначає, на скільки процентів відхилюються умови ринку відносно прогнозу методом фактичної ставки.

Аналіз ринку кредитних ресурсів банківської системи області на протрєохрїчних спостережень визначає показники мінливості, які надані у табл. 2.7

Таблиця 2.7

Показники мінливості процентних ставок ринку регіону

Сегменти ринку	Показники мінливості ставок	
	НВ	ВКВ
МБК залучені	82,2%	25,3%
МБК розміщені	78,6%	17,7%
МБД залучені	104,4%	62,2%
МБД розміщені	110,7%	25,7%
Кредити	26,1%	18,7
Депозити юр.осіб	37%	41,6%
Депозити фіз.осіб	28,2%	48%
Поточні фіз.осіб	32,4%	40,8%

Загальний рівень показника є дуже високим. При цьому найбільш мінливими є ставки за міжбанківськими операціями у національній валюті. Коливання значення ставок яких перевищує їх середній рівень. Динамічний характер ринку обумовлює нестабільність рішень щодо оптимального розподілу відповідних ресурсів, тому показник мінливості виступає важливим чинником процентної політики. Для нестійких ставок повинні прогнозуватися можливі найгірші співвідношення ринкових параметрів.

Найбільш стабільними є процентні ставки за кредитами. Цей факт легко пояснюється самостійним визначенням банками кола своїх позичальників та обсягів операцій. Серед різних сегментів ресурсного ринку конкурентний вплив на процентну політику кредитування прямого позичальника найменший.

Показники мінливості процентних ставок для депозитів юридичних і фізичних осіб відрізняються незначно.

Оскільки показник процентної ставки за операцією складається із ставок різних строкових груп, важливим питанням є співвідношення між цими групами наявності зв'язку та впливу термінів операції на процентну ставку. Коефіцієнт кореляції між ставками різних строкових груп для операцій ресурсного ринку наведені у табл.2.8.

Найбільш тісний зв'язок спостерігається між групами небанківських операцій у національній валюті. У тому числі, ставки короткострокових операцій пов'язані найбільш тісно. Кредити і депозити юридичних осіб у вільно конвертованій валюті демонструють значно менший рівень зв'язку між ставками окремих строкових груп.

Проценти за міжбанківськими кредитами та депозитами у національній валюті мають високий коефіцієнт кореляції лише за короткостроковими операціями. Слід зауважити, що саме короткострокові операції складають основу міжбанківського ринку. Для кредитів у вільно конвертованій валюті зв'язок між ставками окремих груп практично відсутній. При цьому має місце кореляція лише між короткостроковими залученими міжбанківськими депозитами у вільно конвертованій валюті. Позитивний, хоча менший за розміром зв'язок має місце для короткострокових та середньострокових кредитів у вільно конвертованій валюті.

Загальний огляд зв'язку між ставками окремих строкових груп свідчить про обмежене цінове управління операціями у вільно конвертованій валюті.

Важливим питанням процентної політики є зв'язок між термінами операцій та рівнем відповідних ставок. Теорія кредиту визначає пряму пропорційність даних показників, оскільки разом із терміном зростають кредитні ризики, збільшується невизначеність щодо очікуваної інфляції, курсових ризиків тощо. Практично ж, вказана залежність не має конкретного числового виміру значно відхиляється від прямої пропорційності.

Коефіцієнти кореляції між процентними ставками строкових груп

Порівняльні групи	Зв'язок між операціями ресурсного ринку					
	Кредитні операції		Депозити юр.осіб		Депозити фіз.осіб	
Небанківський ринок	НВ	ВКВ	НВ	ВКВ	НВ	ВКВ
	До місяця-квартал	67,8	1,3	78,6	30,8	94,7
Квартал-півроку	77,3	53,4	86	27,5	95,4	92,1
Півроку-до року	81,8	61,7	74,1	40,3	88,5	88,9
Рік-понад рік	53,8	11,6	74,7	20,6	73,9	35,5
Міжбанківські кредити	Розміщені		Залучені			
	НВ	ВКВ	НВ	ВКВ	НВ	ВКВ
Овернайт-до тижня	95,1	74,9	90,9	48,8		
Тиждень-21 день	75,5	-33,4	41,8	13,9		
21 день-місяць	78,4	47	27,5	39,9		
Місяць-квартал	28,4	46,4	46,1	27,2		
Міжбанківські депозити	Розміщені		Залучені			
	НВ	ВКВ	НВ	ВКВ	НВ	ВКВ
Овернайт-до місяця	84	57,3	83,4	73,2		
Місяць-квартал	20	1,1	76,4	54,7		
Квартал-півроку	15,6	-4,4	-24,4	2,7		

У табл. 2.9 наведено розрахунок коефіцієнтів лінійної апроксимації даного зв'язку між середньоарифметичними і середньозваженими ставками. Неважко помітити наявність різних варіантів впливу термінів на рівень ставок - скорочення їх за кредитними операціями у національній валюті, зростання за депозитами фізичних осіб у національній валюті та відсутність будь-якої визначеної динаміки для депозитів юридичних осіб. Для небанківських операцій у вільно конвертованій валюті скорочення ставок довгострокових кредитів уповільнено, а депозити мають суперечливі або незначні показники тенденцій.

Міжбанківські кредити відповідають класичній схемі зв'язку процентних ставок, тоді як для міжбанківських депозитів має місце зворотній зв'язок - скорочення ставок при зростанні термінів операцій.

Таблиця 2.9

Залежність процентних ставок від терміну проведення операцій

Операції	Показники апроксимації			
	Для середньоарифметичних ставок		Для середньозважених ставок	
	Вільний доданок	Коефіцієнт	Вільний доданок	Коефіцієнт
<i>Небанківський ринок у національній валюті</i>				
Кредити	52,8	-3,2	49,3	-3,2
Депозити юрид.осіб	24,6	-0,9	19,8	-0,7
Депозити фіз.осіб	21,6	2,5	18,1	2,6
<i>Міжбанківський ринок у національній валюті</i>				
МБК розміщені	25,7	1,2	22	3,2
МБК залучені	22,6	2,2	9,3	5,9
МБД розміщені	24,2	-5	40,1	-7,8
МБД залучені	19,9	-3,5	24,9	-4,1
<i>Небанківський ринок у вільно конвертованій валюті</i>				
Кредити	23,9	-1,2	22,6	-1,4
Депозити юрид.осіб	7,3	-0,2	5,9	0,1
Депозити фіз.осіб	4,3	1,5	7,4	-0,3
<i>Міжбанківський ринок у вільно конвертованій валюті</i>				
МБК розміщені	1,9	2,4	1,9	2,2
МБК залучені	3,9	0,7	4,1	0,6
МБД розміщені	6	-0,9	5	0,2
МБД залучені	4,8	-0,9	3,3	-0,6

Вважаємо, що наявність прямого зв'язку між процентними ставками термінами операцій підтверджує процентне управління банківським продуктом, тоді як відсутність або зворотній характер зв'язку, як правило, свідчить про пріоритет екзогенних ринкових умов і обмежене управління. Пояснимо таке твердження на наступних прикладах.

Кредити прямого позичальника у національній валюті характеризують негативним зв'язком між тривалістю операцій та процентними ставками, тобто перехід до більш тривалої строкової групи кредитів пов'язаний із скороченням ставки на 3,2%, хоча вказана залежність нелінійна. Графік зв'язку між показниками наведено на рис.2.6.

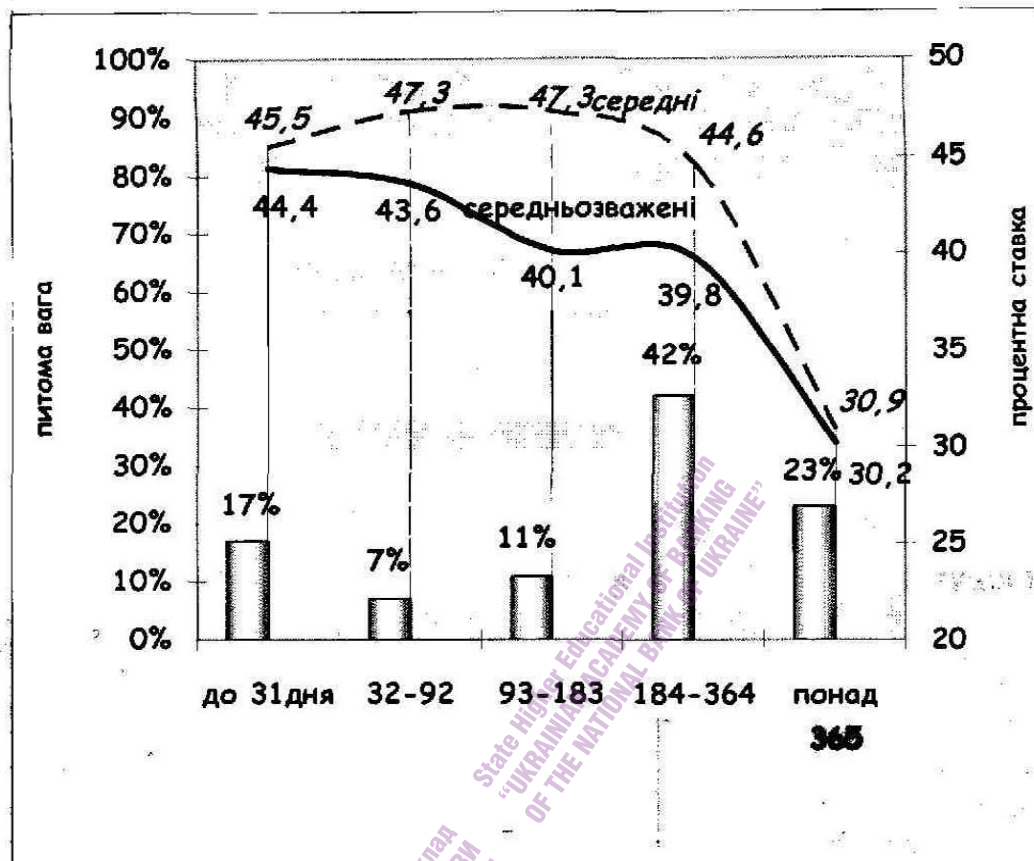

Рис 2.6. Залежність між термінами та ставками кредитів

Можна назвати декілька причин такого оберненого співвідношення старшості та строкових груп кредитів. Перша з них – активне кредитування у формі овердрафту, яке характеризується відносно низькими ставками при тривалих термінах кредитних угод. Відповідний режим поточного обслуговування рахунків клієнтів із наданням можливостей підтримки дебетового сальдо не можна вважати середньостроковим чи довгостроковим кредитом, оскільки передбачає щоденне погашення позички за рахунок надходжень. Як свідчать дані статистичної звітності, кредити у формі овердрафт складають близько 4% загального обсягу кредитних операцій.

Відносне скорочення процентних ставок при зростанні строку кредитування пояснюється, також, особливостями попиту на кредитні ресурси платоспроможністю потенційних позичальників. В умовах зростання розриву між банківськими ставками та потребою вітчизняних товаровиробників у довгострокових дешевих кредитах, сучасні банки зменшують ціну кредитів.

послуг, доповнюючи їх пакетом різноманітних фінансових програм комплексного обслуговування надійних та стабільних позичальників.

Серед інших чинників негативної еластичності ставок слід відзначити відносно довгострокове кредитування фізичних осіб за нижчими ставками обслуговування спеціальних цільових кредитних програм, бізнес кредитних платіжних карток тощо.

Показник зв'язку між термінами та вартістю залучених депозитів юридичних осіб у національній валюті також від'ємний, хоча і незначний за абсолютним значенням, тобто при зростанні термінів залучення ресурсів спостерігається скорочення процентних ставок. Графік залежності наданий на рис.2.7.

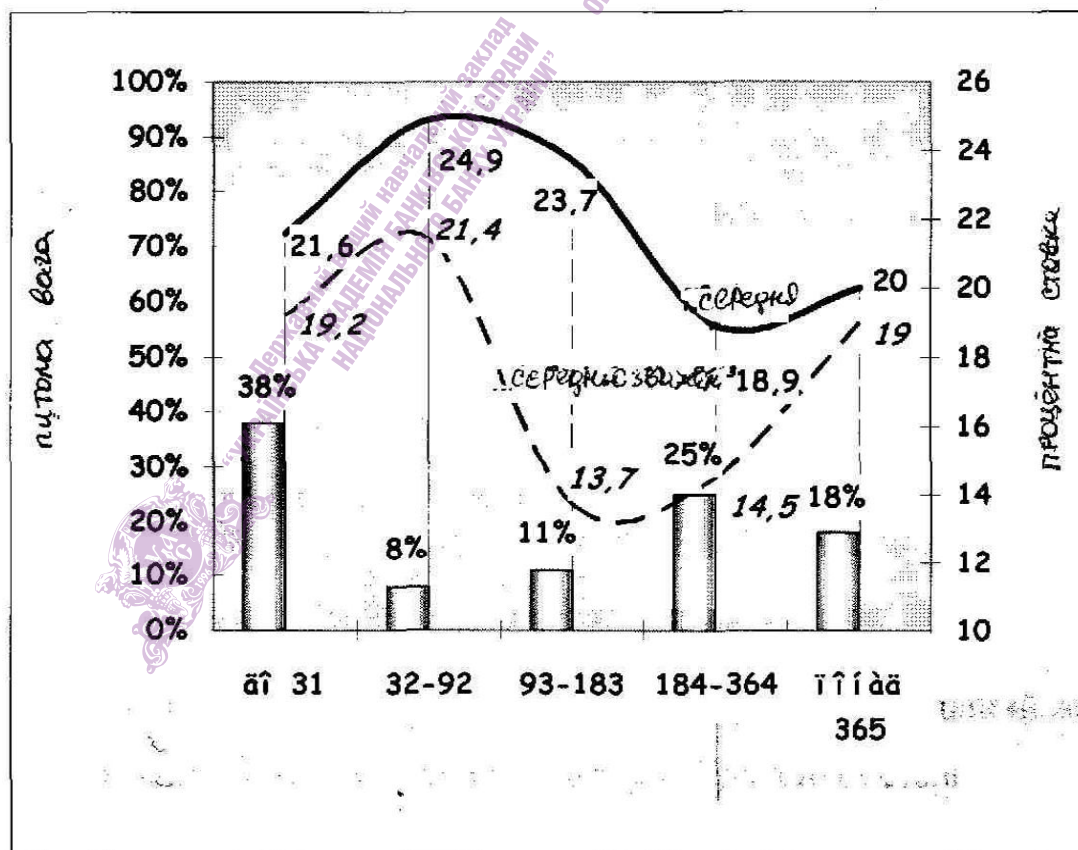

Рис 2.7. Залежність між термінами та ставками депозитів юридичних осіб

Для депозитів юридичних осіб, як і для кредитів зв'язок показників ставок термінів нелінійний і складається із початкового зростання ставок при переході

від ресурсів терміном до місяця до квартальних з наступним скороченням ставок. Тобто, квартальні ресурси виступають деякою областю екстремуму – найбільш високих ставок. Депозити до 3 місяців не відіграють важливої ролі у загальних обсягах операцій і дорівнюють лише 8%. Структура депозитів за термінами залучення надана на рис.1.12. Найбільша питома вага належить строковій групі до місяця та ресурсам понад півроку. Таким чином, обсяги операцій не залежать від процентної політики банків, а навпаки – підвищення пропозиції породжує скорочення банківського процента, цінова політика банків підпорядковується ринковим умовам.

На відміну від уніфікованої системи процентних ставок за вкладаннями фізичних осіб, що обслуговують відносно консервативний та надійний сегмент ресурсного ринку, процентна політика за депозитами юридичних осіб пов'язана із маркетинговими особливостями банку та пріоритетами фінансового менеджменту, комплексним характером обслуговування клієнтів. Тому навіть для однакових термінів залучення процентна ставка за різними депозитами може відрізнятися. Зважаючи на відносно незначні коефіцієнти лінійної апроксимації тенденцію до деякого скорочення ставок при зростанні термінів залучення депозитів юридичних осіб не можна вважати стабільною.

Із визначених операцій небанківського ринку у національній валюті лише депозити фізичних осіб мають класичну криву еластичності процентних ставок. Тобто, при переході до більш тривалих строкових груп, процентні ставки зростають на 2,5-2,6%. Графік залежності представлено на рис.2.8.

Для депозитів фізичних осіб також характерний найбільший зв'язок між процентними ставками окремих строкових груп. Процентні ставки окремих банків зближуються завдяки конкурентному середовищу, тому ринок депозитів фізичних осіб у найбільшій мірі відповідає закономірностям рівноваги попиту та пропозиції ресурсів. Строкова структура депозитів фізичних осіб також свідчить про відносний пріоритет середньострокових та довгострокових операцій, що визначається ціновою політикою банків: із зростанням ставок збільшуються обсяги залучених коштів.

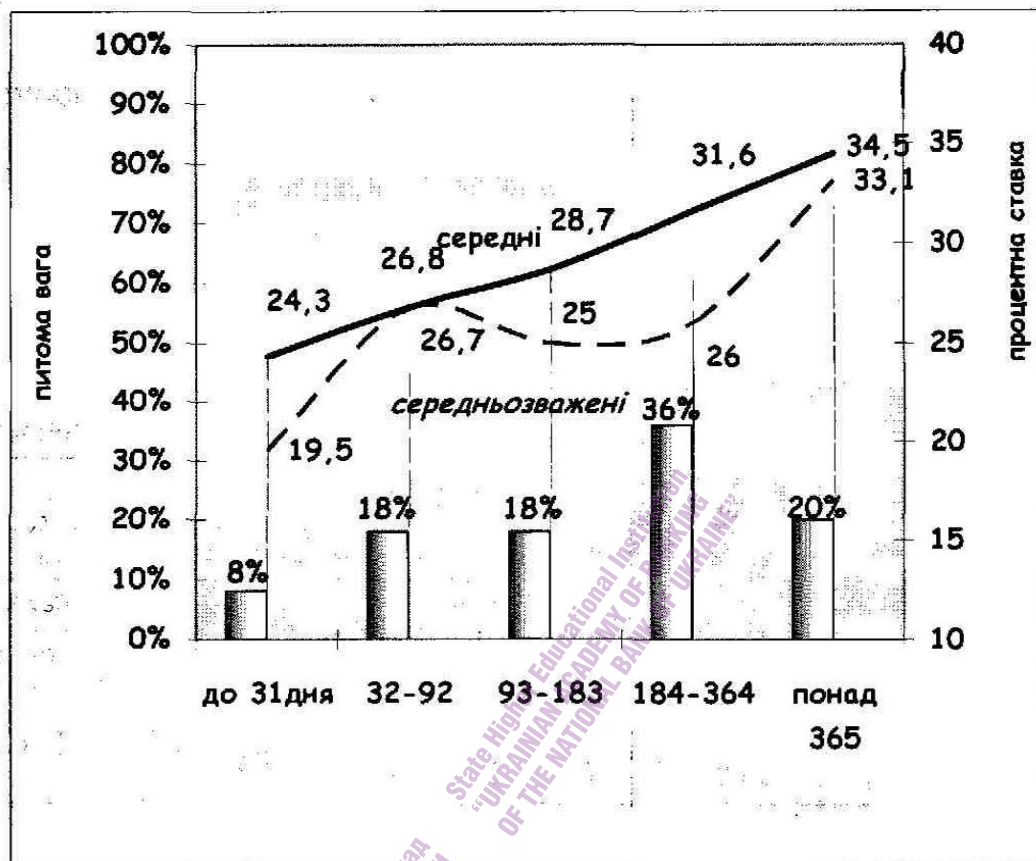

Рис 2.8. Залежність між термінами та ставками депозитів фізичних осіб

У порівнянні до ресурсів у національній валюті, процентні ставки операціями у вільно конвертованій валюті мають більш стабільні характеристики еластичності залежно від термінів. При цьому загальне співвідношення ставок зберігається.

Отримані результати свідчать про дуже значну залежність цінової політики банків від зовнішніх умов ринку. У зв'язку з цим розглянемо питання кореляційного зв'язку між рівнем процентних ставок та обсягами банківських операцій. Розраховані для різних строкових груп коефіцієнти кореляції між обсягами операцій та ставками наведені у табл. 2.10.

Для операцій небанківського ринку у національній валюті має місце загальний негативний зв'язок – зростання обсягів операцій співвідноситься зменшенням процентних ставок. Якщо для кредитних операцій така форма залежності відповідає класичній схемі ринкової рівноваги “менша ставка – більший попит”, то депозити демонструють залежність банківського попиту в

ринкової пропозиції. А саме, скорочення ставки є наслідком екзогенного зростання ресурсів на ринку.

Таблиця 2.10

Оцінка зв'язку між обсягами операцій та рівнем процентних ставок

Операції	Строкові групи (у днях)					Усього
	до 31	32-92	93-183	184-364	Понад 365	
<i>у національній валюті</i>						
Кредити	-17	-35	-83,4	-75,2	-8,5	-72,8
Депозити юр.осіб	-42	-27,9	-57,5	-47,4	-22,9	-61,2
Депозити фіз.осіб	-20,8	-1	-61,6	-73,5	-12,2	-52,2
<i>у вільно конвертованій валюті</i>						
Кредити	-14,2	-46,7	-27	-83,6	-32,6	-66,6
Депозити юр.осіб	-16,8	8,2	-18,8	-21,7	-23,3	-34,3
Депозити фіз.осіб	33,7	-4	-45,4	-35,8	-30,5	-28,4
<i>Міжбанківські кредити</i>	<i>овернайт</i>	<i>2-7</i>	<i>8-21</i>	<i>22-31</i>	<i>32-92</i>	<i>Усього</i>
Розміщені, НВ	-2,4	0,5	22,5	-14,9	35,6	-3,9
Залучені, НВ	-36,6	-35,8	-32,8	-21,6	30,1	-38,3
Розміщені, ВКВ	-27,4	-19,2	-29,7	1,9	-15,7	-51,9
Залучені, ВКВ	-1,6	-25,2	18,7	30,2	-10,6	-29,9
<i>Міжбанківські депозити</i>	<i>овернайт</i>	<i>2-31</i>	<i>32-92</i>	<i>Усього</i>		
Розміщені, НВ	19,1	30,4	16,7	52		
Залучені, НВ	12,9	-2,8	-16,3	3		
Розміщені, ВКВ	55,1	29,3	58,4	54,5		
Залучені, ВКВ	12	-10,5	23,6	-11,7		

Для депозитів у вільно конвертованій валюті коефіцієнти кореляції незначні за абсолютними розмірами і свідчать про відсутність зв'язку. Кредити мають достатній рівень показника за рахунок строкової групи від 184 до 365 днів, яка характеризується високою питомою вагою у загальних обсягах операцій.

Для міжбанківського ринку зв'язок між обсягами операцій та процентними ставками практично відсутній. Виключенням є лише розміщені міжбанківські депозити у вільно конвертованій валюті.

Кореляція між ставками і обсягами кредитів у національній валюті найбільша для груп терміном від кварталу до року. При цьому група терміном від 93 до 183 днів складає лише 11% від загальних обсягів кредитних операцій при найвищому коефіцієнті кореляції –83%. Середньоарифметична ставка цієї групи максимальна серед всіх строкових груп і досягає 47,8%: відносно висока ставка відповідає меншим обсягам операцій.

Група терміном від 184 до 365 днів, навпаки, найбільша за обсягам операцій і дорівнює 42%. Разом з тим, її середньоарифметична ставка менша від сусідніх груп на 3,2%. Коефіцієнт кореляції між ставками та обсягами для цієї групи також один з найбільших і дорівнює –75%. Даний приклад еластичності обсягів кредитування демонструє наслідки цінової політики пристосування до ринкових умов.

Для депозитів фізичних осіб найбільший зв'язок між ставками та обсягам операцій спостерігається на строкових групах від кварталу до року, що разом складають 54% від загальних обсягів операцій. Середньозважені ставки цих груп у відношенні до сусідніх скорочуються, а обсяги операцій зростають. Така форма зв'язку суперечить класичній ринковій рівновазі і демонструє пристосування процентної політики банків до ринкових умов.

На базі динаміки ринкових ставок регіону розраховані також коефіцієнти лінійної апроксимації зв'язку між вхідними та вихідними ставками кредитних ресурсів, які представлені у табл. 2.11.

Всі операції у національній валюті характеризуються високим ступенем прямо пропорційного впливу змін вхідних та вихідних ставок. При цьому зміни вартості залучених ресурсів майже повністю віддзеркалюються у цінах розміщених коштів. Для кредитів небанківського сектору коефіцієнт дорівнює 1,0 за міжбанківськими кредитами 0,8, депозитами 0,9. У той же час зміни процентних ставок розміщених коштів більш уповільнено впливає на вартість ресурсів. Для депозитів небанківського ринку коефіцієнт зв'язку дорівнює 0,5-0,6 для міжбанківських депозитів – 0,5. Для міжбанківських кредитів, навпаки, має місце повний перехід зміни ціни розміщених у вартість залучених коштів.

Таблиця 2.11

**Коефіцієнти лінійної апроксимації зв'язку між ставками
активних і пасивних операцій**

Пов'язані операції	Показники апроксимації			
	Залежність розміщених від залучених		Залежність залучених від розміщених	
	Вільний доданок	Коефіцієнт	Вільний доданок	Коефіцієнт
<i>Небанківський ринок у національній валюті</i>				
Кредити-депозити юр.осіб	21,5	1	0,2	0,5
Кредити-депозити фіз.осіб	11	1	4	0,6
<i>Міжбанківський ринок у національній валюті</i>				
Міжбанківські кредити	3,4	0,8	1,4	1
Міжбанківські депозити	5,6	0,9	5,7	0,5
<i>Небанківський ринок у вільно конвертованій валюті</i>				
Кредити-депозити юр.осіб	17,8	0,2	4,4	0,1
Кредити-депозити фіз.осіб	17	0,3	2,1	0,3
<i>Міжбанківський ринок у вільно конвертованій валюті</i>				
Міжбанківські кредити	5,1	0,1	3,9	0,3
Міжбанківські депозити	4,9	0	4,8	0

Для операцій у вільно конвертованій валюті зв'язок показників практично відсутній. Цінове управління операціями обмежене і підпорядковане тимчасовим ринковим умовам.

Показники зв'язку між процентними ставками за активними і пасивними операціями виступають коефіцієнтами процедурної функції рівноваги. Відсутність кореляційного зв'язку між процентними ставками у вільно конвертованій валюті свідчить, що функція рівноваги для цієї групи ресурсів не існує. У той же час, зміна системи ставок за операціями у національній валюті знаходить функціональне відображення у процентній політиці банків.

Наявність тісного ринкового зв'язку між умовами попиту та пропозиції демонструє співвідношення обсягів та процентних ставок для міжбанківських

операцій овернайт і характеризує класичну реакцію на дефіцит та надлишок ресурсів, а також наявність часового лагу для повернення до стану рівноваги.

Цінову адаптацію ринку демонструє динаміка співвідношення квартальних обсягів активних і пасивних операцій порівняно з динамікою процентних ставок за даними статистичної звітності. Процентні ставки мають тенденцію до скорочення та стабілізації щодо тимчасових коливань. При цьому обсяги кредитів прямому позичальнику зростають значно швидше від депозитів, а міжбанківський ринок не має постійних тенденцій.

В узагальненому запису ринкові ставки виступають параметрами процедурної функції рівноваги банківської системи, а залежність між вхідними та вихідними ставками сукупного банківського процентного продукту можна представити у вигляді лінійного зв'язку, що відображений у формулі (2.9):

$$D = MI + k * E, \quad (2.9)$$

де D – вихідні ставки розміщених коштів,

MI – маржа беззбитковості,

k – коефіцієнт зв'язку вхідних та вихідних ставок,

E – вхідні ставки залучених коштів.

Коефіцієнт взаємозв'язку векторного набору всіх вхідних та вихідних ставок визначений на інтервалі можливого коливання ставок і в загальному вигляді описує поведінку його учасників. Він залежить від моделі управління активами і пасивами і визначає ефективність роботи банківської системи при формуванні процентного продукту, її спроможність протистояти ринковим коливанням ставок та обсягів ресурсів. Для отримання характеристик коефіцієнта зв'язку потрібний розгляд механізму ефективного управління банківським процентним продуктом.

Головні наслідки залежності цінової політики банків від динаміки ринкових умов можна оцінити порівнянням динаміки облікової ставки Національного банку

України та середніх ставок за депозитами та кредитами у національній валюті, представлені на рис. 2.9.

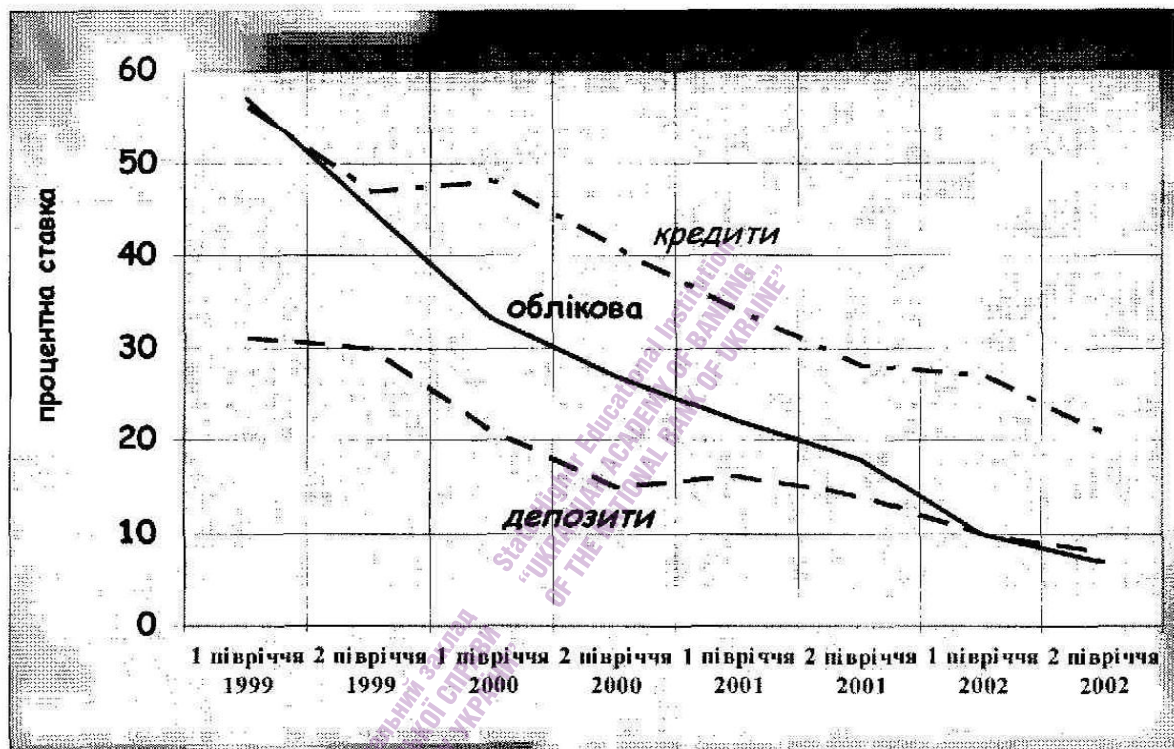

Рис.2.9. Порівняння динаміки облікової та ринкових ставок

За три роки спостережень облікова ставка скоротилася від 60 до 12,5 або 79%. За той же період середньозважена ставка кредитування юридичних осіб національній валюті зменшилася з 51 до 27, або на 47% , а проценти депозитами юридичних осіб з 35 по 13, або на 63%. Динаміка зменшення ставок за депозитами більш прискорена, ніж за кредитами, що свідчить про зростання відповідного процентного спреда, хоча, як показав попередній аналіз, агреговані показники процентної маржі мають тенденцію до скорочення.

Враховуючи, що розвиток кредитних операцій підпорядкований ринковим потребам у довгострокових дешевих коштах, отримуємо наступне пояснення поступового скорочення банківської маржі: Ринок залучених депозитів підпорядкований класичній схемі зв'язку між термінами та процентними ставками: із зростанням термінів операцій збільшується вартість ресурсів. П

цьому кредитний ринок має обернену залежність показників, що обмежує відповідний рівень процентного спреду і потребує комплексного підходу до управління активами і пасивами банківських установ.

Висновки до розділу 2

За результатами систематизації даних зведеного балансу запропонована узагальнена модель групування активів і пасивів залежно від участі у формуванні банківського процентного продукту, яка забезпечує розрахунок аналіз показників ризиків при пошуку найприбутковішого розподілу залучених та розміщених ресурсів. На базі статистичного огляду банківської звітності розглянуто чинники поступового скорочення чистого процентного спреду та процентної маржі з процентними операціями банків, серед яких висока частка неробочих активів, обмежене процентне управління, специфіка попиту на кредитні ресурси та недостатність їх пропозиції на небанківському ринку, обмежена кредитоспроможність економічних суб'єктів та відповідна надлишкова ліквідність системи.

Значна різниця між термінами операцій із залучення та розміщення ресурсів в структурі банківського балансу породжує важливу проблему методик розрахунку середніх ставок. Врахування середніх термінів операцій визначає точніші середні ставки, ніж ті, що використовуються у статистичній звітності Національного банку України, демонструє пріоритетне значення строкової структури коштів в управлінні банківськими активами і пасивами, впливає на загальну оцінку портфеля банківських активів і пасивів.

На базі розрахунку коефіцієнтів зв'язку визначено так звану „процедурну функцію рівноваги”, яка описує вплив „вхідних” ставок залучених коштів на „вихідні” ставки активів і зворотний їх зв'язок. А саме, зменшення депозитних ставок у національній валюті повністю відображається у ставках за кредитами, тоді як зворотній вплив дещо менший (коефіцієнт зв'язку 0,5), що є слідством відносно обмеженої пропозиції ресурсів небанківського сектору. Н

міжбанківському ринку у національній валюті зв'язок між ставками дуже тісний, причому розміщені ресурси навіть більше впливають на залучені. Це підтверджує загальну надлишкову ліквідність банківської системи.

За результатами дослідження отримано також характеристики зв'язку між термінами операцій у національній валюті та рівнем ставок: замість класичної прямо пропорційної залежності на практиці існують різні форми зв'язку: скорочення ставок при зростанні строку кредитних операцій, зростання ставок депозитами фізичних осіб та відсутність будь-якої визначеної динаміки ставок депозитів юридичних осіб.

Отримані результати дозволяють розглядати систему процентних ставок банківської установи як єдиний механізм, що базується на досягнутій структурній рівновазі активів і пасивів, тобто специфічній для кожного банку маржі беззбитковості. При цьому динаміка ставок залучених та розміщених коштів відповідає ринковим умовам, а зв'язок між ними виступає параметром цінового рівноважного управління.

Результати дослідження даного розділу використовувалися у наступних публікаціях:

1. Заруцька О.П. Деякі аспекти формування грошової маси. // Проблеми трансформації економіки України. Збірник наукових праць. Випуск 2001. Дніпропетровськ, Видавництво Дніпропетровського університету, – 2001. – с.29-34.
2. Заруцька О.П. Деякі тенденції ринку депозитів.// Вісник Національного банку України. – 2001. - №10. –с.7-10.
3. Заруцька О.П. Про деякі проблеми розвитку ресурсного ринку.// Вісник Національного банку України. – 2002. - №4. –с. 44 - 46.
4. Заруцька О.П., Коваленко В.В. Тенденції ціноутворення банківського процентного продукту.// Вісник Національного банку України. – 2002. - №10. –с.36-38.

РОЗДІЛ 3.

Методичні підходи до рівноважного цінового управління

3.1. Вплив фінансової стійкості на цінову рівновагу банківського процентного продукту

Багатокритеріальна система задач управління кредитними ресурсами комерційного банку підпорядкована цільовим установкам надійності, фінансової стійкості та забезпечення поступового розвитку банку, як економічної системи. Критерій фінансової стійкості є найважливішим складовим показником надійності банківської установи. Слід зазначити, що в економічній літературі немає єдиного підходу до визначення цього поняття. Його часто ототожнюють з іншими термінами – надійністю, платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю.

Базою для взаємозв'язку між цільовими установками розвитку банку можуть бути запропонована В.В.Вітлінським ієрархічна структура, що розглядає фінансову стійкість як складову характеристику надійності, разом із організаційною та функціональною стійкістю і, в свою чергу, об'єднує прибутковість, ліквідність, капітальну стійкість та запобігання ризикам [19, с.48-51]. Інтегрований показник надійності визначає багаторівневу структуру елементів комерційного банку, як цілісного фінансово-економічного об'єкту, може бути деталізованим у напрямку управління ціною рівновагою відповідно до схеми на рис. 3.1.

Перевага того чи іншого критерію в управлінні банківськими ресурсами виражається в розподілі активів і пасивів, що забезпечує оптимальний рівень показників, які характеризують цей критерій при встановлених обмеженнях інших критеріїв. Кожному з них відповідає постановка оптимізаційної моделі

структури балансу, а узагальнена рівноважна система підтримує задане співвідношення між критеріями в рамках обмежень інших показників.

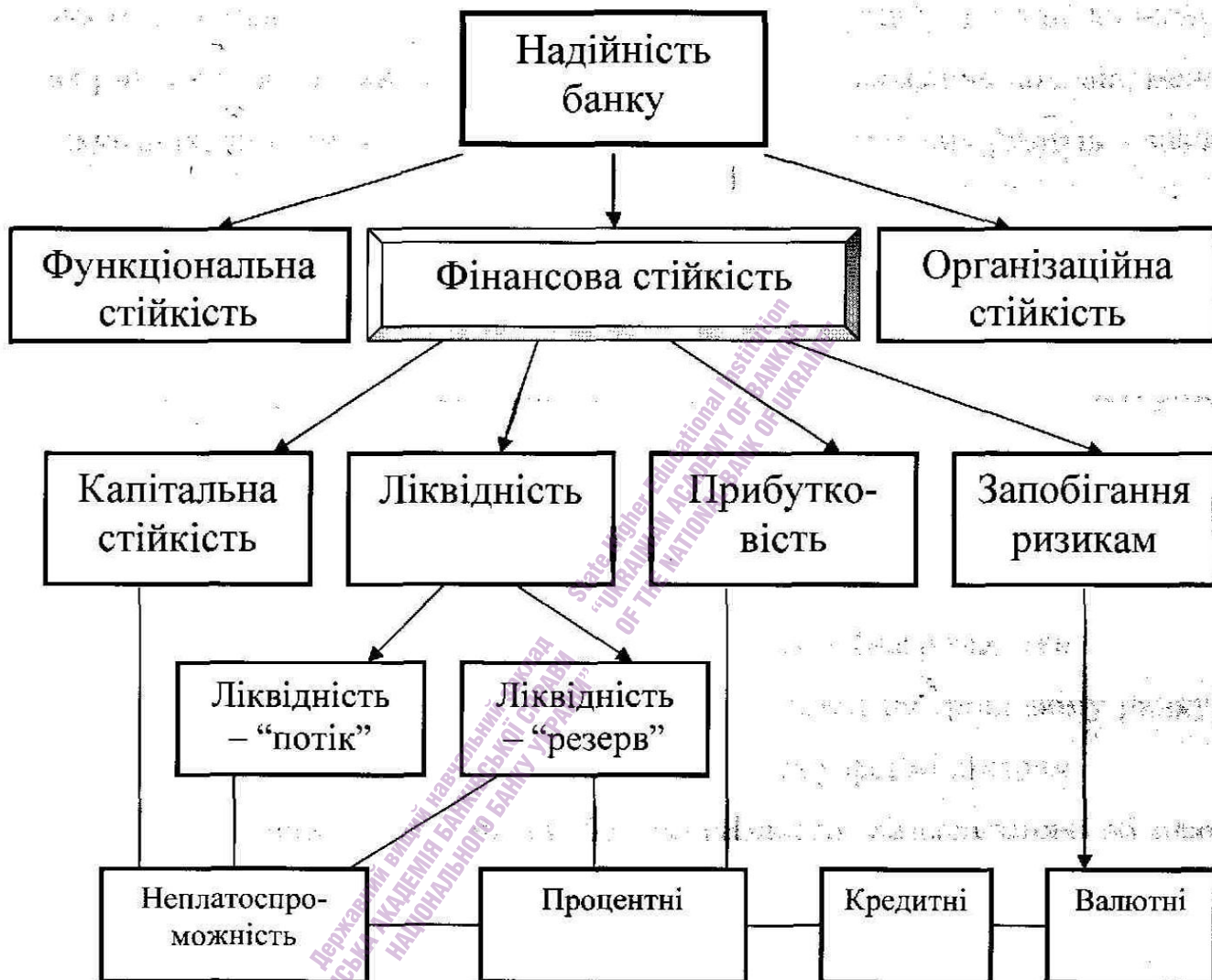

Рис.3.1. Взаємозв'язок критеріїв управління банківським процентним продуктом

Для дослідження концепції цінової рівноваги необхідно визначити позитивні та негативні зворотні зв'язки в системі критеріїв надійності та сформувавши систему показників, які характеризують обмеження та формальне досягнення цих критеріїв, тобто зв'язати управлінські процеси розподілу ресурсів деякою системою коефіцієнтів та лімітів, запобігаючи відхиленню від оптимальних значень критеріїв при коливанні зовнішніх та внутрішніх умов діяльності банку.

Слід відзначити, що критерій запобігання банківським ризикам поєднує різноманітні заходи адаптації до змін умов діяльності, у тому числі і такі неконтрольованих чинників, як політичні, інфляційні, ринкові, інформаційні

ризика, можливості зловживань та безпеки, технологічні, адміністративні та інші ризики. Взагалі, за визначенням Національного банку України, ризики банківської діяльності впливають із специфіки банківських операцій, що здійснюються в умовах ринкових відносин та означають ймовірність одержання доходів, менших від очікуваних, зниження вартості активів, а у разі підвищених ризиків – значних фінансових втрат та банкрутства банків [55, с.4]. Системний аналіз різноманітних банківських ризиків є предметом самостійного дослідження. У той же час, для визначення зв'язку між головними критеріями фінансової стійкості, що обумовлюють інтегрований принцип цінової рівноваги, із всієї сукупності ризиків вибрані ті, що пов'язані з установками прибутковості та ліквідності - найбільш впливовими чинниками формування банківського процентного продукту.

Як відзначалося раніше, техніка безпосереднього управління ліквідністю складається із двох головних напрямків: резервування (нагромадження ліквідних коштів) та динамічного управління (набуття ліквідності на грошовому ринку). В свою чергу, нагромадження ліквідності здійснюється у формі підтримки строкової відповідності активів і пасивів та безпосереднього резервування абсолютно ліквідних активів (активів первинної ліквідності).

Строкове обмеження розподілу ресурсів з метою підтримки ліквідності суперечливо впливає на прибутковість: обмежує доходність довгострокових програм при одночасному скороченні процентних ризиків, і відповідній підтримці процентної маржі і прибутку. Тобто встановлення відповідності активів і зобов'язань у формі контролю гелів, дюрації цих активів, виступає чинником одночасного сприяння прибутковості та ліквідності.

У той же час обов'язкове резервування непрацюючих високоліквідних активів лише скорочує прибутковість банку і тому виступає чинником негативного зворотного зв'язку. Скористаємося схемою стратегій управління залежно від рівня ліквідності, запропонованою О.В.Васюренко [17, с.69-81].

Резерви ліквідних коштів можуть досягати деякого критичного мінімального рівня, що суттєво обмежує фінансовий менеджмент (рис. 3.2). Разом із збільшенням накопичених ліквідних коштів управлінські можливості поступово

зростають до деякого значення надлишку ліквідності, досягнення якого забезпечує подальшого якісного ефекту. Таким чином, оптимальний рівень резервів має забезпечувати достатню ліквідність і не заважати розвитку прибутковості, знаходитися у зоні активного менеджменту.

Рис 3.2. Залежність фінансового менеджменту банку від рівня ліквідності

Формування резервів первинної ліквідності - "живих" грошей здійснюється завдяки перетворенню й переміщенню активів: погашенню попередньо наданих позичок, зроблених вкладень у цінні папери та переведення у високоліквідну форму банківських доходів у вигляді процентів, комісійних, дисконту тощо. При плануванні нагромадження ліквідності вхідний потік повинен покривати потреби майбутніх виплат і перерахувань за зобов'язаннями та запитів позичальників.

Забезпечення строкової рівноваги ресурсів через набуття ліквідності на грошовому ринку можливе завдяки скоординованому управлінню активами та зобов'язаннями. Поява ліквідних коштів як наслідок управління активами спостерігається тоді, коли банк своїми діями прискорює потік надходжень коштів. Цього досягають, якщо активи переобліковуються, тобто продаються за короткий період до настання термінів їх погашення, наприклад цінні папери на продаж РЕПО - угоди. Як правило, частка таких ліквідних активів обмежена іншими

стратегічними установками банку і визначає негативний зв'язок між критеріями ліквідності та прибутковості.

Формування ліквідності завдяки управлінню пасивами відбувається тоді, коли банки набувають рентабельні ресурси для задоволення попиту на позички чи інвестиції. Техніка рівноважного управління пасивами полягає в достатньому розширенні ресурсної бази на протипагу структурним зрушенням в активах і дотримання сталості нагромадження ліквідності. А саме, підпорядкована розвитку активів з умовою виконання обмеження гепів і нормативів ліквідності. Відповідність термінів активів та зобов'язань передбачає можливість відкритої позиції ліквідності з обов'язковим її контролем для кожної термінової групи.

Серед чинників, що поєднують цілі ліквідності та прибутковості необхідно відзначити залучення дешевих ресурсів, у тому числі нарощування власного капіталу, який забезпечує базу для розвитку активних операцій і визначає потенціал банку як з позицій ліквідності, так і прибутковості.

Між тим, в сфері залучення ресурсів визначається один з найважливіших конфліктів прибутковості та ліквідності. Для розширення залучення на конкурентному ринку необхідне підвищення вартість ресурсів та відповідне скорочення чистого процентного доходу за результатами вкладання коштів в активні програми і можливого обмеження програм підвищеним рівнем ставок.

Для контролю еластичності обсягів ресурсів використовується показник граничних витрат, пов'язаний із залученням нових коштів. Він відображає можливе розширення ресурсної бази при визначеному зростанні процентних ставок. Даний показник характеризує формальне обмеження альтернативи цільових установок.

Суперечливість цілей прибутковості та ліквідності визначається в структурі зобов'язань банку. Висока питома вага поточних коштів позитивно впливає на прибуток, оскільки процентні витрати, пов'язані з їх залученням, незначні. Між тим, саме високий ризик впливу поточних коштів викликає зменшення ліквідності банку, а значна частка зобов'язань до запитання негативно характеризує мобільність банківських ресурсів.

Вимога підтримки необхідного рівня мобільності обмежує терміни та ризику окремих операцій, що призводить до створення своєрідних резервів підтримки ліквідності в межах розподілу ресурсів, переміщує його до відносно короткострокових груп активів. Обмеженням розподілу виступають граничні значення гепу для відповідних строкових груп.

Необхідно відрізнити поняття резервів підтримки ліквідності від нормативного створення резервів для відшкодувань можливих втрат за кредитними операціями, операціями з цінними паперами, дебіторської заборгованості тощо. Фактично створені резерви підтримки ліквідності не відображаються на рахунках банківського балансу, їх принципи встановлення адаптуються для умов конкретного банку з метою забезпечення достатнього рівня мобільності активів.

В широкому розумінні резерви підтримки ліквідності визначаються відхиленням від оптимального, з позицій прибутковості, розподілу активів. На Рис.3.3 визначена взаємодія та головні чинники критеріїв прибутковості та ліквідності при формуванні портфеля активів. Показник мобільності залежить від структури, надійності, строковості як активів, так і зобов'язань балансу. Критерій доходності також пов'язаний зі структурою активів та пасивів через систему процентних ставок ресурсного ринку.

На прибутковість та ліквідність балансу однаково позитивно впливає чинник скорочення непрацюючих знерухомлених "зв'язаних активів" в структурі балансу банку. Ресурсною базою для довгострокових розміщень виступають власні кошти і тому для формування банківського процентного продукту необхідне забезпечення максимального перевищення розміру капіталу над зв'язаними активами – додаткової ресурсної бази до балансових зобов'язань.

Для участі в операціях фінансового ринку з використанням всіх його інструментів в процесі управління, банківській установі необхідно мати достатній фінансовий рейтинг, рівень якого визначає ризик ліквідності. Між тим, навіть висока репутація не захищає банк від проблем ліквідності у разі змін ринкових умов. Тобто, система зовнішніх факторів визначає об'єктивні обмеження

управління ліквідністю, які мають стохастичну природу. На рис. 3.4 визначений зв'язок між критеріями управління ліквідністю та прибутковістю, що складається з трьох моделей рівноваги:

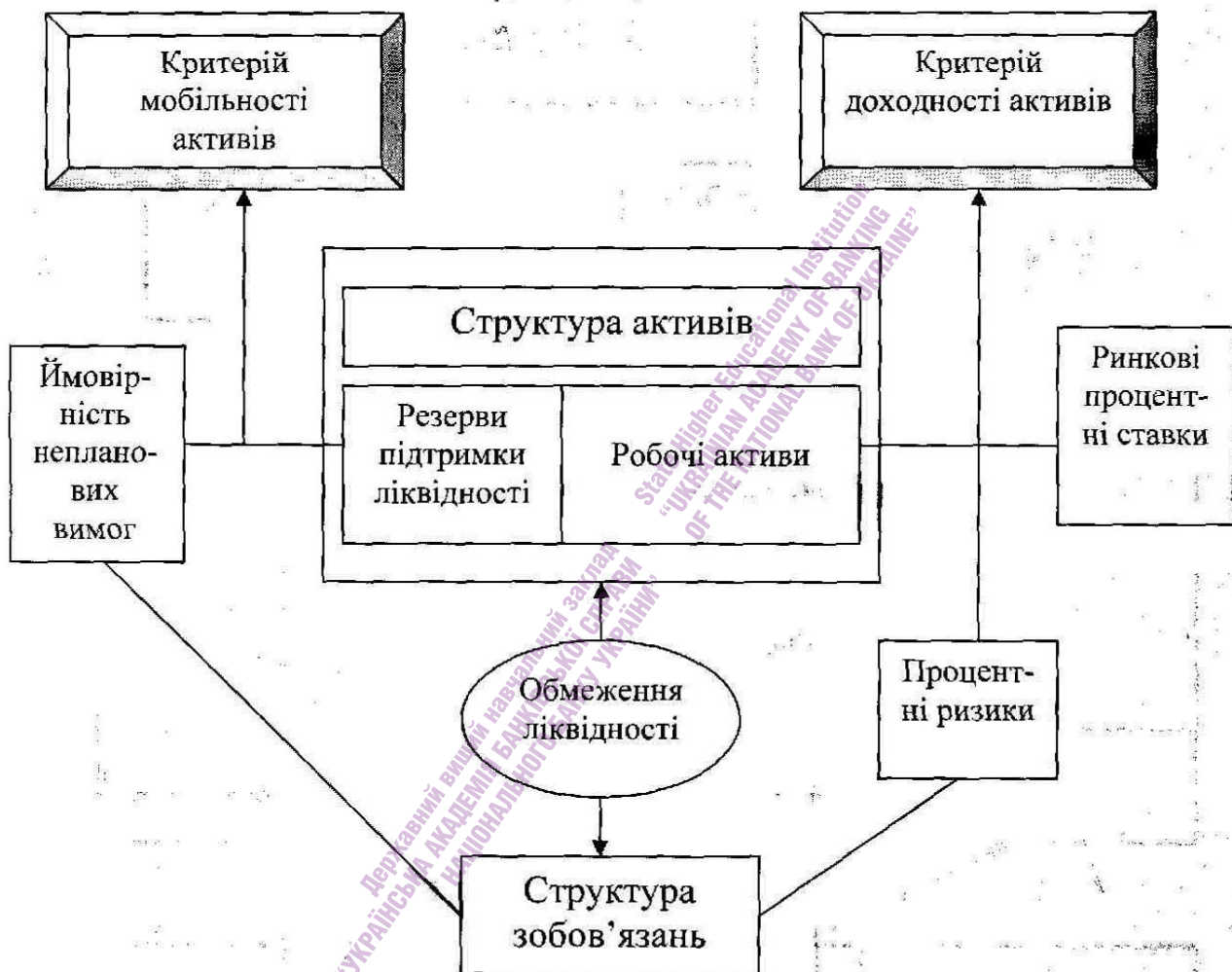

Рис.3.3. Рівновага між прибутковістю і мобільністю активів

- ◆ управління структурою робочих активів і зобов'язань;
- ◆ управління високоліквідними активами;
- ◆ управління зв'язаними активами і власними коштами.

Управління структурою робочих активів та зобов'язань базується на визначенні окремих груп ресурсів, що відповідають деяким сегментам ринку. Кожна група характеризується встановленим терміном дії (у тому числі і поточні ресурси з терміном до запитання) та відповідним рівнем цін. Рівноважна стратегія передбачає встановлення таких лімітів активів та зобов'язань, щоб одночасно

задовольнялися потреби запобігання ризикам та цільові установки зростаючої прибутковості.

Рис.3.4.Зв'язок головних задач управління ціновою рівновагою

Управління високоліквідними активами виступає самостійною задачею формування необхідних залишків активів первинної ліквідності, які вилучають

із робочих прибуткових програм розміщення коштів. Ресурсною базою для абсолютно ліквідних активів виступають поточні зобов'язання балансу, обсяг яких завжди перевищують нормативні обмеження миттєвої ліквідності. Тому після розрахунку необхідних залишків активів первинної ліквідності визначається залишок поточних зобов'язань, що можуть бути спрямовані для розміщення в робочих активах.

Управління довгостроковими параметрами - капіталом та зв'язаними активами, вкладеними в майно, прострочені кредити, сумнівну дебіторську іншу заборгованість, довгострокові інвестиції є окремою задачею, що визначає обмеження обсягів робочих активів та відповідних зобов'язань. У межах системи управління активами і пасивами банківський капітал виступає довгостроковим безоплатним видом ресурсів, обсяги якого завжди перевищують розміри зв'язаних активів. Надлишок власних коштів над неробочими знерухомленими активами використовується для доходних робочих програм в основній задачі управління структурою робочих активів і зобов'язань. Чим більше ця, тим зважена поправка постійних параметрів банківського балансу, тим більші є можливостями розвитку прибуткових операцій володіє банк.

Зв'язані активи не варто розглядати як безумовно негативне обмеження прибутковості. В складі їх можуть бути інструменти отримання значного прибутку, наприклад у довгостроковій перспективі. Між тим, відповідні обсяги активів виключаються із формування процентного банківського продукту. Питання доцільності капітальних вкладень, інвестицій та інших довгострокових високоліквідних ресурсів вирішується на рівні узагальненої стратегії, яка підпорядкована меті прибутковості процентних операцій.

Підводячи підсумки аналізу структури балансу з позицій ліквідності та прибутковості, скористаємося схемою на рис. 3.5, що визначає їх взаємодію та формулює відповідну постановку задачі цінової рівноваги. Підвищення показників, що одночасно позитивно впливають на прибутковість і ліквідність, є екзогенною задачею, не пов'язаною з критерієм рівноваги. Наявність необхідних обсягів власних коштів та їх перевищення над зв'язаними активами визначає

позитивні умови постановки задачі вибору між альтернативними цілями розподілу ресурсів. Однозначно позитивною є строкова відповідність між активами і пасивами.

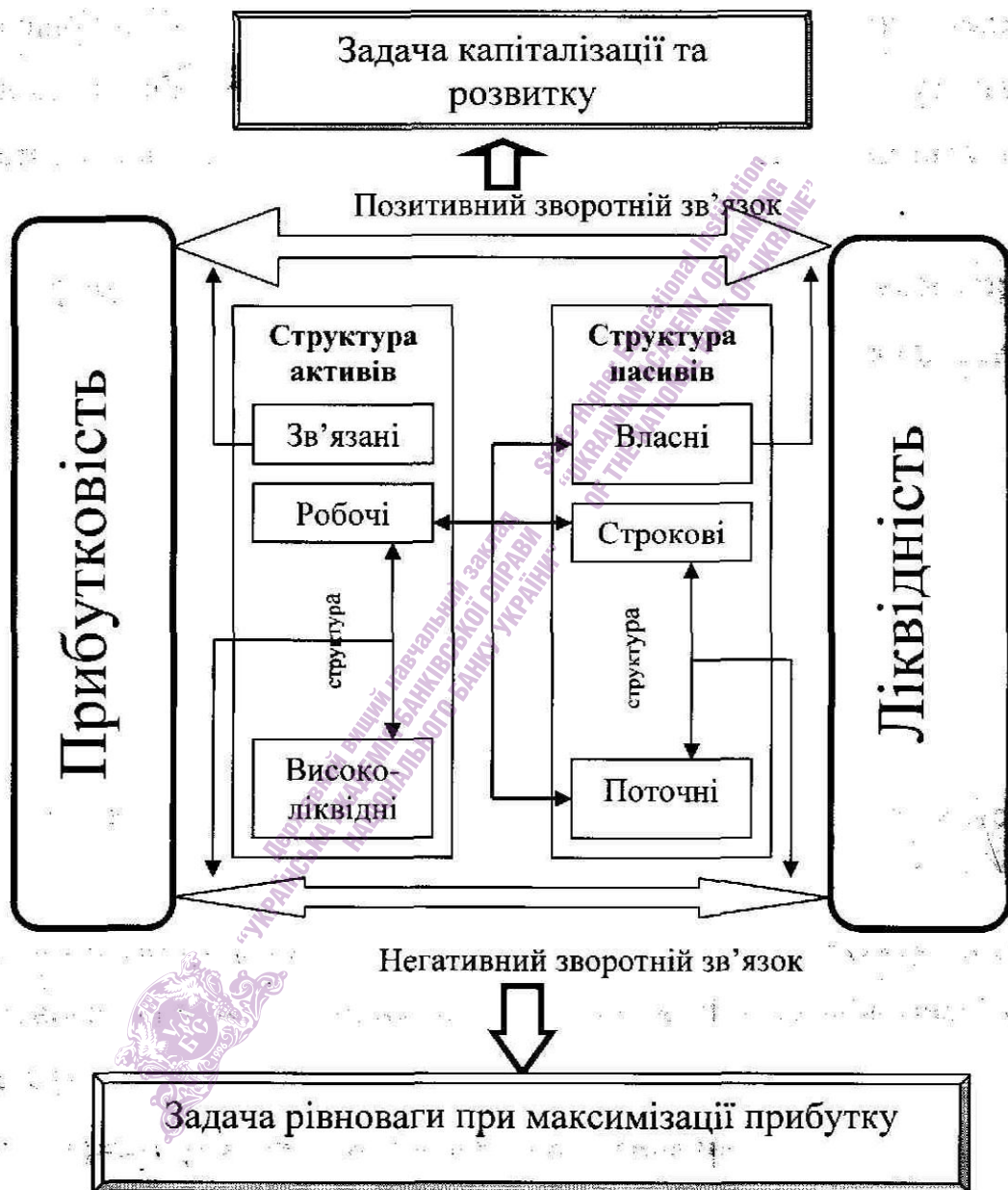

Рис. 3.5. Взаємний зв'язок критеріїв прибутковості та ліквідності

У той же час більшість структурних показників балансу характеризує суперечливим впливом на прибутковість та ліквідність. До їх числа належить співвідношення між високоліквідними та робочими активами, між строковими та поточними ресурсами. Окремою проблемою структурної відповідності є рівновага цін залучених та розміщених ресурсів, обмежених ринковими умовами. Рівно-

“вхідних” та “вихідних” цін визначає можливості розвитку структури банківських активів та пасивів, формує область допустимих значень банківського процентного продукту.

Перейдемо від аналізу взаємодії прибутковості і ліквідності до критерію капітальної стійкості (Рис.3.1), який характеризується не лише безпосереднім позитивним зв'язком з прибутковістю та ліквідністю. Оскільки прибуток за результатами діяльності є одним з джерел накопичення капіталу, прибутковість, в свою чергу, сприяє капітальній стійкості банку. Капітал банку, як довгостроковий дешевий ресурс, забезпечує розвиток процентного банківського продукту.

В свою чергу, зростання рівня регулятивного капіталу покращує всі економічні нормативи. Показник капітальної стійкості банку пов'язаний із ліквідністю через норматив достатності капіталу, що розраховується на базі оцінки якості активів. Тому кредитні ризики та інші чинники погіршення якості активів спричиняють зворотній ефект зменшення капітальної стійкості. Взаємодію критеріїв відображає схема на рис.3.6.

Якість кредитно-інвестиційного портфелю – один із найважливіших складових критерію фінансової стабільності. Згідно з класичною схемою кредитування, ризики збільшують процентну ставку у формі так званої “премії за ризик” в структурі ціни банківського процентного продукту. В сучасних умовах обмеженого вибору надійних позичальників для українських банків проблему можна сформулювати так: висока ставка збільшує кредитний ризик. Як правило, ставка кредитування визначається можливостями техніко-економічного обґрунтування проектів в межах припустимої банківської маржі, тому вибір рівноважної ставки обмежений як вартістю банківських кредитних ресурсів, так і рентабельністю кредитних проектів. В результаті, кредитні ризики, що пов'язані з високими ставками, залишаються значними, а більшість фінансово стабільних позичальників не має змоги користуватися дорогими ресурсами.

Кількісна оцінка кредитних ризиків детально розглянута в обов'язковому нормативному документі Національного банку України - “Положенні про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за

кредитними операціями банків" [110, с.1-25]. Згідно з Положенням, кредитний портфель комерційного банку розподіляється на п'ять груп залежно від фінансового стану позичальників та стану кредитної заборгованості за основним боргом і процентами, а також спроможності обслуговувати цей борг. Резерв, що формується за стандартними кредитами, відноситься до загальних резервів у структурі капіталу банку. За нестандартними кредитами у групах „під контролем”, „субстандартні”, „сумнівні” та „безнадійні” формується підвищений резерв на контрактивних рахунках.

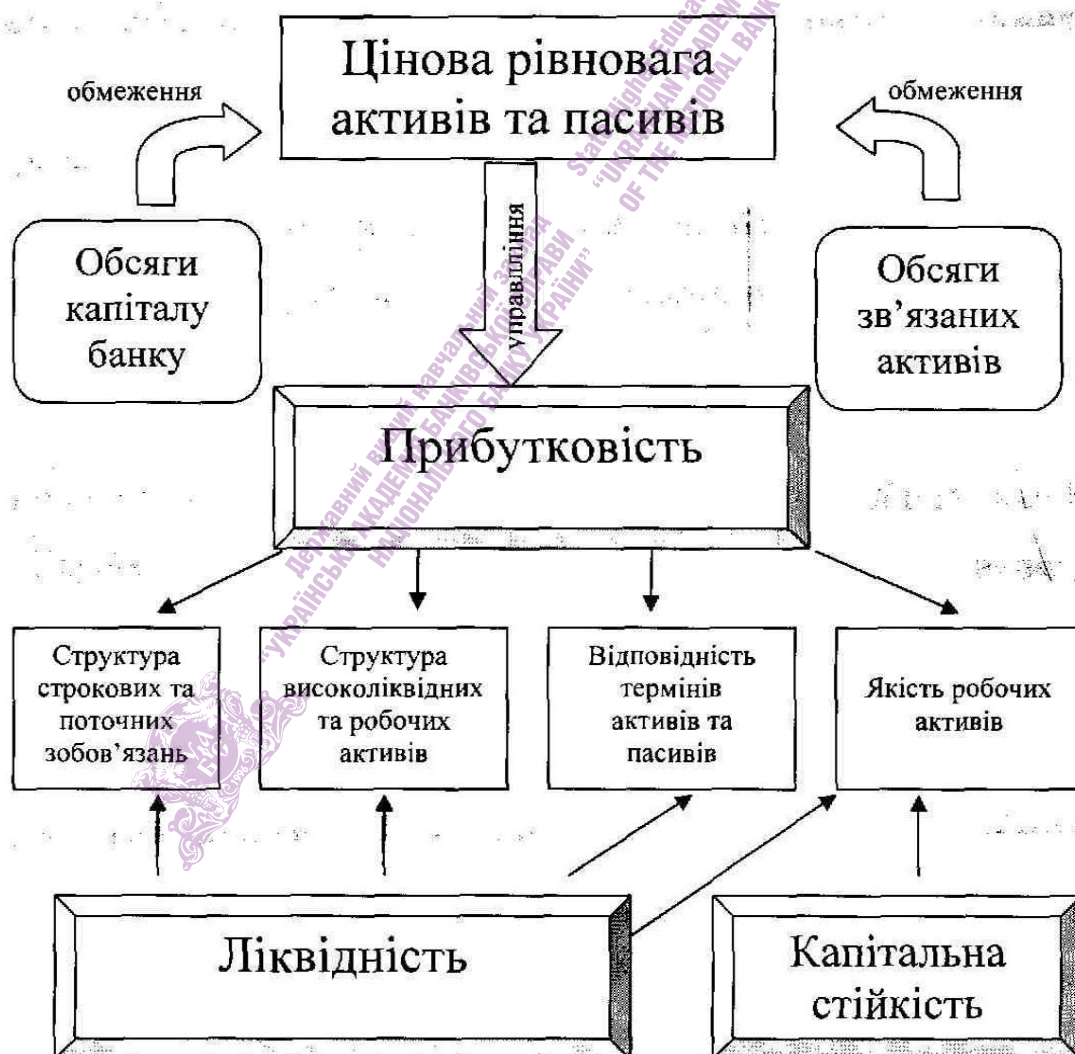

Рис.3.6. Взаємодія критеріїв прибутковості, ліквідності та капітальної стійкості

Механізм створення нормативних резервів для проблемних активів підвищує ліквідність банку і виступає впливовим чинником страхування

кредитних ризиків і мобільності активів, хоча і не може розглядатися безпосередній інструмент підтримки ліквідності банку. Між тим, кошти для формування цих резервів зменшують банківські доходи та прибутки, а відтак сповільнюють процес капіталізації.

Проблеми кредитних ризиків визначає самостійне широке дослідження, слабо піддається формалізації. Як правило, кожен напрям кредитування переважна більшість кредитних проектів мають специфічні умови і ризики. Навіть для серійного кредитування за відповідними банківськими технологіями необхідно врахування конкретних регіональних умов та відносин. Введення параметрів кредитного ризику в модель цінової рівноваги та управління активами і пасивами потребує збільшення суб'єктивних чинників в експертних оцінках таких ризиків. Надалі скористуємося припущенням, що за результатами аналізу фахівців та оцінки кредитними комітетами банків, кредитні ризики кожної активної програми належать до групи стандартних.

Оцінюючи вплив валютних ризиків на управління ціновою рівновагою, слід враховувати, що за останні роки проблема валютних ризиків дещо пом'якшилася відносно стабільним курсом, як результатом спрямованої політики Національного банку України, хоча нестабільне макроекономічне середовище не виключає можливого зростання акцентів валютних ризиків, як чинників управління активами і пасивами.

Операції в іноземній валюті обмежені більш вузьким колом завдань, сконцентровані, як правило, на відповідних робочих групах балансових рахунків, зв'язаних з одержанням комісійного або процентного прибутку. За даними зведеного балансу банківських установ регіону, більш ніж половина активів, сформовані у вільно конвертованій валюті, спрямована у кредитування прямими позичальника. Решта майже повністю розподілена серед операцій з іншими банками та розрахунками між філіями в межах одного банку. Залишки технічними рахунками (дебітори, валютна позиція, готівкові кошти) дуже незначні. Оскільки капітал банків сформовано виключно в національній валюті, пасивні залишки коштів в іноземній валюті – це залучені ресурси юридичних

фізичних осіб і кошти в розрахунках між банками та їх філіями. Тобто, у порівнянні до цих статей балансу, рахунки у національній валюті більш різноманітні і пов'язані з широким колом безпроцентних активів. При цьому пасиви у національній валюті включають майже чверть безоплатних власних коштів капіталу банків. Частка коштів у неконвертованій валюті у зведеному балансі дуже незначна.

Відповідність між активами і пасивами в іноземній валюті контролюється за допомогою обмеження відкритої валютної позиції. Скористаємося надалі припущенням закритої валютної позиції на рівні управління окремим банком для розподілу сегментів ринку кредитних ресурсів за видами валют. Постановка задачі цінової рівноваги складається із окремих моделей ринків у розрізі видів валют, що розглядаються за аналогічними схемами.

Параметри і тенденції окремих валютних ринків не співпадають. Низькі процентні ставки на ринку вільно конвертованої валюти пов'язані з реальними та очікуваними курсовими ризиками, що є необхідним слідством строкового відчуження коштів. Зміни курсу впливають на структуру загального балансу. Дослідження другого розділу показали, що кредитно-депозитні операції в іноземній валюті практично не підпорядковані процентному управлінню – динаміка вхідних ставок залучених ресурсів не впливає на вихідні проценти за наданими кредитами.

Для різних сегментів ресурсного ринку у розрізі валют характерні специфічні умови та динаміка розвитку, що потребує врівноважених стратегій ресурсів окремих строкових груп. У той же час, дотримання банком обов'язкових економічних нормативів, показників діяльності, встановлених резервів, підтримки ліквідності та запобігання ризикам, передбачає рівновагу всіх ресурсів у гривневому еквіваленті.

Підводячи підсумки аналізу складної системи критеріїв фінансової стійкості та структурних обмежень активів і пасивів, слід відзначити, що для забезпечення рівноважного управління необхідно використання імітаційних моделей, що базуються на апараті математичних методів досліджень операцій, лінійної

оптимізації, теорії ігор, теорії ймовірності тощо. Мета відповідних економіко-математичних моделей спрямована до найважливіших стратегічних критеріїв при встановлених обмеженнях нормативних та контрольних показників, що врівноважують інші критерії.

Приклад управління через вибір альтернативних моделей рівноваги наведений в роботах Примостки Л.О. [119, с.39-43] у вигляді двох альтернативних стратегій – максимізації прибутку за умови обмеження ризику та мінімізації ризику при умовах утримання певного рівня прибутковості. Кожного разу на загальносистемному рівні управління обирається та стратегія, що відповідає поточним завданням. Мінімізація ризику стає актуальною, коли рівень прибутковості банку задовольняє керівництво та акціонерів, а основною метою є стабілізація фінансових результатів.

Підтримуючи загальний підхід автора до проблематики та концепції управління активами та пасивами, необхідно зауважити, що представлена формалізація стратегії дещо спрощує сучасні умови управління. Подібна альтернатива на практиці вирішується як компроміс одночасної необхідності приросту банківського капіталу шляхом збільшення прибутку, та запобігання ризиків у нестабільному середовищі становлення ринкових відносин. Альтернатива цільових установок прибутку та ризиків не може започатковуватися на рівні стратегічних установок банку у формі встановлення єдиного критерію. Мова йде про визначення їх балансу, взаємної відповідності у ціновому управлінні, забезпеченні рівноваги на різних стадіях та рівнях прогнозування та узгодженні негативних чи позитивних наслідків прийняття управлінських рішень в системі керування фінансовими потоками.

Початкову формалізацію параметрів імітаційної моделі, на наш погляд, доцільно здійснювати на базовій моделі, що відображає головну мету управління. Найбільш зручною у цьому плані є традиційна модель максимізації прибутку, яка дозволяє проводити подальшу, більш детальну структурування балансу, обмежень економічних нормативів, об'єднуючи окремі банківські операції, групи рахунків

тощо. Критерій зменшення ризиків у вигляді лімітів операцій та залишків враховується на рівні строкових груп ресурсів.

Для вирішення задачі цінової рівноваги обмеження ризиків приймає вигляд відхилення від оптимального розподілу з позицій прибутковості і визначення створення резервів підтримки ліквідності та врахування інших внутрішніх і зовнішніх обмежень. Найважливішим з таких обмежень є відповідність ринковому рівню процентних ставок. Така відповідність не може бути врахована в оптимізаційній моделі розподілу ресурсів і виступає самостійним етапом параметричного аналізу та вивчення сталості оптимального рішення. Рівноважний розподіл з позицій прибутку може бути менш результативним, ніж оптимальне рішення, але більш ефективним із системних позицій, ніж інші можливі варіанти. Він підпорядковується системі критеріїв фінансової стійкості та поступового розвитку банку.

3.2. Формування базових елементів моделі цінової рівноваги

Аналіз фінансового стану банку потребує адекватної системи планових та фактичних показників. Базовою системою виступають обов'язкові економічні нормативи, що доповнюються необхідними структурними показниками балансу. Серед відносних показників управління ціновою рівновагою необхідно визначити три головні групи, що залежать від об'єктів аналізу:

- ◆ агрегати пасивів;
- ◆ агрегати активів;
- ◆ порівняні агрегати активів та пасивів.

Агрегати активів згруповані за термінами розміщення та економічної природою коштів. У цій групі об'єднуються абсолютно ліквідні, високоліквідні, робочі, зв'язані, проблемні активи, згруповані за видами валют, за ступенем кредитного ризику. Між окремими групами встановлюються структурні

співвідношення, що визначають можливості їх розвитку та отримання відповідних процентних доходів.

Друга група обмежень порівнює агрегати пасивів балансу, власні кошти в структурі капіталу та залучені ресурси, які класифіковані за терміном використання та економічною природою. Відсутність кредитних ризиків дозволяє спростувати аналіз зобов'язань, який зосереджено на проблемі співвідношення власних та залучених коштів.

Третя група обмежень порівнює рахунки активів та пасивів між собою. В першу чергу контролюється геп – розрив між обсягами залучених і розміщених коштів в межах окремих термінових груп. Відповідність термінів залучення та розміщення ресурсів характеризує стан строкової ліквідності балансу.

Слід відзначити, що крім класифікації показників за економічною природою необхідно розрізняти їх за ступенем вимог до виконання. Так, обов'язкові економічні нормативи та більшість показників, що визначають критичні співвідношення обсягів банківських активів і пасивів є безумовними умовами виконання і таким чином відповідають формальним обмеженням моделі розподілу ресурсів. У той же час, економічні показники, що встановлюються як рекомендовані пропорції, є менш жорсткими, тобто вторинними обмеженнями. Такі показники відносимо до другої групи умов розподілу, що не входять до постановки оптимізаційної задачі. Між тим, економічний зміст та практична важливість даних показників потребує обов'язкового врахування на етапі наступного параметричного аналізу схеми розподілу ресурсів, що може призвести до необхідності перегляду параметрів моделі.

Розглянемо показники структури балансу, що належать до першої системуючої групи.

Структуру зобов'язань комерційного банку характеризує питома вага коштів до запитання у мобілізованих ресурсах. Кошти на поточних рахунках – найменш прогнозований ресурс, тому значна їх частка ослаблює ліквідність банку. У світовій практиці оптимальним це співвідношення вважається в межах 30%, американські банки обмежують частку строкових депозитів рівнем 60%

Більшість вітчизняних банків намагається витримувати цю частку на рівні нижче 50% [158, с.33-37]. Висока частка строкових депозитів засвідчує можливість планування їх зміни, але призводить до зростання процентних витрат. Тому важливим елементом управління структурою пасивів є контроль за рівнем поточних зобов'язань, частка яких не повинна перевищувати 50%. При цьому критичний рівень може бути зменшеним залежно від стану інших показників ліквідності.

Узагальнений характер управління ліквідністю визначається відношенням активів до зобов'язань, що має становити не менше 100%. Обсяги активів нормуються за якістю кредитів (строкові, протерміновані, прострочені) та мірою знерухомленості (матеріальні та нематеріальні активи). Виконання цієї вимоги контролюється нормативом адекватності регулятивного капіталу [55, с.1-11].

В системі показників управління балансом миттєва ліквідність банку розкриває його здатність погашати зобов'язання до запитання протягом одного банківського дня. Вона визначається відношенням суми коштів на коррахунках в касі до залишків поточних рахунків. Кошти на коррахунку та в касі є абсолютними ліквідними, оскільки ними можна скористатися в будь-яку мить. Вважається, що за рівня 20% миттєвої ліквідності, клієнти банку можуть бути впевненими у вільному доступі до коштів, що перебувають в управлінні банку та його установ [55, с.1-25].

До недавнього часу серед обов'язкових економічних нормативів використовувався показник відношення високоліквідних активів до робочих з обмеженням 20%. Високоліквідні активи засвідчують ту частку активів, які можна продати чи перемістити, щоб одержати "живі" гроші для виконання зобов'язань незалежно від масштабів банку. Робочі активи більші від високоліквідних на суму наданих кредитів та придбаних цінних паперів, інвестицій в асоційовані дочірні компанії, дебіторську заборгованість, що приносить дохід, а також половину вкладень в основні засоби та нематеріальні активи. Дефіцит, який перевищує надлишок високоліквідних коштів понад нормативне значення – явище негативне. Недотримання рівня свідчить про погіршення ліквідності, а надлишок – про

втрата банком майбутніх доходів. Це пов'язане з тим, що різницю між робочими та високоліквідними активами становлять підпроцентні активи. Тому зростання частки високоліквідних активів супроводжується зниженням частки доходних активів при незмінних обсягах знерухомлених та інших зв'язаних активів.

Аналіз високоліквідних активів пов'язаний зі спостереженням за низкою часткових показників. Коефіцієнт ліквідності за строковими зобов'язаннями визначається відношенням різниці між високоліквідними активами до зобов'язаннями до запитання до строкових зобов'язань. Він характеризує частину строкових зобов'язань, яка може бути гарантовано погашена в разі призупинення банком проведення операцій. Цей показник є від'ємним і вказує на те, що виконання строкових зобов'язань можливе тільки за рахунок погашення виданих позичок у міру їх повернення. Його допустиме значення -25% , критичне -50% [158, с.33-37].

Важливими структурними обмеженнями балансу є економічні нормативи поточної та короткострокової ліквідності, які встановлюють допустимий рівень розриву між активами і зобов'язаннями з однаковими термінами, тобто контролюють рівень гелу. При цьому у розрахунку економічних нормативів частка визначених активів обмежена знизу, що означає структурну заборону зростання інших, більш довгострокових активів. Так, норматив поточної ліквідності фактично визначає критичний рівень відношення між активами до зобов'язаннями до 30 днів в розмірі 40% при умові, що зобов'язання перевищують активи. У той же час будь-яке зростання цих короткострокових активів не впливає на виконання даного нормативу. Аналогічне обмеження відношення для активів і зобов'язань до року на рівні 20% встановлено допомогою нормативу короткострокової ліквідності. Слід відзначити, що обмеження даних нормативів є менш жорсткими, ніж середнє обмеження гелу, прийняте у світовій практиці на рівні 15% .

Відношення між строковими групами активів та пасивів, використовується при розрахунку нормативів ліквідності, є класичним

коефіцієнтом гепу або відносним показником розриву термінів груп, яке пов'язує відхилення з обсягами операцій і розраховується за формулою (3.1):

$$h(y) = \frac{\sum_{i \in y} w_i}{\sum_{j \in y} v_j} \quad (3.1)$$

де h – коефіцієнт гепу,

y – строкова група ресурсів,

w_i – активи, що входять до строкової групи,

v_j – зобов'язання, що входять до строкової групи.

Якщо коефіцієнт гепу більший за одиницю, це означає що абсолютний додатний і значення цього коефіцієнту характеризує міру перевищення активів. Для коротких термінів великі значення коефіцієнту гепу визначають переваги ліквідності, бо свідчать про перевищення довгострокових пасивів короткостроковими. Порівняно зі структурою активів, банк має деякий "запас ліквідності", але при цьому процентні прибутки банку обмежені за рахунок скорочення більш довгострокових активів. При цьому будь-яке відхилення нульового гепу пов'язано із зростанням процентних ризиків. Тому, поряд з обов'язковим обмеженням економічних нормативів, бажаний більш жорсткий контроль за відповідністю термінів активів і пасивів з урахуванням можливого відхилення у бік від'ємного гепу. Для цього доцільно перейти до абсолютного значення гепу, яке розраховується за формулою (3.2):

$$GAP(y) = \sum_{i \in y} w_i - \sum_{j \in y} v_j \quad (3.2)$$

де GAP – показник гепу,

y – строкова група ресурсів,

w_i – активи, що входять до строкової групи,

v_j – зобов'язання, що входять до строкової групи.

Кумулятивний геп для періоду у визначається як сума значень гепу для всіх груп ресурсів, терміни яких менші за визначений період. Абсолютне значення гепу та кумулятивного гепу для різних термінових груп ресурсів характеризує їх взаємний зв'язок та балансування обсягів, тому значний розмір гепу залежить від процентних змін на ринку ресурсів. На базі кумулятивного гепу розраховується індекс процентних ризиків, якій дорівнює відношенню кумулятивного гепу в кожному з періодів до розміру працюючих активів.

Індекс процентного ризику показує, яка частина активів (якщо геп додатний) чи пасивів (якщо геп від'ємний) наражається на ризик зміни ставки і може змінити свою вартість, призводячи до зміни загального прибутку банку. Установлюючи ліміт індексу процентного ризику, банк обмежує ризик змін ставок, який він вважає за доцільне на себе прийняти. Абсолютна зміна процентної маржі, що визначається ринковими змінами ставок може бути розрахована як додаток кумулятивного гепу та зміни ставок. Збільшення прибутку при додатньому значенні процентної маржі є результатом підвищення ставок при додатному гепі або зниження їх при від'ємному [117, с.204-206].

Індекс процентного ризику є важливим показником рівноважного розподілу активів і пасивів. На практиці всі банки намагаються дотримуватися рівня 15%. Індекс процентних ризиків доповнює нормативи ліквідності і обмежує будь-яке відхилення строкових груп активів і пасивів відносно загальних робочих активів.

Стратегічне планування і розподіл ресурсів будується також на використанні інших оперативних індикаторів рівноваги - аналізі та контролі ризиків за допомогою системи показників, нормативів, відповідного фінансового інструментарію, що відповідає конкретним умовам діяльності.

Розглянуті показники відображені в узагальненій моделі обмеження структури балансу (див. табл. 3.1). Встановлені обмеження розподілені відповідно задачам управління ціновою рівновагою. Показник ліквідності за строковими зобов'язаннями виключено з таблиці, оскільки його обмеження впливають з умов показників миттєвої ліквідності та частки поточних ресурсів у зобов'язаннях. Дійсно, якщо поточні ресурси банку не перевищують строкових, а

частка їх у високоліквідних активах більша від 20%, то залишки поточних коштів, спрямованих у строкові активні програми, не повинні перевищувати 50% від строкових зобов'язань.

Таблиця 3.1

**Обмеження відносних показників структури балансу
в системі задач цінового управління**

Задача управління	Показник	Граничні значення
1. Управління постійними параметрами	1. Загальна ліквідність	Високоліквідні та робочі активи (з поправками якості) повинні перевищувати сукупні зобов'язання
	<i>Зв'язані активи не повинні перевищувати обсягів власних коштів</i>	
2. Управління структурою робочих активів і зобов'язань	2. Частка поточних ресурсів у зобов'язаннях	Оптимальний рівень 30% Граничний рівень 50%
	<i>Питома вага поточних ресурсів обмежена зверху</i>	
	3. Індекс процентного ризику	Відхилення між строковими групами активів і пасивів не повинні перевищувати 15% робочих активів
	4. Поточна ліквідність	Активи в межах 30 днів повинні бути не меншими за 40% відповідних зобов'язань
	5. Короткострокова ліквідність	Активи до 1 року повинні бути не меншими за 20% відповідних зобов'язань
	<i>Кредитні вкладення обмежені зверху, за короткими термінами встановлено нижню межу до відповідних зобов'язань</i>	
3. Управління високоліквідними активами	6. Миттєва ліквідність	Високоліквідні активи повинні перевищувати 20% від поточних ресурсів
	7. Відношення високоліквідних активів до робочих	Високоліквідні активи повинні перевищувати 20% від робочих активів
	<i>Високоліквідні активи обмежені знизу</i>	
	8. Ліквідність за строковими зобов'язаннями	Поточні кошти, спрямовані у робочі активи, не повинні перевищувати 50% строкових зобов'язань
	<i>Використання поточних коштів у строкових програмах обмежено зверху</i>	

Підсумковий перерозподіл ресурсів надано на рис.3.7.

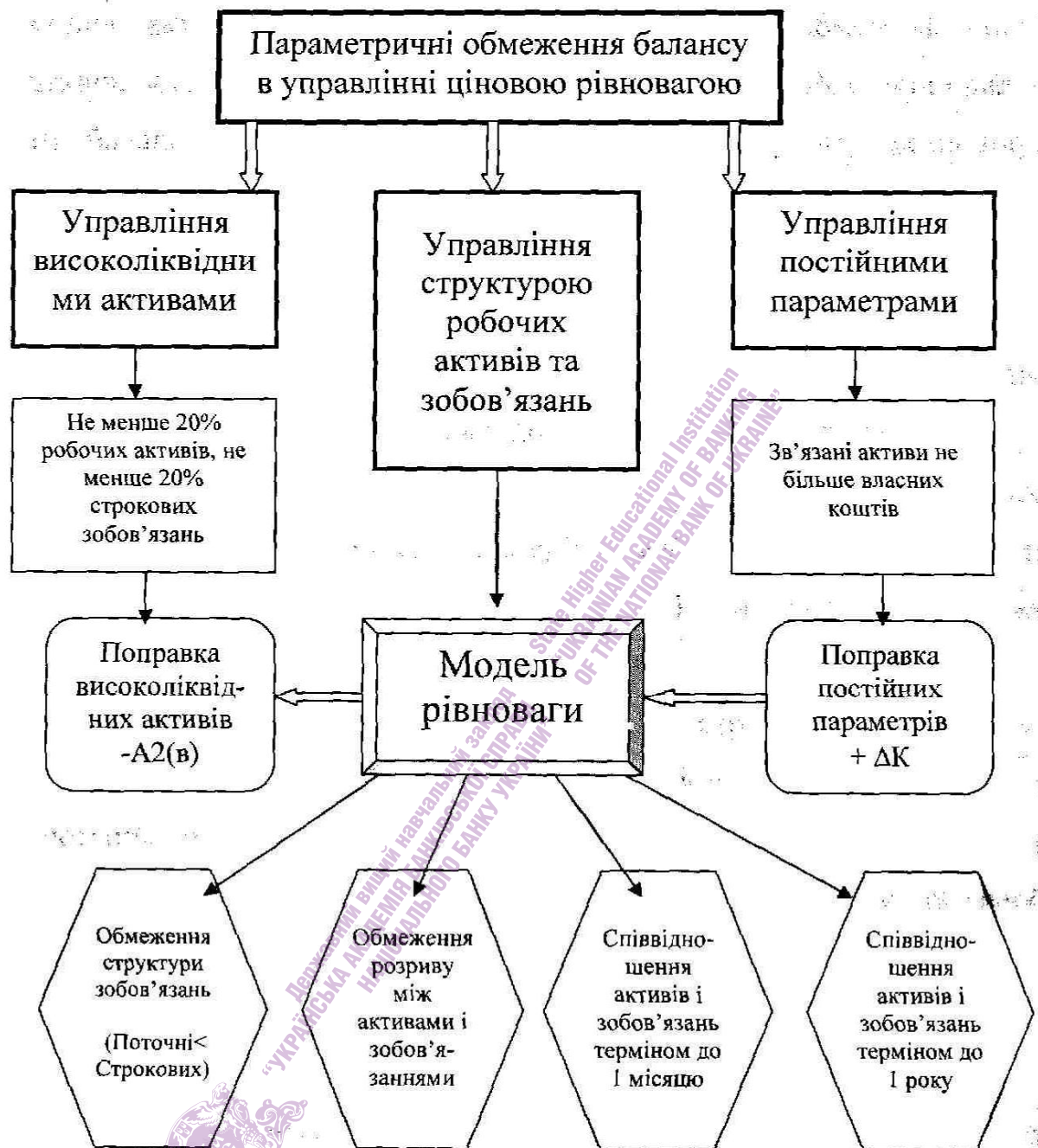

Рис.3.7. Формування обмежень моделі рівноваги

Інтегрований підхід до управління активами та пасивами потребує розгляду агрегатів коштів у комплексі “залучення-розміщення”. В залежності від терміну та природи коштів, їх розподіл вирішує конкретні проблеми у межах загального балансу активів та пасивів. Відповідно до мети встановлення цінової рівноваги можливо відокремити чотири основні схеми зв'язку груп активів і пасивів.

1. Непрацюючі зв'язані активи разом із капіталом банку формують постійні параметри задачі розподілу ресурсів та визначають базові обмеження задачі

управління активами та пасивами. Відповідно до обмежень обов'язкових нормативів, обсяги зв'язаних активів та капіталу можуть механічно вилучатися валюти балансу, оскільки пошук оптимального варіанту розподілу коштів проводиться серед інших активів і пасивів.

Співвідношення обсягів постійних параметрів визначає ринковий потенціал банківської установи, подібно до ефекту її масштабу, спеціалізації, наявності розвинених банківських технологій. Аналіз співвідношення постійних параметрів дозволяє розрахувати поправку постійних параметрів, як додатковий ресурс для розміщення в активних програмах. У разі перевищення обсягів зв'язаних активів над власними коштами, яке іноді спостерігається для банківських філій, поправка постійних параметрів вважається негативно збалансованою, тобто має місце спрямування залучених платних пасивів у непроцентні довгострокові активи.

2. Поточні ресурси банку не мають строкової прив'язки і тоді обслуговують розрахунки клієнтів та резервуються у високоліквідних активах. Використання поточних ресурсів в інших програмах пов'язане з ризиком поточних платежів, і тому потребує спеціального аналізу та необхідності дотримання як обов'язкових нормативів Національного банку України, так і специфічних для кожного банку умов підтримки ліквідності. В результаті зіставлення поточних зобов'язань та високоліквідних активів визначаються обсяги поточних коштів, що використовуються для розміщення в строкових активах. У разі перевищення високоліквідних активів над поточними зобов'язаннями має місце негативно збалансована поправка високоліквідних активів, тобто відносна їх збитковість, що погіршує ефективність діяльності.

На базі аналізу розраховуються трендові прогнози загальних поточних ресурсів та їх частки, що може бути направлена в кредитування, нормативні обсяги високоліквідних активів та прогноз їх змін. Аналіз співвідношення поточних ресурсів відокремлюється у задачі поточної ліквідності.

3. Якщо доходність активів не пов'язана із ринковими коливаннями процентних ставок та термінами розміщення, ці активи також відокремлюються в спеціальну групу непроцентних активів. До них належать такі статті балансу як

дебіторська заборгованість за операціями клієнтів для купівлі валюти і цінних паперів, власні операції банку придбання цінних паперів для продажу інвестиції, тощо. Як правило, за результатами розміщення таких активів, банк отримує комісійний чи торговельний дохід.

Ресурсна підтримка для активних програм процентних і непоцентних робочих активів спільна, що означає альтернативу вибору їх обсягів. При розміщенні коштів у непоцентні операції, їх доходність, як правило, порівнюється із агрегованими ставками для процентних активів.

4. Оптимізаційна модель, що зв'язує визначені групи ресурсів, дозволяє враховувати та контролювати виконання економічних нормативів. Одночасно для контролю динаміки грошових потоків на базі обмежень моделі для кожної строкової групи розраховується розрив між обсягами залучених та розміщених коштів. Співвідношення гепів показує напрями перекриття та балансування обсягів ресурсів. Сумісний аналіз гепів та умов насиченості відповідних сегментів ринку дозволяє вирішувати проблему прибутковості і стійкості рішення заданої цінової рівноваги ресурсів.

У загальному вигляді модель співвідношення залучених та розміщених ресурсів можна представити у вигляді наступної оптимізаційної моделі.

Активи комерційного банку складаються з робочих активів, що приносять процентний дохід, пропорційний терміну їх розміщення – строкових та інших активів, дохід за якими не залежать від умов ринку кредитних ресурсів та недоходних активів.

Наслідком розміщення ресурсів є процентний дохід, що розраховується за формулою (3.3):

$$D = \sum w_i * d_i, \quad (3)$$

де D – процентний дохід,

w_i – обсяги i -ої операції,

d_i – процентні ставки.

Валюта балансу складається з процентних, непроцентних та неробочих активів за мінусом сформованих резервів під активні операції і розраховується за формулою (3.4):

$$A = \sum w_i + A_2 - R, \quad (3.4)$$

де A – загальні активи,

A_2 – всі непроцентні активи,

R – екзогенний параметр сформованих резервів.

Пасиви комерційного банку в загальному вигляді складаються із зобов'язань та власних коштів, які позначимо як K . $A = L + K$. Обсяги капіталу – також екзогенна до моделі величина. Зобов'язання визначають процентні витрати, що розраховуються за формулою (3.5):

$$E = \sum v_j * e_j, \quad (3.5)$$

де E – процентні витрати,

v_j – обсяги j операції,

e_j – процентні ставки.

Процентний прибуток банку, як різниця між процентними доходами та витратами, визначається формулою (3.6):

$$D - E = \sum_{i \in I} w_i * d_i - \sum_{j \in J} e_j * v_j \rightarrow \max, \quad (3.6)$$

Практична цінність узагальненої моделі розподілу ресурсів пов'язана з необхідністю зведеного запису всіх параметрів та обмежень моделі. Допущення про лінійний характер зв'язку між ними виправдано незначними областями припустимих відхилень значень змінних. Подальше введення умов рівноваги

доповнює початкову модель з використанням апарату теорії двоїстості для аналізу стійкості оптимального рішення.

Об'єктом задачі рівноваги ресурсів виступають обсяги та процентні ставки окремих груп залучених пасивів та розміщених активів, тоді як обсяги капіталу, непроцентних активів та резервів не підлягають управлінню і розглядаються як екзогенні параметри. До параметрів, що знаходяться поза управлінням можуть також розглядатися строкові активи і пасиви, обсяги та ставки за якими задовольняють керівництво і не допускають поточних змін. Ці параметри належать до екзогенних умов моделі.

Таким чином, оптимальне рішення задачі розподілу ресурсів поєднує максимізацію прибутковості банку, структурну рівновагу балансу, виконання вимог економічних нормативів та показників співвідношення активів і пасивів із контрольованим рівнем ризиків, а також забезпечує досягнення рівноваги кожної групи ресурсів на відповідних сегментах ринку кредитних ресурсів. При цьому слід враховувати, що стохастичні умови ринку протидіють раціональному розподілу і потребують відповідного параметричного аналізу сталості оптимального рішення.

Модель максимізації прибутку дозволяє формалізувати обмеження структури банківського балансу та використовується для аналізу можливих змін зовнішніх та внутрішніх умов управління, проводити аналіз максимальних припустимих непроцентних витрат, мінімальної можливої процентної маржі як точки беззбитковості діяльності, залежності між можливими змінами ставок залучених (або розміщених) ресурсів і необхідністю відповідних змін процентів розміщених (або залучених) коштів.

Узагальнена схема поступових етапів розподілу ресурсів представлена на рис.3.8. Моделювання розподілу ресурсів балансу та відповідного значення прибутку одночасно враховує як внутрішні особливості банківського балансу, так і зовнішні ринкові тенденції. Тому оптимальне рішення задачі розподілу ресурсів потребує додаткового врахування умов рівноваги, маркетингових позицій окремих банківських операцій. Тобто процес рішення поєднує задачу розвитку

структури банківських ресурсів із пошуком рівноваги кожної строкової групи ресурсів на відповідному ринку.

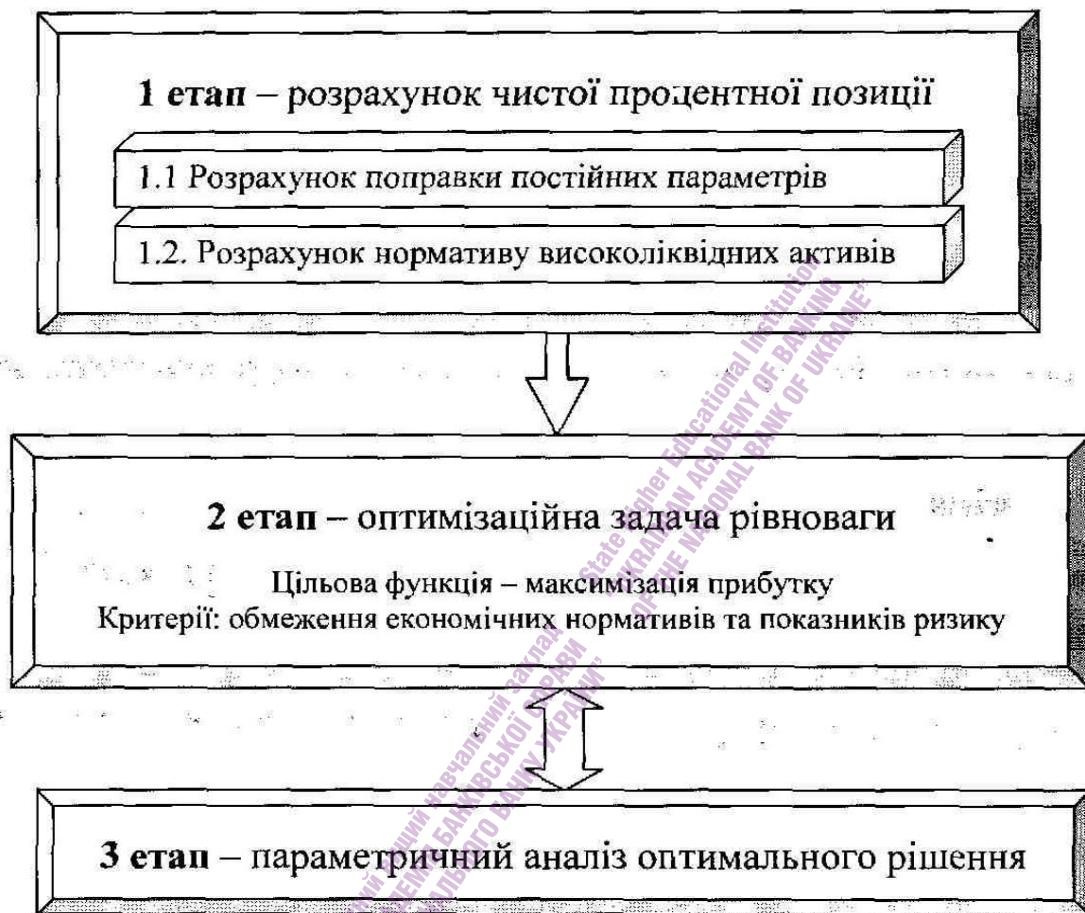

Рис 3.8. Етапи пошуку рівноважного розподілу ресурсів

На практиці використання оптимізаційної моделі пов'язано з небажаними громіздкими обчисленнями і, як правило, допускає суттєві спрощення з урахуванням того, що значна кількість параметрів моделі не може довільно змінюватись в ринкових умовах.

Фіксовані обсяги зобов'язань, що склалися на момент розподілу та відповідних процентних витрат іноді можуть також виводитися за межі задачі оптимізації за умови, що загальна доходність процентних активів перевищує вартість процентних зобов'язань. У протилежному випадку задача розподілу стає несумісною. При цьому обмеження щодо можливих змін структури зобов'язань банківської установи визначаються у подальшому параметричному аналізі моделі.

Таким чином, в умовах наявної ресурсної бази та діючих ринкових параметрів до параметрів оптимізації, що підлягають управлінню належить, першу чергу, структура робочих активів. Рішення такої задачі не потреб спеціальних методів і базується на упорядкуванні їх доходності. Максимальні обсяги таких активів обмежені рівнем відповідних строкових груп зобов'язань через розрахунок гепів та економічних нормативів.

Для інтерпретації рішення задачі розподілу важливим є аналіз відповідності між доходністю процентних активів та вартістю процентних зобов'язань на рівні окремих строкових груп. У разі негативного, тобто збиткового співвідношення, потрібний перехід до інших варіантів розподілу.

Таким чином, класична оптимізація на задачі максимізації процентного прибутку після послідовних етапів економічної інтерпретації та спрощення прийняла вигляд послідовної процедури встановлення відповідності між строковими групами активів і зобов'язань, яка легко реалізується за допомогою стандартних засобів обробки табличних даних (редактор EXEL).

3.3. Визначення області припустимих варіантів розподілу

Першим етапом побудови моделі розподілу ресурсів є визначення області допустимих значень — обсягів підпроцентних зобов'язань та робочих активів, за допомогою розрахунків поправки постійних параметрів, яка є різницею між власними коштами банку та зв'язаними активами.

Як свідчить аналіз банківських установ Дніпропетровської області, обсяги поправки постійних параметрів залежать від масштабів банку: для великих банків її питома вага в активах найменша. Для характеристики масштабів банківських установ визначено рівень показників капіталу та загальних активів. Дані розрахунку представлені у табл. 3.2.

Групування регіональних банківських установ дещо відрізняється від класифікації Національного банку України, за якою більшість із них класифікована як малі банки.

Розрахунок поправки постійних параметрів для різних класів банків

Показники	Масштабні групи банків			
	Понад 200	До 50	До 35	До 10
Обмеження капіталу (тис.грн.)	Понад 200	До 50	До 35	До 10
Обмеження активів (тис.грн.)	Понад 2500	До 250	До 75	До 20
Кількість банків	1	2	3	5
Відношення капіталу до активів (%)	8,2	19,3	31,7	58,5
Поправка постійних параметрів (%)	0,1	5	21	41,1
Кореляція між поправкою та прибутком	-56,1	-98,3	87,2	-13,9

Дослідження показали, що разом із збільшенням масштабів банку зростає значення показника мультиплікатору капіталу, оскільки малі банки не мають можливості адекватно розширювати обсяги операцій і займають слабші маркетингові позиції на фінансовому ринку. Динаміка масштабних показників має вигляд траєкторій окремих комерційних банків на площині „капіталу загальних активів”. Узагальнена за масштабними класами траєкторія розвитку банків свідчить, що на стадії малих та середніх банків характерне посилення формування капіталу, у тому числі, для виконання вимог Національного банку України, на відміну від більших за масштабами банків, які відносно швидко розширюють обсяги активів – ефект підготовленої бази розвитку.

Слід зауважити, що показники масштабів відображають лише екстенсивний показник, що потребує аналізу “наповнення” балансу. Серед інших показників діяльності міра зв’язаності активів є важливішою характеристикою ринкових можливостей комерційного банку.

Для порівняння різних класів скористуємося відносним показником поправки постійних параметрів - різницею між капіталом та зв’язаними активами з урахуванням створених резервів, нормованою загальною валютою балансу, як розраховується за формулою (3.7):

$$SP = (K - Z + R) / A, \quad (3.7)$$

де SP – поправка постійних параметрів,

K – капітал банку,

Z – зв'язані активи,

R – резерви під активні операції,

A – загальні активи.

Поправка постійних параметрів характеризує нормовану частку власних ресурсів у балансі банку для розміщення у доходних та активах і визначає якісну характеристику балансу, потенціальний простір задачі розподілу активів і пасивів. Значення поправки для різних масштабних класів наведено у таблиці 3.2.

Для великих банків розмір відносної поправки найменший, що пояснюється одночасним скороченням її питомої ваги та зростанням мультиплікатору капіталу. На протязі останніх років поправка постійних параметрів має тенденцію до зростання.

Розрахунок кореляції між банківським прибутком та абсолютним значенням поправки свідчить про наявність зв'язку лише для третього масштабного класу та зворотній вплив поправки на прибуток банків 1 та 2 класів. Одна з причин цього – у найбільш інтенсивному формуванні обов'язкових резервів під активні операції, що припадає саме на період досліджень. Розрахунок поправки за фактичними даними наведений у Додатку А.

Наступним етапом розрахунку чистої процентної позиції є обчислення обсягів високоліквідних активів для підтримки ліквідності, що вилучаються із моделі оптимізаційної задачі цінової рівноваги.

Проаналізуємо фактичні обсяги наднормативних високоліквідних коштів у розрізі комерційних банків Дніпропетровської області на прикладі звітів про обов'язкове резервування за 2000 рік – один із найбільш стабільних років виконання нормативів. Якщо у попередньому, 1999 році мали місце проблеми банківської ліквідності, то для 2001 року характерна стабільність ресурсного ринку при фінансовій нестабільності окремих банків, що призводило до проблем резервування. Відомості про виконання нормативу надані у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Показники виконання нормативу обов'язкового резервування

Масштабні класи	Норматив резервування (млн.грн.)	Надлишок резервів (млн.грн.)	Відносний надлишок	Дисперсія нормативу	Дисперсія відхилення
1	226	3,4	1,5%	29,3%	389,6%
2	15,3	1,1	7,1%	21,7%	44,7%
3	6	0,8	13,3%	7,5%	40,2%
4	0,9	0,7	77,8%	1,7%	5%

При порівнянні масштабних класів банків, починаючи з найбільших, абсолютне значення надлишку резервів скорочується, хоча його відношення до нормативу зростає. Для класу найменших банків високоліквідні активи на коррахунку в Національному банку України майже вдвічі перевищують норматив резервування, хоча абсолютне значення цих надлишкових коштів незначне. Для пояснення причин такого неефективного використання ресурсів слід відзначити, що головним інструментом підтримки миттєвої ліквідності є короткострокові міжбанківські кредити. Для малих банків, як правило, цей ринок обмежений і нестабільний.

Аналіз динаміки нормативів резервування свідчить про значне коливання показника для великих банків і відносну стабільність для малих, оскільки його динаміка прямо залежить від спектру та обсягів операцій. Показниками мінливості значень є відношення дисперсії до середнього значення нормативу. У той же час, дисперсія показника надлишкових резервів свідчить про певні проблеми управління коррахунком банків. Для найбільших з них мінливість надлишків дуже значна і є наслідком розвинутої системи філій та відділень. Для банків 2 та 3 масштабних класів дисперсія наднормативних резервів також перевищує дисперсію нормативів резервування, хоча сам норматив є відносно стабільним. Для малих банків надлишки коливаються незначно, але завжди значно перевищують норматив.

Задача оптимізації коррахунку в межах нормативу обов'язкових резервів миттєвої ліквідності виступає останньою ланкою розподілу ресурсів. Оптимальні розміщення може супроводжуватися збитковим короткостроковим міжбанківським кредитуванням, яке лише адаптує загальний розподіл конкретних умов поточного операційного дня.

Вивчення динаміки ринку коротких міжбанківських кредитів прогнозування обсягів активів і пасивів банку дозволяє оптимізувати залишки коррахунку. Стратегія управління короткостроковими ресурсами є своєрідною моделлю вибору між критерієм прибутковості та ліквідності, що передбачає можливість невиконання щоденних нормативів, які контролюються середньомісячними залишками, хоча це порушення збільшує ризик ліквідності в разі змін ринкових параметрів.

Аналіз фактичної динаміки поточних зобов'язань та нормативів високоліквідних активів свідчить про те, що єдині для банківської системи формальні обмеження миттєвої ліквідності по-різному захищають банки від ризику недостатності коштів на коррахунку. Для стабільних банків із розвинутою клієнтською базою виконання нормативу є надлишковим з позицій імовірності зменшення обсягів поточних коштів до нульових обсягів. У той же час, деяких малих банків навіть нормальний рівень миттєвої ліквідності не достатній для захисту стабільності платежів.

Розглянемо коротко модель розрахунку необхідних резервів високоліквідних активів банку з використанням теоретико-імовірнісних характеристик можливого скорочення залишків поточних коштів.

Оптимальним для спостережень визначено кварталний інтервал. При задовільному обсязі фактичного матеріалу, цей термін дозволяє не враховувати поступове зростання масштабів діяльності, зміни макроекономічних параметрів, облікової ставки, валютних курсів, інфляційного впливу, що характерні для річного інтервалу. Якщо лінійна апроксимація емпіричних масивів за рік дає високі коефіцієнти детермінованості – від 68% до 98%, то кварталні дані мають стабільного тренду. На кварталному інтервалі спостережень гіпоте

щодо нормального розподілу даних підтверджується з однією додатковою умовою.

На базі динаміки залучених коштів ряду банківських установ обласно проведено аналіз можливості використання нормального закону розподілу для прогнозування залишків поточних коштів. Нормальний розподіл випадкових параметрів спостерігається коли ці параметри згруповані біля деякого середнього значення і відхилення у бік зростання або зменшення рівно ймовірні. Нормальний закон розподілу є симетричним відносно центру. У той же час значення поточних залучених ресурсів не можна вважати симетрично розподіленими завдяки епізодичним "піковим" зростанням залишків, що у деяких випадках потребують вилучення максимальних значень із масиву даних. Емпірично отримано граничний показник скосу (асиметрії розподілу фактичних даних), що не може перевищувати значення 0,8, тобто вилучення великих залишків необхідно здійснювати, доки показник скосу не прийме дане контрольного значення.

Після процедури зменшення показника асиметрії, гіпотеза щодо нормального закону розподілу показника щоденних залишків поточних зобов'язань приймається з рівнем ймовірності 0,05%. Це дозволяє будувати уніфіковану модель розподілу ресурсів, враховуючи стохастичну природу поточних залучених коштів.

Відповідно до умов нормального закону розподілу, потроєний показник дисперсії визначає максимальний розбіг значень вибірки, за межами якого дані майже відсутні через малу ймовірність їх досягнення. Вказане правило називається „правилом 3 σ ”. Інтервал, що охоплює переважну більшість даних вибірки має абсолютну довжину шестикратної дисперсії із центром у середньому розподілу.

Скористаємось показником мінливості поточних коштів, що підпорядкований нормальному закону розподілу і визначається співвідношенням (3.8).

$$\mu = T / \Delta T$$

де μ – показник мінливості вибірки,
 T – середнє значення вибірки,
 ΔT – абсолютне значення довжини інтервалу, який охоплює дані вибірки

Показник мінливості порівнює можливий розкид поточних зобов'язань із їх середнім рівнем. Найбільше його значення свідчить про стабільність залишків. Теоретично мінімальний рівень мінливості може досягати одиниці, хоча це означає скорочення до нуля залишків поточних рахунків, що практично не можливо.

Показник мінливості поточних коштів специфічний для кожного банку і змінюється на протязі часу. Тому накопичення поточної інформації і прорахунок фактичного його значення надає корисну інформацію для управління ресурсами.

Аналіз фактичних даних показав, що для значної частини комерційних банків показник мінливості більший за 5 на протязі усього періоду і лише у одному випадку для банку, який віднесений до найменшого масштабного класу мінливість зменшується до рівня 2,7. Таким чином, загальний рівень поточних зобов'язань можна оцінити як стабільний.

Норматив миттєвої ліквідності дозволяє використовувати у строкових активах до 80% залишків поточних коштів. Точніше кажучи, середньозважене за місяць значення вкладених в активні програми поточних коштів не повинно перевищувати 80%.

Зафіксуємо умови критичного рівня обсягів поточних коштів, при якому весь залишок коррахунків та каси не покриває можливого їх зменшення відносно головного тренду, використовуючи стандартний запис нормального закону. Для стандартної форми середнє значення вибірки переміщується до початку координат, а дисперсія визначає одиничний масштаб даних із відповідним нормуванням їх значень.

Ймовірність падіння залишків поточних рахунків, до повного вичерпання резерву підтримання миттєвої ліквідності, що накопичений на коррахунках та в касі, обчислюється за формулою (3.9):

$$P_{\text{пор}} = 0,5 - \Phi(0,6 \mu) \quad (3.9)$$

де $P_{\text{пор}}$ – ймовірність скорочення залишків коштів понад резерв,

$\Phi()$ – функція Лапласа,

μ – показник мінливості вибірки.

Таким чином, ризик ліквідності обернено пов'язаний із показником мінливості, який є специфічною характеристикою кожного банку.

При одиничному рівні мінливості ймовірність небезпечного скорочення поточних рахунків зростає до 27,4%, що визначає високий ризик ліквідності. При зростанні значення мінливості до 5 показник ймовірності вичерпання резервів при скороченні поточних коштів досягає 0,14%, що практично повністю захищає коррахунок зарезервованими коштами.

Оскільки для значної частини банків показник мінливості перевищує 5 критичне значення поточних коштів дорівнює приблизно 80% від середнього рівня їх залишків. Для цих банків небезпечний розрахунковий мінімум залишків не підіймається до фактичного мінімуму вибірки значень залишків. Це свідчить про надійність ресурсної бази поточних коштів. Відповідно показник ймовірності падіння обсягів до критичного рівня для таких банків незначний. Розрахований за моделлю нормального закону розподілу, він не перевищує 2,5%. У цих випадках загальний норматив надійно захищає миттєву ліквідність банківської установи.

Для деяких банків значення показника мінливості на протязі тривалого періоду коливається біля критичного рівня 5, а мінімальне значення менше за критичний рівень поточних коштів, хоча розрив між показниками незначний. Хоча ймовірність досягнення критичного рівня за моделлю нормального закону розподілу коливається від 0,2% до 10,4%, тобто незначна, для таких випадків

важливо відстежити тенденції розвитку показників і установити деяке контрольне значення ймовірності, коли зростає актуальність підтримки поточної ліквідності.

Дослідження динаміки поточних коштів для одного з малих банків, яке має показник мінливості 2,7 показало, що критичний розрахунковий мінімум ймовірності падіння залишків поточних рахунків перевищує фактичне мінімальне значення вибірки на 31,3% від середнього значення цих залишків. Тобто критичний мінімум небезпечно переміщується до центру розподілення обсягів поточних коштів. Ймовірність досягнення цього мінімуму, яка розрахована за моделлю нормального розподілу, дорівнює 29,8%. Таким чином, для даного комерційного банку у визначений період стандартне 20% обмеження миттєвої ліквідності недостатньо надійне.

Необхідно зауважити, що виконання нормативу миттєвої ліквідності перевіряється за результатами середньомісячних залишків. Тому можливе його порушення у щоденному виконанні може бути компенсоване надлишковими ліквідністю в інші дні з обов'язковим виконанням середніх значень за місяць. Можливість відхилення від щоденного виконання нормативу збільшує ризик порушення поточних платежів.

Скористаємось показником мінливості як деяким індикатором потенціалу підтримки ліквідності для цінового управління активами і пасивами банку. При скороченні рівня мінливості до 3,5-4 виникає необхідність додаткової підтримки ліквідності за рахунок збільшення високоліквідних активів. До того, як індикатор залишається в рамках стандартних значень, виконання умов нормативу миттєвої ліквідності встановлює обсяги необхідних високоліквідних коштів.

При управлінні високоліквідними активами вирішується проблема співвідношень між строковими та поточними зобов'язаннями з одного боку і високоліквідними і робочими активами – з іншого. Ця відповідність залежить від рівня процентних ставок на ринку. Оскільки зростання поточних зобов'язань потребує додаткових резервів високоліквідних активів, їх вплив на прибутковість має суперечливі наслідки: скорочує процентні витрати, оскільки поточні кошти – найдешевші та одночасно збільшує непрацюючі резерви активів. Тобто, ч

більші поточні ресурси, тим менші процентні витрати, але і процентні доходи теж менші за рахунок зростаючого відволікання коштів у високоліквідні активи. Виникає питання цінової рівноваги на базі структури залучених коштів.

Порівняємо одночасну зміну показників поточних та строкових коштів при постійних значеннях інших параметрів. Зростання частки поточних активів викликає одночасне зменшення строкових активів і призводить до зменшення процентних витрат:

$$\Delta Z = A * y * (p - r), \quad (3.10)$$

де ΔZ – зменшення процентних витрат,

A – загальні активи,

y – відносне зростання поточних ресурсів,

p – середня вартість поточних ресурсів,

r – ставка залучення строкових ресурсів.

Разом із збільшенням частки поточних коштів, зростають вимоги до високоліквідних активів, нормативний рівень яких дорівнює 20% від поточних зобов'язань. Відповідне зменшення доходу від зміни структури робочих та високоліквідних активів визначається співвідношенням (3.11):

$$\Delta D = 0,2 * A * y * e, \quad (3.11)$$

де ΔD – зменшення процентного доходу,

A – загальні активи,

y – відносне зростання поточних ресурсів,

e – середня процентна ставка робочих активів.

Умова рівноваги прибутку по структурі вказаних статей балансу визначається як рівняння зменшення процентних витрат та зменшення процентних доходів. Цінова рівновага залежить від співвідношення середніх процентних ставок на ринку.

$$r - p = 0,2 * e, \quad (3.1)$$

де p - середня вартість поточних ресурсів,

r - ставка залучення строкових ресурсів,

e - середня процентна ставка робочих активів.

Якщо середня ставка за робочими активами більша, ніж в п'ять раз перевищує різницю ставок строкових та поточних ресурсів, то максимізація прибутку забезпечує ефект скорочення високоліквідних активів за рахунок необхідного скорочення питомої ваги поточних зобов'язань, ціна яких впливає на прибуток банку у меншій мірі. У протилежному випадку розширення поточних зобов'язань збільшує чистий процентний дохід і не стримується нормативом миттєвої ліквідності. Саме це співвідношення характеризує сучасні ринкові умови.

За даними зведеного балансу банківських установ області показники залишків коштів на коррахунках та в касі значно перевищують нормативні обмеження миттєвої ліквідності і не впливають на розширення залучення поточних ресурсів. Аналіз структури зведеного балансу свідчить про відсутність "напруженості" у виконанні вказаного нормативу на протязі трьох років в системі банківських установ області. Але це не виключає можливості виникнення тимчасових проблем ліквідності у будь-якого з комерційних банків.

Практика показує, що для малих банків та філій обсяги високоліквідних активів значно перевищують нормативні обмеження і, навіть, іноді є більшими від поточних зобов'язань. При цьому поправка високоліквідних активів приймає від'ємне значення, а загальна їх структура вважається негативно збалансованою для підтримки встановленого рівня високоліквідних активів використовуються не лише поточні, а і строкові зобов'язання, що призводить до зростання процентних витрат. Такий надто обережний варіант розподілу ресурсів, як правило пов'язаний із нестабільністю залишків поточних коштів.

Проблема скорочення неробочих активів і визначення критичного їх обсягу, як рівня беззбиткової діяльності тісно пов'язана з проблемою контролю за обсягами непроцентних банківських витрат, а точніше, за рівнем сальдо між непроцентними доходами і витратами банківської установи. Як правило, непроцентні витрати перевищують відповідні доходи і, у разі суттєвого збільшення, можуть призвести до загальної збитковості діяльності. Максимально допустимий рівень непроцентних витрат визначається як різниця між чистим процентним доходом та сукупними непроцентними доходами банківської установи.

Для розгляду особливостей практичного застосування методу аналізу цінової рівноваги банківського процентного продукту перейдемо до моделі розподілу активів і пасивів та відповідних доходів і витрат зведеного балансу регіону.

3.4. Рівноважний розподіл цін активів і зобов'язань

Як показав попередній аналіз, базою для рівноважної цінової політики є сумісний розгляд структури банківських активів і пасивів та доходів і витрат у моделі максимізації прибутку з урахуванням можливих спрощень пошуку оптимального рішення. Початковим розподілом для такого спрощеного розрахунку найбільш ефективного розподілу є фактичний баланс. Розрахунок починається з побудови агрегованої таблиці відповідності балансу кредитних ресурсів та статей доходів і витрат.

Розглянемо співвідношення відповідних параметрів на прикладі даних балансу за третій квартал 2001 року, які представлені у табл. 3.4.

У перших двох стовпцях таблиці наведено узагальнений розподіл активів за класифікацією їх участі у формуванні банківського процентного продукту та відповідний розподіл банківських пасивів за середніми показниками зведеного балансу на протязі кварталу. Співвідношення між обсягами зв'язаних активів

свідчать про негативно збалансовані залишки, тобто капітал не перевищує дані активи, тоді як поправка високоліквідних активів, які за своїми обсягами значно менша від поточних зобов'язань, є позитивно збалансованою. Необхідно мати на увазі, що у даному розподілі непроцентні робочі активи класифіковані як зв'язані активи, чим збільшені їх обсяги.

Таблиця 3.4
Базові параметри моделі розподілу ресурсів

Ресурсний баланс (млн.грн.)		Проц.ставки		Прибуток (тис.грн.)		
Статті	Обсяги	Розрахункова	Середня ринкова	Проц.статт	Інші	Прибуток
1	2	3	4	5	6	7
Активи, у т.ч.	7397,8	16,9%				
Робочі	5794,0	13,5%		195540	116355	311895
Міжбанк	609,4	11,7%	20%	17876		
Кредити	2581,5	22,0%	24%	142187		
Інші (МФ)	2603,2	5,5%		35477		
Високоліквідні	733,3					
Зв'язані	870,5					16551
Зобов'язання, у т.ч.	6833,3	16,2%				
Витратні	6833,3	6,8%		115667	179677	295344
Міжбанк	291,0	11,9%	15%	8655		
Строк.юрид.	464,9	9,3%	14%	10818		
Поточн.юрид.	850,1	2,4%		5179		
Строк.фізичн.	835,4	15,5%	15%	32297		
Поточн.фізичн.	336,3	3,2%	4%	2708		
ЦП власн.боргу	52,4	10,5%		1378		
Інші (МФ)	4003,3	5,5%		54632		
Капітал	564,5					

У останніх трьох стовпцях табл.3.4 наведені фінансові результати роботи банківської системи за відповідний квартал, а саме: процентні статті доходів та витрат (5 стовпець), що відповідають статтям класифікованих активів і пасивів, загальні обсяги непроцентних доходів і витрат (6 стовпець) та сукупні результати доходів, витрат і квартального прибутку (7 стовпець).

У третьому стовпці таблиці представлено розрахункові ставки активів і зобов'язань за результатом відношення процентних доходів та витрат до середніх обсягів розміщених та залучених ресурсів. Для порівняння із цими фактичними ставками доходності процентних активів та вартості процентних зобов'язань у

четвертому стовпці наведено середні ринкові показники ставок за даними статистичної звітності. Статистичні показники відхиляються від розрахункових, але повторюють їх динаміку при спостереженні протягом тривалого періоду. Нагадаємо, що фактичні розрахункові ставки охоплюють сукупний масив банківських ресурсів, що залучалися або розміщалися у попередній час, відміну від ринкових ставок, які характеризують поточні умови ринку.

У математичному виразі співвідношення моделі можна задати допомогою системи рівнянь, що відповідають балансу ресурсів та балансу прибутку. У тому числі, баланс прибутку має вигляд рівняння (3.13).

$$P = \sum w_i * d_i - \sum v_j * e_j - SD \quad (3.13)$$

де P – прибуток,

$\sum w_i$ – процентні активи,

d_i – відповідні процентні ставки,

$\sum v_j$ – процентні зобов'язання,

e_j – відповідні процентні ставки,

SD – сальдо непроцентних доходів та витрат.

Тоді рівняння відповідності балансових активів і пасивів має вигляд (3.14)

$$\sum w_i + AB = SP + \sum v_j + LI \quad (3.14)$$

де AB – високоліквідні активи,

SP – поправка постійних параметрів,

LI – інші зобов'язання.

Врахуємо у запису системи рівнянь (3.13) та (3.14) результати попереднього аналізу чистої процентної позиції банківської установи у вигляді обмежень до поправок постійних параметрів та високоліквідних активів. Визначимо деякий мінімальний допустимий рівень високоліквідних активів через AK , враховуючи, що цей рівень функціонально залежить від обсягів поточних зобов'язань, тобто

розрахунковою величиною. Тоді надлишок вільних коштів для розміщення процентних активах має вигляд (3.15).

$$AB = AK + \Delta B \quad (3.15)$$

де AK - мінімальний рівень високоліквідних активів

ΔB - резерв для розширення процентних операцій,

Саме цей можливий резерв важливо враховувати при розподілі ресурсів, тому запис балансу доцільно зменшити на обсяги високоліквідних активів.

Встановимо також критичний рівень зв'язаних активів через обмеження поправки постійних параметрів. Крім того, оскільки обсяг інших зобов'язань у структурі балансу є екзогенним параметром, який не підлягає процентному управлінню, його можна арифметично додати до поправки постійних параметрів, що також дозволить спростити запис рівняння. Таким чином, маємо наступний запис поправки постійних параметрів (3.16).

$$SP + LI = SPK + \Delta S \quad (3.16)$$

де SPK - критичний рівень поправки постійних параметрів,

ΔS - резерв для розширення процентних операцій.

Далі, враховуючи однакову економічну сутність показників резервів для розширення процентних операцій на базі зменшення високоліквідних та зв'язаних активів, отримаємо наступний запис балансу кредитних ресурсів (3.17)

$$\sum w_i + \Delta A = \sum v_j + SK \quad (3.17)$$

де SK - критичний рівень сальдо непроцентних активів та пасивів,

ΔA - резерв для розширення процентних операцій.

Визначена система рівнянь складає агреговану модель розподілу ресурсів і створює базу для вивчення можливих відхилень зовнішніх ринкових параметрів та внутрішніх умов пошуку оптимального рішення.

Перейдемо до детального розгляду отриманої моделі. Серед головних її обмежень необхідно відзначити сальдо непроцентних доходів і витрат, сальдо непроцентних активів та пасивів, а також ринкові умови – ставки за операціями із залученими та розміщеними коштами, а саме, розрив між ринковими та розрахунковими ставками. Показником ефективності розподілу виступає прибуток, який в умовах фіксованого сальдо непроцентних доходів і витрат оцінюється за допомогою чистого процентного прибутку.

На базі моделі можлива побудова процентної функції рівноваги, що співвідносить між собою рівень процентних ставок залучених ресурсів $E = (e_1, \dots, e_n)$ та розміщених активів $D = (d_1, \dots, d_m)$.

Умову рівноваги процентних ставок відносно середніх ринкових показників варто розглядати у динаміці, що дозволить визначити головні тенденції, проблеми та переваги фактичного розподілу ресурсів.

Проаналізуємо фактичні співвідношення активів і пасивів зведеного балансу, що наведені у табл. 2.5 разом із системою обмежень структури балансу, які представлені у табл. 3.1. Сумісний розгляд фактичних співвідношень строкових груп активів і пасивів разом із нормативними обмеженнями даних груп демонструє загальні риси методики двоїстого аналізу оптимального рішення. За допомогою такого порівняння визначаються найбільш “навантажені”, критичні обмеження, які потребують перегляду і можливого переходу до нової моделі та оптимального рішення.

Аналіз обмежень економічних нормативів або “вертикальної” структури балансу порівнює ризики, пов’язані із структурою балансу, розвитком тих чи інших банківських операцій. У той же час “горизонтальний” аналіз в розрізі термінів та гепів вивчає строковий аспект рівноваги. Вказані аспекти тісно стикаються, наприклад, при розрахунку нормативів ліквідності, що обмежують терміни активів і пасивів.

Перейдемо до розгляду стану фактичного виконання економічних показників та нормативів за даними зведеного балансу.

1. Частка поточних ресурсів у зобов'язаннях. Даний показник обмежує ризик ліквідності завдяки встановленій відповідності до відносно стабільних строкових ресурсів, і хоча не належить до обов'язкових економічних нормативів, характеризує важливу структурну особливість пасивів. Фактичне значення показника 41% однаково відстоїть від оптимального рівня (30%) та критичного максимуму (50%). Таким чином, загальна структура зобов'язань може вважатися задовільною.

2. Співвідношення позик і депозитів. Даний показник також не належить до обов'язкових економічних нормативів і характеризує скоріше бажані умови банківської діяльності, ніж фактичну структуру балансів практично всіх вітчизняних банківських установ. Проблема недостатності депозитної бази розглянута у другому розділі роботи. Порушення оптимального співвідношення небанківського ринку викликає невиконання даного показника, який не використовується у моделі розподілу ресурсів.

3. Показник миттєвої ліквідності. Норматив співвідношення між високоліквідними активами та поточними зобов'язаннями належить до обов'язкових економічних нормативів і виступає важливою характеристикою структури балансу. При нормативному значенні 20% його фактичний рівень складає 54,1% і ще раз демонструє надлишок високоліквідних активів, який скорочує банківську маржу і не дозволяє скористатися ціною перевагою малої питомої ваги дорогих депозитів.

4. Норматив поточної ліквідності. Норматив належить до системи обов'язкових до виконання. Фактичне його значення 55,5% перевищує обмеження 40%, що свідчить про консервативну структуру активів, що є наслідком проблем кредитного ринку. Головною причиною наднормативних активів терміном до 1 місяця є зайві залишки на коррахунках комерційних банків, які частково спрямовуються у короткі міжбанківські кредити.

5. Норматив короткострокової ліквідності. Значення даного обов'язкового нормативу у кілька разів перевищує граничні обмеження і складає 114,4 проти 20%, тобто активи до року перевищують відповідні зобов'язання. В умовах незначних обсягів довгострокових операцій вплив даного нормативу на фінансову стійкість обмежений.

6. Відношення високоліквідних нормативів до робочих. Даний показник зараз не належить до обов'язкових нормативів, але виступає одним із найважливіших структурних індикаторів. Фактичне значення його 26,1% при нормативному 20% свідчить про те, що надлишок високоліквідних активів не можна вважати абсолютним а значне його скорочення призведе до порушення вказаного обмеження.

7. Ліквідність за строковими зобов'язаннями. Згідно цього обмеження, поточні кошти, що спрямовані у робочі активи, не повинні перевищувати 50% строкових зобов'язань. Фактичне значення даного показника 31,8% свідчить про відсутність напруженості. Дійсно, оскільки високоліквідні активи сформовано із надлишком, то тим самим обмежено використання поточних ресурсів – відкрита позиція поточної ліквідності.

Аналіз виконання економічних показників і нормативів показав відсутність критичних обмежень, визначивши для кожного з них можливість структурних змін із метою збільшення прибутковості. Для продовження аналізу необхідно порівняти строкові групи активів і пасивів.

Важливим чинником збільшення чистого процентного доходу є перевищення високоліквідних активів над поточними зобов'язаннями, тобто від'ємна поправка високоліквідних активів. Для зведеного балансу регіону надлишок поточних зобов'язань складає 714 млн.грн. або 25,4% від обсягів ресурсів, що входять до моделі розподілу. Значний надлишок поточних зобов'язань в умовах виконання нормативу миттєвої ліквідності дозволяє використовувати їх для розміщення в робочих активах банківської системи.

Другим, не менш важливим чинником прибутку є позитивно збалансована поправка постійних параметрів. Власні кошти та сформовані резерви

перевищують зв'язані активи на 139 млн.грн., що відповідає 4,9% від обсягів моделі розподілу. Хоча абсолютний рівень поправки постійних параметрів незначний, він суттєво впливає на прибутковість, оскільки для підтримки зв'язаних активів в моделі розподілу використовуються найдорожчі строкові активи.

Фактичні співвідношення строкових груп активів і пасивів в межах моделі розподілу наведено у табл. 3.5. Розрахунок відповідності строкових груп дає результати, що наближаються до співвідношення загальної структури активів і пасивів (табл. 2.5).

Таблиця 3.5

Розрахунок гену моделі розподілу активів і пасивів зведеного балансу

Залишки рахунків (млн.грн.)	Термінові групи ресурсів				Усього
	До 31 дня	31-91	92-365	Понад 365	
Активи	463	423	1204	725	2815
Міжбанківські	231	80	80	71	462
Кредитний портфель	222	333	1109	554	2218
Цінні папери	10	10	15	100	135
Пасиви	1584	186	672	373	2815
<i>Сальдо поточних коштів та високоліквідних активів</i>	714				714
Міжбанківські	220	32	40	40	332
Строкові юридичн. осіб	52	52	130	37	271
Строкові фізичн. осіб	116	60	348	58	582
Інші	12	12	54	66	144
<i>Сальдо між філіями</i>	470	30	100	33	633
<i>Поправка постійних параметрів</i>				139	139
Розрив між групами	-1121	237	532	352	
Кумулятивний ГЕП	-1121	-884	-352	0	

Для короткострокових коштів до 31 дня характерне значне перевищення пасивів у зв'язку із значною часткою поточних ресурсів у структурі зобов'язань. При цьому важливо, що контрольний економічний показник співвідношення

поточних і строкових зобов'язань приймає задовільне значення, тобто частка поточних ресурсів не є надмірною.

Негативний короткостроковий геп має місце при відносно збалансованих обсягах міжбанківських та небанківських активно-пасивних операцій і характеризує частку поточних коштів разом із сальдо розрахунків між філіями. Дані групи ресурсів є найменш чутливими до ринкових умов серед сукупних зобов'язань. Таким чином, показник гепу не впливає на процентні ризики і його високий рівень є свідченням структурних властивостей балансу.

Для всіх інших груп ресурсів активи перевищують відповідні строкові зобов'язання, що відповідає сучасній стратегії зменшення ставок на ринку.

Для активів і зобов'язань, що є найбільш чутливими до процентних ставок, співвідношення гепу відрізняється від узагальненої схеми балансу, яка представлена у табл.3.5, оскільки сальдо поточних коштів та високоліквідних активів не належить до чутливих пасивів. Розглянемо окремі сегменти ринку та відповідні групи операцій.

Міжбанківські залучені і розміщені ресурси характеризуються позитивним значенням розриву для всіх строкових груп. Відповідне співвідношення надано у табл.3.6. Перевищення активів відповідає економічній природі цих короткострокових розрахунків, а саме, пріоритету операцій з розміщення міжбанківських ресурсів та не суперечить принципам геп-менеджменту в умовах поступового скорочення процентних ставок. Хоча, враховуючи значну мінливість ставок міжбанківського ринку, оптимальним з точки зору прибутковості, є мінімальний розрив термінів.

Таблиця 3.6

Розрахунок відповідності міжбанківських активів і пасивів

Залишки рахунків (млн.грн.)	Термінові групи ресурсів				Усього
	До 31 дня	31-91	92-365	Понад 365	
Міжбанківські активні операції	231	80	80	71	462
Міжбанківські пасивні операції	220	32	40	40	332
Розрив між групами	11	48	40	31	130
Кумулятивний ГЕП	11	59	99	130	

Аналіз процентних ставок за міжбанківськими операціями свідчить про їх неприбутковий характер: міжбанківські залучені і розміщені кредити мають однакову ставку, а проценти за розміщеними депозитами є меншими від залучених. Як показав попередній аналіз, економічний зміст цих операцій полягає у здійсненні розрахунків, управлінні ліквідністю та оптимізації структури ресурсної бази. У визначених умовах вимоги до строкової відповідності обмежені.

Характеристика розривів між строковими групами залучених і розміщених ресурсів небанківського ринку наведена у табл.3.7. Основні групи ресурсів мають позитивне значення гепу, що не суперечить оптимальній стратегії геп-менеджменту.

Таблиця 3.7

Розрахунок відповідності небанківських активів і пасивів

Залишки рахунків (млн.грн.)	Термінові групи ресурсів				Усього
	До 31 дня	31-91	92-365	Понад 365	
Строкові активи	232	343	1124	654	2353
Кредитний портфель	222	333	1109	554	2218
Цінні папери	10	10	15	100	135
Зобов'язання небанківського ринку	650	154	632	194	1630
Строкові юридичних осіб	52	52	130	37	271
Строкові фізичних осіб	116	60	348	58	582
Сальдо між філіями	470	30	100	33	633
Інші	12	12	54	66	144
Розрив між групами	-418	189	492	460	723
Кумулятивний ГЕП	-418	-229	263	723	

Саме структура небанківського ринку визначає область розподілу ресурсів і виступає об'єктом оптимізації прибутку від процентних операцій.

Розглянемо схему оптимізації на прикладі наданої структури зведеного балансу. Дані про середні ставки для строкових груп кредитно-депозитних операцій представлені в таблиці Е2 додатку Е. Для оцінки доходності інших

активів і вартості зобов'язань потрібний аналіз операцій в розрізі термінів. Скористаємося відповідністю кредитно-депозитних операцій, наведеною у табл.3.8.

Таблиця 3.8

Розрахунок відповідності кредитно-депозитних операцій

Залишки рахунків (млн.грн.)	Термінові групи ресурсів				Усього
	До 31 дня	31-91	92-365	Понад 365	
Кредитний портфель	222	333	1109	554	2218
Ставки	36,1	40,7	37,8	27,5	
Строкові зобов'язання	168	112	478	95	853
Ставки	13,9	16,4	20,3	23,7	
Інші	54	221	631	459	1365

Порівняння ставок за пасивними операціями свідчить про наявність строкового чинника – із зростанням термінів депозитів збільшується їх вартість. У той же час, найбільш доходною строковою групою кредитів є операції терміном від 31 до 91 днів. Розвиток саме цих кредитів є пріоритетним з точки зору доходності.

В умовах збалансованих економічних нормативів зростання всіх видів кредитів призведе до збільшення чистого процентного доходу. Головними шляхами оптимізації розподілу ресурсів є скорочення надлишкових високоліквідних активів та зв'язаних активів. Крім того, необхідно приведення строкової структури коштів, залучених у межах системи філій до пріоритетів доходності активів. Дуже важливим чинником зростання прибутковості є розвиток ресурсної бази банківської системи. Практичній реалізації цієї мети заважає слабка чутливість ринку до змін процентних ставок.

До позитивного фінансового результату призводить також скорочення міжбанківських кредитів при одночасному зростанні кредитування прямого позичальника. Між тим, розвиток кредитних операцій підпорядковується проблемам сучасної економіки і обмежується значними кредитними ризиками.

Зростання питомої ваги довгострокових кредитів не сприятиме прибутковості, оскільки залежність між термінами операцій та процентними ставками негативна. У той же час, саме довгострокові кредити є найбільш важливими та необхідними для сучасної економіки. Часткове вирішення проблеми узгодження інтересів банку і клієнтів знайдено через впровадження кредитів у формі овердрафту, які дозволяють суб'єктам господарювання мати вільний доступ до позикових коштів на тривалий час, але передбачають постійне погашення і відновлення заборгованості, зменшуючи кредитні ризики та розриви термінів в управлінні активами і пасивами.

Підводячи підсумки аналізу цінової рівноваги зведеного регіонального балансу можна констатувати загальну відсутність структурної "напруги" у розрахунку узагальненої системи контролю ризиків. Розрахунок можливої оптимізації структури зведеного балансу банківських установ визначає загальноекономічні проблеми недостатньої пропозиції строкових коштів, обмеженої кредитоспроможності позичальника, дисбалансу між вимогами до процентних ставок з боку банківської системи та економічних суб'єктів. В умовах незбалансованого ринку вимоги до цінового управління банківських установ постійно зростають.

Важливим позитивним чинником, що сприяє одночасному зростанню прибутковості та підтримці фінансової стійкості банківських установ є подальша капіталізація, підвищення їх платоспроможності з урахуванням якості активів. При цьому рівень капіталу повинен бути достатнім для покриття можливих збитків від ризикових активів, непокритих заставою та сформованими резервами, нарахованих доходів та інших проблемних статей, які не завжди підлягають обов'язковому резервуванню. Крім того, значним джерелом для розвитку банківського процентного продукту є пошук шляхів скорочення зв'язаних активів, що вкладені у довгострокові неприбуткові програми.

Слід підкреслити, що впровадження Національним банком України механізму рефінансування суттєво сприяє поліпшенню управління активами і пасивами та розвитку банківського процентного продукту.

Представлена у даному розділі модель розподілу ресурсів та розрахунку шляхів оптимізації процентного продукту впроваджена в роботі двох банківських установ, що дозволило отримати значних позитивних результатів. У тому числі, розроблено рекомендації щодо підтримки оптимального рівня високоліквідних активів, пріоритетної строкової структури кредитно-депозитних операцій, що забезпечило зростання чистої процентної маржі і спреду

Висновки до розділу 3

Концепція рівноважного управління ціною банківського процентного продукту підпорядковується цільовим установкам банку та пов'язує програми окремих підрозділів та формує сукупні показники (прибуток, маржа, спред, обмеження ризиків) та єдиний підхід в управлінні. Головними критеріями цінової рівноваги виступають прибутковість та ліквідність, а більшість структурних показників балансу характеризується суперечливим впливом на прибутковість і фінансову стійкість банку.

Розробка та рішення відповідної оптимізаційної задачі дозволяє аналізувати можливі зміни зовнішніх та внутрішніх умов цінового планування. Оскільки моделювання розподілу ресурсів балансу та відповідного значення прибутку одночасно враховує як внутрішні особливості банківського балансу, так і зовнішні ринкові тенденції, то оптимальне рішення задачі розподілу банківських активів і пасивів потребує додаткового врахування умов ринкової рівноваги. Для моделювання запропоновано поетапну модель управління ціновою рівновагою. На першому її етапі розраховується чиста процентна позиція банку, тобто визначаються балансові обмеження строкових груп процентних активів і зобов'язань. Наступним етапом є оптимізація прибутку при обмеженні показників ризику. Третій, заключний етап є параметричним аналізом отриманого рішення.

Визначена методика представлена на фактичних даних зведеного балансу регіону. У тому числі, проаналізовано обсяги і тенденції поправки постійних

параметрів, досліджено проблему надлишку високоліквідних активів і визначено модель розрахунку ризику невиконання поточних платежів, встановлено і практично перевірено можливість використання показника мінливості поточних зобов'язань для оцінки даного ризику.

Дослідження фактичного виконання економічних показників і нормативів показало відсутність критичних обмежень, визначивши для кожного з них можливість структурних змін із метою збільшення прибутковості. Аналіз фактичної прибутковості дозволив визначити основні шляхи подальшого розвитку системи, що відповідають нормативним вимогам та обмеженням, серед яких слід відзначити капіталізацію банків, скорочення іммобілізованих активів та надлишкової ліквідності та можливе розширення кредитування реального сектору економіки, у тому числі, у формі овердрафту.

Висновки розділу використані у наступних публікаціях:

1. Заруцька О.П., Коваленко В.В. Тенденції ціноутворення банківського процентного продукту// Вісник Національного банку України. – 2002. - №8. – с.36-38.
2. Заруцька О.П. Про ризик миттєвої ліквідності при використанні поточних ресурсів комерційних банків // Финансовые риски. – 2001. №2. – с. 79-83.
3. Заруцька О.П. Ринок міжбанківських кредитів та управління поточною ліквідністю комерційного банку// Финансовые риски – 2001. №3. – с. 42-45.
4. Заруцька О.П. Особливості управління процентними банківськими операціями// Вісник Національного банку України. – 2003. - №2. –с.16-19.
5. Заруцька О.П. Щодо співвідношення середньозважених ставок ринку кредитних ресурсів// Финансовые риски – 2002. №3. – с. 86-91.

ВИСНОВКИ

Дослідження процесу управління банківськими активами і пасивами при формуванні процентного продукту показало наявність проблем співвідношення альтернативних цільових установок розвитку та наявних обмежень ресурсного ринку. У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової задачі, що виявляється в обґрунтуванні і запровадженні нових методів до оцінки цінової рівноваги та організації її забезпечення у банківських установах.

Узагальнення результатів дослідження дозволило зробити наступні висновки та рекомендації:

1. Банківський процентний продукт є головним інструментом прибутковості сучасної банківської системи і має складну фінансову основу, оскільки пов'язаний з процентними і непроцентними доходами і витратами. Управління ціновою рівновагою банківського процентного продукту ґрунтується на управлінні активами і пасивами з метою одночасного підвищення прибутковості і підтримки фінансової стабільності, а також забезпечення визначених ринкових позицій банківської установи, оскільки сукупний прибуток визначається показниками чистого процентного спреду та маржі.
2. Отримано показники зв'язку між термінами операцій з кредитами і депозитами та рівнем ставок: замість прямо пропорційної залежності на практиці існують різні форми зв'язку: скорочення ставок за кредитними операціями при зростанні строку операції, зростання за депозитами фізичних осіб у національній валюті та відсутність будь-якої визначеної динаміки для депозитів юридичних осіб. Міжбанківські кредити відповідають класичній схемі зв'язку процентних ставок, тоді як для міжбанківських депозитів має місце зворотній зв'язок – скорочення ставок при зростанні термінів операцій. Крім того, проведено аналіз

співвідношення між обсягами операцій та рівнем процентних ставок, який свідчить про ефект зростання обсягів операцій при зменшенні процентних ставок. Якщо для кредитних операцій така форма залежності відповідає класичній схемі ринкової рівноваги “менша ставка - більший попит”, то депозити демонструють залежність банківського попиту від ринкової пропозиції. Аналіз параметрів ринку кредитних ресурсів показав, що для операцій у національній валюті зв'язок між процентними ставками залучених та розміщених коштів дуже високий, тоді як у вільно конвертованій валюті він практично відсутній.

3. Структура балансу та прибутку банківської установи визначають її маркетингові позиції і можливості управління чистою процентною маржею та спредом. Для управління банківським процентним продуктом необхідно структурне відокремлення базових елементів – строкових груп процентних активів і зобов'язань. Рівновага між ризиком ліквідності, процентним ризиком та максимізацією процентного прибутку за групами ресурсів визначається в одночасному контролі за системою економічних нормативів та інших структурних показників балансу. Одним з головних індикаторів рівноваги є індекс процентного ризику, що показує, яка частина активів (якщо геп додатний) чи пасивів (якщо геп від'ємний) наражається на ризик зміни ставки і може змінити свою вартість, призводячи до зміни загального прибутку банку. Установлюючи ліміт індексу процентного ризику, банк обмежує ризик змін ставок, який він вважає за доцільне на себе прийняти. Абсолютна зміна процентної маржі, що визначається ринковими змінами ставок може бути розрахована як додаток кумулятивного гепу та зміни ставок.
4. За результатами систематизації даних зведеного балансу Дніпропетровської області, запропонована узагальнена модель систематизації балансових статей, групування активів і пасивів залежно від участі у формуванні банківського процентного продукту, яка забезпечує розрахунок показників чистої процентної маржі та спреду для різних агрегатів залучених і

розміщених коштів. Визначено шляхи збільшення ефективності роботи системи, що пов'язані із подальшою капіталізацією банків, скороченням іммобілізації активів та надлишкової ліквідності, розширенням кредитування реального сектору економіки при збільшенні строкових зобов'язань. Дуже важливим чинником зростання прибутковості є розвиток ресурсної бази банківської системи. Практичній реалізації цієї мети заважає слабка чутливість ринку до змін процентних ставок. До позитивного фінансового результату призводить також скорочення міжбанківських кредитів при одночасному зростанні кредитування прямого позичальника, у тому числі, у формі овердрафту.

5. Враховуючи значну різницю між термінами операцій із залучення та розміщення ресурсів в структурі банківського балансу, запропоновано відповідну методику розрахунку агрегованих середніх ставок із врахуванням середніх термінів операцій, що визначає точніші середні ставки, ніж ті, що використовуються у статистичній звітності Національного банку України і впливає на загальну оцінку портфеля банківських активів і пасивів.
6. Запропоновано використання показника мінливості ставок, як співвідношення між статистичною дисперсією та середнім значенням на протязі періоду спостережень. Результатом нестабільності умов є недостатня активність учасників і відносно слабкий розвиток операцій.
7. Запропоновано модель процедурної функції рівноваги між ставками залучених та розміщених коштів, яка дозволяє формалізувати реалізацію процентної політики та адаптувати її до ринкових умов. Результати дослідження дозволяють розглядати систему процентних ставок банківської установи як єдиний механізм, що базується на досягнутій структурі активів і пасивів, тобто специфічній для кожного банку маржі беззбитковості. При цьому динаміка ставок залучених та розміщених коштів відповідає ринковим умовам, а зв'язок між ними виступає параметром цінового рівноважного управління.

Список використаних джерел

1. Албастова Л.Н. Технологии эффективного менеджмента: Учебно-практ.пособ. – И.: Издат ПРИОР, 1998. – 288 с.
2. Алексеев І.В., Захарчук О.В., Рим Н.Н. Банківський маркетинг. Навч.посібник – 2 вид., доп. – Львів: Львівський банк.коледж Нац.банку України, 1998 – 96 с.
3. Ачкасов А.И. Активные операции коммерческих банков/ Серия «Международный банковский бизнес». – М. Консалтбанкир, 1994. – 80с.
4. Банки и банковские операции: Учебник для вузов/ Е.Ф. Жуков, Л.М.Максимова, О.М.Маркова и др.; Под ред. Е.Ф. Жукова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 471 с.
5. Банковская энциклопедия / Сост. Под ред. А.М.Мороза. – К.:Эльтон, 1993. – 336с.
6. Банківський менеджмент: Навч.посібн. для вищ.навч.закл./ О.Кириченко, І.Гіленко, А.Ятченко. – К.: Основи, 1999 – 671 с.
7. Банківсько-фінансовий правовий словник – довідник / Авт.-упорядн. Л.К.Воронова. – К.: АСК, 1998. – 288 с.
8. Банковское дело: Учебник. – 4-е изд., перераб.и доп./ Под ред. В.И.Колесникова, Л.П.Кроливецкой – М.:Финансы и статистика, 1998. – 464 с.
9. Банковское дело: стратегическое руководство. – 2 изд. – М.: Издат. Консалтбанкир: 2001 – 432 с.
10. Банковское дело/ Под ред. Лаврушина О. И. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 576 с.
11. Бансал В.К., Маршалл Дж.Ф. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям: Пер. с англ. – М.:ИНФРА – М, 1998. – 784 с.
12. Батракова Л.Г. Анализ процентной политики коммерческого банка. – М.: Логос, 2002. – 152 с.
13. Богомазов М. Система внутрішнього контролю в комерційних банках України: організаційний аспект // Вісник Національного банку України. – 2000. - №4. – с.36-38.

14. Брейли Р. Майерс С. Принципы корпоративных финансов: Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 1997. – 1120 с.
15. Бригхем Е.Ф. Основы финансового менеджмента: Пер. с англ. – К.: Молодь, 1997. – 1000 с.
16. Бровкова Е. Финансово-кредитная система государства. – К.: Сирин, 1997. – 224с.
17. Бюджет і фінансова політика України : Навч.посібник / Єпіфанов А.О., Сало І.В., Д'яконова І.І. – К.: Наукова думка, 1997. – 304 с.
18. Ван Хорн Дж.К. Основы управления финансами. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 800 с.
19. Васюренко О.В. Банківський менеджмент: Посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.
20. Вітлінський В.В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику. – К.: ДЕМІУР, 1996. – 212с.
21. Вітлінський В., Пернарівський О. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку // Банківська справа. - 2000. - №6. – с.48-51.
22. Волошин І. Метод оценки резервов средств на корсчете для своевременного выполнения платежных требований клиентов // Финансовые риски. – 1998. - №3. – с.79-80.
23. Волощук І. Шляхи формування конкурентоспроможної банківської системи України // Вісник Національного банку України. – 2001. - №6. – с.19-21.
24. Воробьев Н.Н. Теория игр для экономистов-кибернетиков. – М.: Наука, Главн.редакц.физ.-мат.лит., 1985. – 272с.
25. Вошилко М. Основы управління ризиками у банківській справі.// Вісник Національного банку України. – 2001. – №12. – с.51-52.
26. Гальчинський А.С. Теорія грошей. – К.:Основи. – 1998. – 190с.
27. Гладких Д. Типова структура та основні функції підрозділів банківської установи // Вісник Національного банку України. – 2000. - №11. – с.20-22.
28. Глазунов В.Н. Финансовый анализ и оценка риска реальных инвестиций. – М.: Финстатинформ, 1997, - 135 с.

29. Гмурман В.Е. Теория вероятности и математическая статистика. Учебное пособие для вузов. М.: Изд. 5-е, перераб. и доп., Высшая школа, 1997. – 479с.
30. Головач А.В., Захожай В.Б., Головач Н.А. Банківська статистика: Підручник. – К.:Українсько-фінський ін-т менеджменту та бізнесу, 1998. – 192 с.
31. Гречикова И.Н. Менеджмент: Учебник. – 2-е изд., перераб.и доп. М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 480 с.
32. Гриценко А. Деньги и денежно-кредитная политика. Учебное пособие. – К.:Основы, 1997. – 180 с.
33. Гроші, банки та кредит у схемах і коментаріях: Навчальний посібник / За ред. Луціва Б.Л. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 225 с.
34. Гроші та кредит: Підручник / М.І. Савлук, А.М.Мороз, М.Ф.Пуховкіна та ін. За ред. М.І.Савлука. – К.:КНЕУ, 2001 – 602 с.
35. Грошово-кредитна політика в Україні / Стельмах В.С., Єпіфанов А.О., Міщенко В.І. – К.: Знання, 2000. – 305 с.
36. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. Лаврушина О.И. – 2 изд., перераб. и доп. М.: Финансы и статистика, 2003. – 464 с.
37. Деркач А. Управление ликвидностью в Акционерном почтово-пенсионном банке “Аваль” // Финансовые риски. – 1998. – №3. – с.79-80.
38. Дзюблюк О. Управління ліквідністю комерційного банку // Вісник Національного банку України. – 1997. – №9. – с.39-41.
39. Економічний аналіз: Навч.посібник / За ред. М.Г. Чумаченка. – К.:КНЕУ, 2001. – 580 с.
40. Елифанов А.А., Коваленко В.В. Страхование:Уч.по. – Сумы: „Слобожанщина”, 1997. – 96 с.
41. Загородній А.Г.,Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 3-те вид., випр. і доп. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 204с.
42. Задачи финансового менеджмента: Учебное пособие для вузов / Под ред. Л.А.Муравья, В.А.Яковлева. – М: Финансы, ЮНИТИ, 1998. –248с.
43. Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учебн. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – 479 с.

- 16
44. Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2156-III від 21.12.00
 45. Закон України «Про Національний банк України» №679-XIV від 20.05.99.
 46. Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” №2664-III від 12.07.01.
 47. Заруба О. Финансовый менеджмент в банках. Учебное пособие. – К.: Знання, 1997. – 172 с.
 48. Заруцька О.П. Деякі аспекти формування грошової маси // Проблеми трансформації економіки України. Збірник наукових праць. Випуск 2. Дніпропетровськ, Видавництво Дніпропетровського університету, – 2000. с.29-34.
 49. Заруцька О.П. Про ризик миттєвої ліквідності при використанні поточних ресурсів комерційних банків // Финансовые риски. – 2001.– №2. – с. 79-83.
 50. Заруцька О.П. Деякі тенденції ринку депозитів // Вісник Національного банку України. – 2001. – №10. – с.7-10.
 51. Заруцька О.П. Ринок міжбанківських кредитів та управління поточною ліквідністю комерційного банку // Финансовые риски. – 2001. – №3. – с. 42-45.
 52. Заруцька О.П. Міжбанківські кредити та їх роль у розвитку банківської системи регіону // Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону. Матеріали науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 2001. – с. 9.
 53. Заруцька О.П. Про деякі проблеми розвитку ресурсного ринку // Вісник Національного банку України. – 2002. - №4. –с. 44 - 46.
 54. Заруцька О.П., Коваленко В.В. Тенденції ціноутворення банківського процентного продукту // Вісник Національного банку України. – 2002. – №8. с.36-38.
 55. Заруцька О.П. Щодо співвідношення середньозважених ставок ринку кредитних ресурсів // Финансовые риски. – 2002. – №3. – с. 86-91.
 56. Заруцька О.П. Деякі особливості зведеного балансу банківських установ Дніпропетровської області // Підвищення ролі фінансових відносин

- комплексному соціально-економічному розвитку регіону. Матеріали наукової практичної конференції. – Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 2002. – с. 32.
57. Заруцька О.П. Щодо співвідношення середньозважених ставок ринку кредитних ресурсів. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць. Том 8. Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД, УАБ "Східний банк", 2003. – с. 69-70.
58. Заруцька О.П. Особливості управління процентними банківськими операціями // Вісник Національного банку України. – 2003. – №2. – с.16-19.
59. Іващук І., Оконська О. Кількісна оцінка банківських ризиків // Банківська справа. – 2000. - №5. – с.7-9.
60. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. Затв. Постановою Правління НБУ №388 від 21.11.97. – 187с.
61. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Затв. Постановою Правління НБУ №368 від 28.08.01. – 37с.
62. Інструкція про консолідацію фінансової звітності банків України. Затв. Постановою Правління НБУ №422 від 05.10.01. – 41с.
63. Кириленко В.Б., Демкович М.С. Облік доходів і витрат у комерційних банках. Под ред. В.Б.Кириленка. – К.:Вісник фондового ринку, 2001. – 192с.
64. Карманов В.Г. Математическое программирование: Учеб.пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука. Гл.ред.физ.-мат.лит., 1986. – 288с.
65. Карманский А.М., Оленев Н.И., Примак А.Г., Фалько С.Г. Контроллинг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях – М.:Финансы и статистика. – 1998. – 256с.
66. Карташова Л.В., Никонова Т.В., Соломанидина Т.О. Организационное поведение: Учебник. – М.: ИНФРА – М., 2000. – 220 с.
67. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік і прийняття рішень в банках: Навчально-методич. Посіб. Для самостійного вивчення дисципліни. – К.:КНЕУ, 2000. – 404 с.

68. Кіндрацька Л. Управлінський облік та контролінг у системі управління банку // Вісник Національного банку України. – 2001. - №8. – с.20-24.
69. Киселев В. Управление банковским капиталом (теория и практика). – М.: Экономика, 1997, - 256 с.
70. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – 2-е изд., перераб. И доп. -М.:Финансы и статистика, 1998. – 512 с.
71. Коваль М., Ковальчук Т. Ликвидность коммерческих банков. – К.: Знание, 1996. – 120 с.
72. Комаринский Я., Яремчук И. Финансово-инвестиционный анализ. – К.: Украинская энциклопедия, 1996. – 300с.
73. Компьютеризация банковской деятельности / В.И. Акимов, И.Ф. Возгилевич, В.И. Суворова, Г.А.Титоренко / Пол ред. Г.А. Титоренко. – М.: Финстатинформ, 1997. – 304 с.
74. Корнієнко Т. Стратегічне управління активами та пасивами комерційного банку в умовах перехідної економіки // Вісник Національного банку України. – 2001. – №10. – с.14-17.
75. Корнійчук М.Т., Совтус І. Ризик і надійність: Економіко-стохастичні методи й алгоритми побудови та оптимізації систем: Монографія. – К.:КНЕУ, 2000. – 212 с.
76. Коцавська Р. І., Ричаківська В.І., Табачук Г.П., Вознюк М.А. Операції комерційних банків. – Львів: Видавництво “Центр Європи”, 1997. – 280с.
77. Краснов С. Ліквідність банків України та їхня кредитна політика в умовах переходу до ринкової економіки // Банківська справа. – 2000. – №5. – с.37-39.
78. Курс экономической теории. Общие основы экономической теории, микроэкономика, макроэкономика, переходная экономика. Учебное пособие / Под ред. А.В. Сидорович. – М.: ДИС, 1997. –736 с.
79. Лагутин В. Деньги и денежное обращение. Учебное пособие. – К.: Знание, 1998, - 313 с.

80. Ларионова И.В. Методы управления рисками кредитной организации и способы их ограничения // Бизнес и банки. – 2000. – №40. – с.1-3.
81. Ларионова И.В. Система мер антикризисного управления как фактор восстановления стабильности кредитной организации // Бизнес и банки. – 2000. – №44. – с.3-5.
82. Линдер Н. Непрерывная модель управления денежными потоками банка // Финансовые риски. – 1998. – №4. – с.107-111.
83. Лисицкий В., Ющенко В. Функції Національного банку України і економічне прогнозування // Вісник Національного банку України. – 1998. – №5. – с.4-5.
84. Литвиненко Я.В. Сучасна політика ціноутворення: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2001. – 152 с.
85. Луб'яницький О., Юргелевич В. Карпов Б. Інформаційно-аналітична система банку в умовах застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку // Вісник Національного банку України. – 2000. – №4. – с.40-43.
86. Лукасевич И.Я. Анализ финансовых операций. Методы, модели, техника вычислений. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1998, - 400 с.
87. Люкшинов А.Н. Стратегический менеджмент: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2000. – 375 с.
88. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2т.: Пер. с англ. 11-го изд. – М.: Республика, 1992. – 799с.
89. Макроэкономическая статистика: Учебное пособие / Авторы: Салин В.Н., Медведев В.Г., Кудряшова С.И., Шпаковская Е.П. – М.: Дело, 2000. – 336 с.
90. Маленво Э. Лекции по микроэкономическому анализу / Пер. с франц. Под ред. К.А.Багриновского. – М.: Наука, Гл.ред. физ.-мат. лит., 1985. – 392с.
91. Малер Г. Производные финансовые инструменты: прибыли и убытки. Пер. с нем. – М.: ИНФРА – М, 1996. – 160 с.
92. Масленчиков Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: Фундаментальный анализ. – М.: Перспектива, 1996, - 160с.

93. Масленчиков Ю.С., Дубанков А.П. Экономика банка. – М.: Издат.группа «БДЦ-пресс», 2002. – 168 с.
94. Мертенс А. Инвестиции. Курс лекций по современной финансовой теории. – К.: Киевское инвестиционное агенство, 1997, - 432с.
95. Международный маркетинг. Учебно-практ.пособие. Азарян Е.М. – К.: ИСМО МО Украины, НВФ «Студцентр», 1998. – 200 с.
96. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. – К.: Основи, 1998. – 963с.
97. Михайлов Д.М. Мировой финансовый рынок: тенденции и инструменты. – М.:Экзамен, 2000. – 768с.
98. Мищенко В.И., Ющенко В.А. Управление валютными рисками. – К.: Общество «Знание», КОО, 1998. – 444с.
99. Міщенко В., Садовий М. Банківська справа в контексті економічних реформ. За матеріалами другої Всеукраїнської конференції «Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України» // Банківська справа. – 1999. – №6. – с.41-46.
100. Міщенко В., Вядрова І. Проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків. – 2001. - №1. – с.3-7.
101. Мусієнко Т. Деякі аспекти інтеграції України в регіональні економічні структури // Вісник Національного банку України. – 2001. – №1. – с.26-31.
102. Науменкова С.В. Особенности мобилизации инвестиционных ресурсов для структурных преобразований в экономике. – Сумы: Слобожанщина, 1997. – 40 с.
103. Науменкова С.В. Проблемы сбалансированности денежного рынка Украины. – К.: Наукова думка, 1997. – 56 с.
104. Никитина Т.В. Банковский менеджмент: Учебное пособие. – Санкт-Петербург: Питер, 2002. – 160 с.
105. Ніколаєнко А. Особливості маркетингової діяльності банку // Банківська справа. – 2001. – №1. – с.35-39.

106. Олейник Д. Управління ліквідністю комерційного банку та оптимізація фінансового результату // Вісник Національного банку України. – 2001. - №8. – с.28-29.
107. Оніщенко С. Особливості розробки нових банківських продуктів // Банківська справа. – 2000. - №4. – с.42-45.
108. Ойхман Е.Г., Попов Э.В. Реинжиниринг бизнеса. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 336с.
109. Опришко В. Українські банки: спеціалізація чи універсалізація? // Вісник НБУ – 2001. - №7. – с.6-10.
110. Основи економічної теорії: Політекономічний аспект: Підручник / Г.К.Климко, В.П.Нестеренко, Л.О.Каніщенко та ін., За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Вища школа, 1997. – 239 с.
111. Пернарівський О. Ризик та ліквідність комерційного банку // Вісник Національного банку України. – 2002. – №4. – с.31-34.
112. Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону. Матеріали Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції Збірник наукових праць. Дніпропетровськ, 2001.
113. Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону. Матеріали Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції Збірник наукових праць. Дніпропетровськ, 2002.
114. Підсумки діяльності комерційних банків України за 2000 рік // Вісник Національного банку України.- 2001. – №3 – с. 2-7.
115. Положення про механізми рефінансування комерційних банків України. Затв.Постановою Правління НБУ №484 від 15.12.00. – 30с.
116. Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків України. Затв.Постановою Правління НБУ №244 від 27.06.01.- 7с.
117. Положення про порядок формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. Затв.Постановою Правління НБУ №279 від 06.07.00. – 25с.

118. Положення про порядок розрахунку резерву для відшкодування можливих збитків банків від операцій з цінними паперами. Затв.Постановою Правління НБУ №629 від 30.12.99.- 20 с.
119. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України. Затв.Постановою Правління НБУ №114 від 20.03.98. – 15с.
120. Полфреман Д., Форд Ф. Основы банковского дела. М.: ИНФРА – М, 1996, - 624 с.
121. Пономаренко В. Стратегічний моніторинг у комерційних банках // Банківська справа. - 2000, - № 2. – с.11-14.
122. Поппель Г., Голдстайн Б. Информационная технология – миллионные прибыли: Пер. с англ./ Редактор В.В.Симаков. – М.:Экономика, 1990. – 238с.
123. Правила організації фінансової та статистичної звітності банків України. Затв. Постановою Правління НБУ №436 від 12.12.97.- 859с.
124. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку: Навчальний посібник. - К., КНЕУ, 1999. – 280 с.
125. Примостка Л. Організація аналітичного процесу в казначействі банку // Вісник Національного банку України. – 2001. - №9. – с.21-23.
126. Примостка Л. Управління активами і пасивами комерційного банку // Вісник Національного банку України. – 2001. - №2. – с. 39-43.
127. Проблеми трансформації економіки України. Збірник наукових праць. Дніпропетровськ, ДДУ. – 1999. – 211с.
128. Програмное обеспечение и модели исследования операций / Под.ред.Л.Н.Королева, П.С.Краснощекова. – М.:Изд-во МГУ, 1986. – 211с.
129. Прокопенко А. Управление текущей ликвидностью, норматив обязательного резервирования // Финансовые риски. 1998. - №2. – с.111-113.
130. Раєвський К., Раєвська Т. Методичні рекомендації щодо економічного аналізу діяльності комерційного банку // Вісник Національного банку України. - 1999. - №3. – с.31-41, №4. – с.35-48.

131. Раєвський К., Алексєнко М. Роль субординованого капіталу у формуванні ресурсної бази банків // Вісник Національного банку України. – 2001. – №9. – с.18-20.
132. Райзенберг Б.А. Лозовский Л.Ш., Стародубцев Е.Б. Современный экономический словарь / 2-е изд., исправ. – М.:ИНФРА-М, 1998. – 479с.
133. Рацюк О. Резерви банку: зобов'язання чи капітал? // Вісник Національного банку України. – 2001. – №10. – с.46-47.
134. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків: Навч. Посібн./ Міщенко В.І., Шаповалов А.В., Салтинський В.В. – К.: Знання, 2002.
135. Робсон М., Уллах Ф. Практическое руководство по реинжинирингу бизнес-процессов. – М.:Аудит, 1997. – 224 с.
136. Роуз П.С. Банковський менеджмент: Пер. с англ. Со 2-го изд. - М.: Дело, 1997. – 768 с.
137. Руднев О. Бюджетування комерційних банків (філій) в Україні // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 7. – С.12-13.
138. Руководство по кредитному менеджменту. Пер. с англ. Под. Ред. Б.Эдвардса. М.:ИНФРА – М., 1996. – 464 с.
139. Рэдхэд К., Хьюс С. Управление финансовыми рисками: Пер. с англ. – М.: ИНФРА –М, 1996, - 288 с.
140. Савлук М.І., Мороз А.М., Коряк А.М. Вступ до банківської справи: Навч.посібник. – К.: Лібра, 1998 – 374 с.
141. Садвакасов К. Коммерческие банки: управленческий анализ деятельности. – М.: Осъ-89, 1998 – 160 с.
142. Сало И.В. Финансы в рыночной экономике: К. Либра, 1994. – 80 с.
143. Сало І.В. Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку. – К. Наукова думка, 1995. – 178 с.
144. Сафронова Л.Д. Бюджетний менеджмент: Навч.-метод.посібник для самост.вивч.дисц. – К.:КНЕУ. – 2001. – 186 с.
145. Селезньов Ю. Розробка стратегічних і фінансових планів для банківських філій // Банківська справа. – 2001. -№1. – с.28-35.

146. Сигел Дж.Г., Шим Дж.К. Финансовый менеджмент: Пер. с англ. – М.: Филинь, 1996. – 400с.
147. Синки Дж., мл. Управление финансами в коммерческих банках: Пер.с англ. – М.: Cattallaxy, 1994. – 820 с.
148. Словарь банковских терминов / Сост. под ред. Э.А.Уткина – М.: АКАЛИС, 1997. – 304 с.
149. Смирнов А.Д. Лекции по макроэкономическому моделированию: Учебник. – М.: ГУВШЭ, 2000. – 351 с.
150. Соколовський С. Методика оцінки основних фінансових операцій комерційного банку за допомогою системи трансфертного ціноутворення// Вісник НБУ. – 2000. - №8. – с.31-33.
151. Солянкин А.А. Компьютеризация финансового анализа и прогнозирования в банке / Под ред. Г.А.Титоренко. – М.: Финстатинформ, 1998. – 96 с.
152. Справочник банкира / Под. ред. Уткина Э.А. – М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем». ЭКМОС, 1998. – 432 с.
153. Сп'як Г., Баб'юк Інформаційна база управління грошовими потоками комерційного банку // Банківська справа. – 2000. – с.53-56.
154. Стовбчатый Л., Волошин И., Доценко Г., Наконечный А. Доходность и риск размещения временно свободных средств // Финансовые риски. 1998. – № 4. с.99-102.
155. Стоян В. Управління витратами банку // Банківська справа. – 2000. –№5. – с. 39-42.
156. Стратегія кредитного ризику комерційного банку / За ред. В.В.Вітлінського. – К.:Знання. –2000. – 274 с.
157. Сушко В. Ризик-менеджмент торговельних операцій у комерційному банку на основі VAR-методології та stop-out-механізму// Вісник Національного банку України. – 2001. - №3. с. 24-28.
158. Тимчасове положення про визначення Національним банком України процентних ставок за своїми операціями. Затвердж. Постановою Правління НБУ №183 від 27.04.01. – 4 с.

159. Томпсон А.А., Стрикленд А.Дж. Стратегический менеджмент: Концепции и ситуации. Учебник для вузов. Пер. с англ. – 9-е изд. – М.: ИНФРА – М. 2000. – 412 с.
160. Україна в Міжнародному банку реконструкції та розвитку// За загальною редакцією В.С.Стельмаха. Упорядники А.В.Шаповалов, О.К.Єременко – К.:НБУ,2001. – 144 с.
161. Уотшем Т.Дж., Паррамоу К. Количественные методы в финансах: Учебное пособие для вузов / Пер. с англ.под ред. М.Р.Ефимовой. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 527 с.
162. Фінанси України: Матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції. Збірник наукових праць. Дніпропетровськ, Навчальна книга. – 1998. – 168 с.
163. Фінансовий менеджмент: Навч.-метод.посібник для самост.вивч.дисц. / А.М.Поддєрьогін, Л.Д.Буряк,Н.Ю.Калач та ін. – К.:КНЕУ, 2001. – 294 с.
164. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга. – М.:Финансы и статистика. – 1997. – 800 с.
165. Хелферт Э. Техника финансового анализа: Пер. с англ. Под ред. Л.П.Белых – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 663 с.
166. Щибоволок З. Аналіз ліквідності банку // Банківська справа. – 2000. – №5. – с.33-37.
167. Ющенко В., Лисицкий В. Деньги: развитие спроса и предложения в Украине. –К:Скарби, 1998. – 288 с.
168. The International Bank for Reconstruction and Development| The world bank. Washington, D. C. 20433, U.S.A., Copyright 2001

ДОДАТОК А

Структура активів зведеного балансу Дніпропетровської області

Показники активів	Залишки операцій (млн.грн)							Середнє значення	Питома вага у чистих активах
	На 1.01.99	На 1.07.99	На 1.01.00	На 1.07.00	На 1.01.01	На 1.07.01	На 1.01.02		
Чисті активи	2444	2961	3090	4144	4474	4647	5223	3855	100%
Високоліквідні	522	685	720	630	828	766	1003	736	19%
Готівкові	77	77	68	91	119	121	155	101	2,6%
Коррахунки в НБУ	172	216	265	304	410	405	212	283	7,4%
Корр.в інш.банках	199	352	364	207	276	212	168	254	6,6%
ЦП НБУ	73	40	23	28	23	28	468	98	2,5%
Робочі	1618	2049	2015	3036	3433	3564	3986	2814	73%
Міжбанківські	337	538	184	606	590	527	452	462	12%
Кредитний портфель	1241	1463	1718	2244	2606	2854	3397	2218	57,5%
Цінні папери	40	48	113	186	237	183	137	135	3,5%
Інші	305	227	355	478	213	317	234	304	8%
Дебіторська	186	243	497	717	418	488	464	430	11,2%
ТМЦ, інвестиції	159	159	183	192	254	284	293	218	5,6%
Резерви	-72	-175	-328	-434	-460	-471	-594	-362	-9,3%
Інші активи	30	0	3	3	1	17	41	14	0,3%
Розрахунки між філіями	664	867	1234	1626	1997	2323	2904	1659	
Довідково:								0	
Активи усього	3108	3828	4324	5770	6471	6970	8127	5514	
Кредити у НВ:	840	760	611	1112	1246	1556	1917	1149	
проблемні кредити	189	207	266	353	399	365	424	315	
Міжбанк. депозити	230	440	94	419	411	400	288	326	
у т.ч. в НВ	5	29	10	16	52	48	57	31	
Міжбанк. кредити	107	98	90	187	178	127	164	136	
у т.ч. в НВ	18	38	30	31	26	22	31	28	Частка в бал.
Зв'язані активи	453	533	701	926	823	864	972	753	13,6%
Капітал	408	435	521	551	557	581	668	532	9,6%
Поправка постійних параметрів	29	79	151	72	197	187	260	139	2,5%
Відносний рівень поправки	0,9	2,1	3,5	1,3	3,0	2,7	3,2	2,4	

ДОДАТОК В

Структура прибутку зведеного балансу Дніпропетровської області

Показники	Підсумки діяльності (роки), млн.грн.			Середні показники	Питома вага
	1999	2000	2001		
Процентні доходи	698	714	781	731	
Міжбанківські депозити	12	27	20	20	2,7%
Міжбанківські кредити	26	21	25	24	3,3%
Коррахунки	11	12	9	11	1,5%
Кредити	472	494	560	509	69,6%
Цінні папери	32	33	16	27	3,7%
Розрахунки філій	143	124	151	139	19,1%
Інші	2	3	0	2	0,2%
Проц.виграти	454	404	516	458	
Міжбанківські депозити	9	3	5	6	1,2%
Міжбанківські кредити	19	23	20	21	4,5%
Коррахунки	3	3	3	3	0,7%
Юрид.осіб поточні	15	25	10	17	3,6%
Юрид.осіб строкові	28	26	40	31	6,8%
Фізичн.осіб поточні	4	10	11	8	1,8%
Фізичн.осіб строкові	102	109	131	114	24,9%
ЦП власн.боргу	63	53	48	55	11,9%
Розрахунки філій	186	131	182	166	36,3%
Інші	25	21	66	37	8,2%
Чистий процентний дохід	244	310	265	273	

ДОДАТОК Д

Розрахунок середньої тривалості операцій за даними статистичної звітності банківської системи Дніпропетровської області

Таблиця Д.1

Середній термін операцій небанківського ринку

Період	Тривалість	Середньомісячні операції у національній валюті		Середньомісячні операції у вільно конвертованій валюті		Середньомісячні операції	
		Обсяги, тис.грн.	Частка	Обсяги, тис.грн.	Частка	Обсяги, тис.грн.	Частка
Кредити							
до 31 дня	16	197146	17%	125724	27,3%	360835	21,9%
від 32 до 92 днів	62	83417	7,2%	26603	5,8%	108956	6,6%
від 93 до 183 днів	138	122700	10,6%	40716	8,9%	157451	9,6%
від 184 до 365 днів	275	491925	42,2%	193666	42,1%	684316	41,5%
понад 365	548	266755	23%	72903	15,9%	336858	20,4%
Усього		1161943	100,0%	459800	100,0%	1648415	100,0%
Середній термін		264		223		247	
Депозити юридичних осіб							
до 31 дня	16	33517	37,0%	7169	33,5%	41633	36,9%
від 32 до 92 днів	62	7355	8,1%	3185	14,9%	10571	9,4%
від 93 до 183 днів	138	10269	11,4%	4191	19,6%	14461	12,8%
від 184 до 365 днів	275	23031	25,5%	5160	24,1%	28210	25%
понад 365	548	16306	18,0%	1663	7,8%	17969	15,9%
Усього		90477	100,0%	21369	100,0%	112843	100,0%
Середній термін		195		151		185	
Депозити фізичних осіб							
до 31 дня	16	4223	7,7%	5142	6,8%	9365	7,2%
від 32 до 92 днів	62	10040	18,4%	14405	19,1%	24448	18,8%
від 93 до 183 днів	138	9577	17,6%	10575	14,0%	20152	15,2%
від 184 до 365 днів	275	19882	36,5%	33177	44,0%	53060	40,8%
понад 365	548	10807	19,8%	12067	16,0%	22874	17,6%
Усього		54528	100,0%	75367	100,0%	129899	100,0%
Середній термін		246		241		243	

Таблиця Д.2

Середній термін операцій міжбанківського ринку

Період	Тривалість	Середньомісячні операції у національній валюті		Середньомісячні операції у вільно конвертованій валюті		Середньомісячні операції	
		Обсяги, тис.грн.	Частка	Обсяги, тис.грн.	Частка	Обсяги, тис.грн.	Частка
МБК розміщені							
овернайт	1	388460	74,0%	537594	68,9%	926054	70,9%
від 2 до 7 днів	5	112917	21,5%	202368	25,9%	315284	24,2%
від 8 до 21 днів	16	14419	2,7%	17191	2,2%	31610	2,4%
від 22 до 31 днів	26	4984	0,9%	6948	0,9%	11932	0,9%
від 32 до 92 днів	62	3399	0,6%	7742	1,0%	11141	0,9%
понад 92 дня	138	836	0,2%	8577	1,1%	9413	0,7%
Усього		525015	100,0%	780419	100,0%	1305434	100,0%
Середній термін		3,1		4,7		4	
МБК залучені							
овернайт	1	733352	73,2%	131210	57,1%	864562	70,2%
від 2 до 7 днів	5	237541	23,7%	68487	29,8%	306028	24,8%
від 8 до 21 днів	16	23618	2,4%	8276	3,6%	31894	2,6%
від 22 до 31 днів	26	4225	0,4%	8763	3,8%	12988	1,1%
від 32 до 92 днів	62	2465	0,2%	9791	4,3%	12256	1,0%
понад 92 дня	138	727	0,1%	3426	1,5%	4153	0,3%
Усього		1001928	100,0%	229953	100,0%	1231882	100,0%
Середній термін		2,7		8,3		3,7	
МБД розміщені							
овернайт	1	15314	22,1%	2091259	73,4%	2106573	72,2%
до 31 дня	16	50183	72,5%	738907	25,9%	789089	27,1%
від 32 до 92 днів	62	2458	3,6%	15005	0,5%	17463	0,6%
від 93 до 183 днів	138	667	1,0%	20	0,0%	687	0,0%
від 184 до 365 днів	275	564	0,8%	996	0,0%	1560	0,1%
понад 365	548	0	0,0%	1430	0,1%	1430	0,0%
Усього		69185	100,0%	2847617	100,0%	2916802	100,0%
Середній термін		17,6		2,4		2,5	
МБД залучені							
овернайт	1	12757	19,1%	12406	22,6%	25163	20,7%
до 31 дня	16	51548	77,2%	38032	69,2%	89580	73,6%
від 32 до 92 днів	62	1235	1,9%	4524	8,2%	5759	4,7%
від 93 до 183 днів	138	667	1,0%	0	0,0%	667	0,5%
від 184 до 365 днів	275	436	0,7%	0	0,0%	436	0,4%
понад 365	548	97	0,1%	0	0,0%	97	0,1%
Усього		66740	100,0%	54962	100,0%	121703	100,0%
Середній термін		17,7		16,4		17,1	

ДОДАТОК Е
Порівняння середніх та середньозважених за термінами
процентних ставок регіонального ринку

Таблиця Е.1

Середні ставки міжбанківського ринку

Показники	У національній валюті			У вільно конвертов. валюті			Усього		
	Зважені за терміном	Середні	Середньо зважені	Зважені за терміном	Середні	Середньо зважені	Зважені за терміном	Середні	Середньозважені
МБК розміщені	30,2	25,7	25,2	9,4	5,9	5,4	14,9	14,5	13,1
овернайт		24,1	23,7		5,4	5,1		14,1	12,7
від 2 до 7 днів		28	28,1		5,6	5,4		14,8	13,3
від 8 до 21 днів		31,9	34,9		9,1	8		25,3	20,1
від 22 до 31 днів		36,8	34,6		10,5	10,6		26,6	20,1
від 32 до 91 днів		25,6	36,3		14,8	13,5		20	18,9
понад 92		10,7	36,3		10,6	13,2		11	12,8
МБК залучені	22,4	26,8	20,9	6,5	5,5	5,5	14,9	20	17,8
овернайт		26,9	20,8		4,8	4,8		21,4	18,3
від 2 до 7 днів		27	21,3		4,9	4,5		18,8	17,4
від 8 до 21 днів		22,9	16,6		5,8	6,3		15,8	14,4
від 22 до 31 днів		35,5	30,3		6,9	8,2		16,6	13,4
від 32 до 91 днів		33,7	45,6		7,3	6,1		18,1	12,4
понад 92		15,5	15,3		4,4	8,1		8,4	8,7
МБД розміщені	16,8	18,5	22,2	5,5	4,8	5,5	6,2	6	5,9
овернайт		17,8	33,1		4,7	5,4		5,8	5,6
до 31 дня		16,3	19,2		5,1	5,6		8,9	6,5
від 32 до 92 днів		10,1	26,2		3,3	6,5		9,3	8,8
МБД залучені	12,2	14,9	15,6	4,4	4,6	4,2	8,6	9,8	10,4
овернайт		12,4	22,8		2,3	3,9		10,8	13,5
до 31 дня		14,7	14,1		4,5	4,2		10,1	9,9
від 32 до 92 днів		16,9	15,1		3,3	5		11,2	5,8

Таблиця Е.2

Середні ставки небанківського ринку

Показники	У національній валюті			У вільно конвертов. валюті			Усього		
	Зважені за терміном	Середні	Середньо-зважені	Зважені за терміном	Середні	Середньо-зважені	Зважені за терміном	Середні	Середньо-зважені
Кредити	35,4	42,4	38,7	16,3	19,2	17,9	30,5	35,8	32,5
до 31 дня		45,5	44,4		21,6	21		36,1	34,2
від 32 до 92 днів		47,3	43,6		22,9	20		40,7	37,5
від 93 до 183 днів		47,8	40,1		20,6	18,7		40,9	34,9
від 184 до 365 днів		44,6	39,8		19,6	16,2		37,8	32,8
понад 365		30,9	30,2		17,5	15,8		27,5	27,3
Депозити юр.осіб	17,0	21,3	17,5	6,1	6,8	6,1	15,3	17,9	15,2
до 31 дня		21,6	19,2		7,5	6,4		19,1	16,6
від 32 до 92 днів		24,9	21,4		6,3	6,5		17,5	16,9
від 93 до 183 днів		23,7	13,7		6,7	5,5		17	11,3
від 184 до 365 днів		18,9	14,5		6,1	5,3		16,9	12,8
понад 365		20	19		6,5	7,6		18,2	17,9
Депозити фіз.осіб	29,1	29,7	26,9	6,1	8,2	6,3	15,8	18,5	14,9
до 31 дня		24,3	19,5		6,2	6,8		11,6	12,5
від 32 до 92 днів		26,8	26,7		7,6	7,6		15,5	15,5
від 93 до 183 днів		28,7	25		7,8	6,7		18	15,4
від 184 до 365 днів		31,6	26		9,4	5,4		21,6	13,2
понад 365		34,5	33,1		12,9	6,6		27,2	19,1